

COMMISSIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

Brussel, 18/04/2007
C(2007) 1697 def.

BESCHIKKING VAN DE COMMISSIE

van 18/04/2007

betreffende een procedure op grond van artikel 81 van het EG-Verdrag

Zaak nr. COMP/B-2/37.766 – Nederlandse biermarkt

(SLECHTS DE TEKST IN DE NEDERLANDSE TAAL IS AUTHENTIEK)

KENNIS TE GEVEN AAN

INBEV NV

INBEV NEDERLAND NV

HEINEKEN NV

HEINEKEN NEDERLAND BV

KONINKLIJKE GROLSCH NV

BAVARIA NV.

INHOUDSOPGAVE

1.	INLEIDING	8
2.	DE BETROKKEN SECTOR.....	8
2.1.	Het product: bier	8
2.2.	De aanbieders van het product: de brouwerijen.....	9
2.2.1.	De brouwerijen waarop de onderhavige procedure betrekking heeft	9
2.2.1.1.	Heineken.....	9
2.2.1.2.	InBev (voorheen: Interbrew)	10
2.2.1.3.	Grolsch	13
2.2.1.4.	Bavaria.....	14
2.2.2.	Overige aanbieders van bier in Nederland	14
2.2.3.	Het Centraal Brouwerij Kantoor.....	15
2.3.	Beschrijving van de markt	17
2.3.1.	Vraag	17
2.3.2.	Aanbod	18
2.3.3.	De geografische omvang van de markt	19
3.	DE PROCEDURE.....	19
4.	Beschrijving van de inbreuk	21
4.1.	Verklaring van InBev over de Nederlandse biermarkt.....	21
4.2.	Bevestiging van de InBev-verklaring door andere elementen in het dossier	31
4.2.1.	Inleiding.....	31
4.2.2.	Overzicht van het overige bewijsmateriaal	32
4.2.2.1.	Bijeenkomst van 27 februari 1996	32
4.2.2.2.	Bijeenkomst van 19 juni 1996	33
4.2.2.3.	Bijeenkomst van 8 oktober 1996	37
4.2.2.4.	Bijeenkomst van 8 januari 1997	38
4.2.2.5.	Interne brief InBev-groep van 25 maart 1997	38
4.2.2.6.	Bijeenkomst van 1 mei 1997	39
4.2.2.7.	Bijeenkomst Interbrew-Bavaria van 12 mei 1997	42
4.2.2.8.	Bijeenkomst van 2 september 1997	42

4.2.2.9. Bijeenkomst van 16 december 1997	42
4.2.2.10. Bijeenkomst van 17 december 1997	43
4.2.2.11. Bijeenkomst van 12 maart 1998	48
4.2.2.12. Bijeenkomst van 9 april 1998	54
4.2.2.13. Bijeenkomst van 3 juli 1998	55
4.2.2.14. Agenda-aantekeningen van Grolsch uit juli 1998.....	63
4.2.2.15. Interne notitie Heineken van 14 oktober 1998.....	63
4.2.2.16. Contacten tussen Heineken en Bavaria over het Groninger studentencorps	65
4.2.2.17. Bijeenkomst van 15 december 1998	67
4.2.2.18. Bijeenkomst van 8 januari 1999	68
4.2.2.19. Bijeenkomst van 4 maart 1999	71
4.2.2.20. Bijeenkomst van 10 mei 1999	71
4.2.2.21. Bijeenkomst van 11 augustus 1999.....	72
4.2.2.22. Contacten Heineken-Grolsch voorafgaand aan price-offs	73
4.2.2.23. Bijeenkomst van 19 augustus 1999.....	73
4.2.2.24. Bijeenkomst van 3 november 1999.....	74
4.2.2.25. Bilateraal overleg van de vier brouwerijen.....	75
4.2.2.26. Private-labeloverleg tussen Interbrew en Bavaria	75
4.2.2.27. Nederlands-Belgisch private-labeloverleg	78
4.2.2.28. Bilaterale bijeenkomsten om private-labelconcurrentie te beperken passen in multilateraal kader.....	85
4.2.3. Conclusie betreffende de bevestiging van InBev's verklaring door ander bewijsmateriaal	86
4.3. Conclusie ten aanzien van de feiten	88
5. VERMEENDE SCHENDING VAN DE RECHTEN VAN DE VERDEDIGING... 88	
5.1. Inleiding: overzicht van de vermeende schendingen van de rechten van de verdediging	88
5.2. De lange duur van het vooronderzoek.....	90
5.3. Het gebrek aan tijd om op de mededeling van punten van bezwaar te reageren.....	91
5.4. De weigering van toegang tot de antwoorden van andere partijen op de mededeling van punten van bezwaar	91
5.5. Onvolledige toegang tot het dossier	93

5.6.	Weigering van toegang tot de complete verklaringen van InBev.....	94
5.7.	Schending van het vermoeden van onschuld door een 'tunnelvisie'	96
5.8.	Schending van de rechten van de verdediging en van het vermoeden van onschuld door een uitspraak van een lid van de Commissie in een tv-programma.....	96
5.9.	Conclusie inzake rechten van de verdediging.....	97
6.	SCHRIFTELIJKE OPMERKINGEN VAN PARTIJEN TEN AANZIEN VAN DE MEDEDELING VAN PUNTEN VAN BEZWAAR.....	97
6.1.	Heineken Nederland BV.....	97
6.2.	Heineken NV	98
6.3.	Grolsch	99
6.4.	Bavaria.....	100
6.5.	InBev en InBev Nederland	101
6.6.	De bewijswaarde van de verklaring van InBev	101
7.	JURIDISCHE BEOORDELING	104
7.1.	Artikel 81, lid 1, van het Verdrag	104
7.2.	Overeenkomsten en/of onderling afgestemde feitelijke gedragingen.....	105
7.2.1.	Beginselen.....	105
7.2.2.	Toepassing in deze zaak	108
7.3.	Eén enkele, voortgezette inbreuk	110
7.3.1.	Beginselen.....	110
7.3.2.	Toepassing in deze zaak	111
7.4.	Beperking van de mededinging	117
7.4.1.	Beginselen.....	117
7.4.2.	Toepassing in deze zaak	118
7.5.	Toepassing van artikel 81, lid 3	119
7.6.	Beïnvloeding van de handel tussen lidstaten.....	120
8.	ADRESSATEN IN DEZE PROCEDURE.....	121
8.1.	Algemene aansprakelijkheidsbeginselen.....	121
8.2.	Aansprakelijkheid in deze zaak	122
8.2.1.	Bavaria.....	122
8.2.2.	Grolsch	123

8.2.3.	Heineken.....	123
8.2.4.	InBev	127
9.	DUUR VAN DE INBREUK	128
10.	SANCTIES	129
10.1.	Artikel 7, lid 1, van Verordening (EG) Nr. 1/2003.....	129
10.2.	Artikel 15, lid 2, van Verordening nr. 17 en artikel 23, leden 2 en 3, van Verordening (EG) nr. 1/2003	129
11.	HET BASISBEDRAG VAN DE GELDBOETEN.....	129
11.1.	Ernst van de inbreuk.....	130
11.1.1.	Aard van de inbreuk	130
11.1.2.	De daadwerkelijke impact van de inbreuk	133
11.1.3.	De omvang van de relevante geografische markt	133
11.1.4.	Conclusie ten aanzien van de ernst van de inbreuk.....	134
11.2.	Gedifferentieerde behandeling.....	134
11.3.	Voldoende afschrikwekkende werking	135
11.4.	Duur van de inbreuk	136
11.5.	Conclusie betreffende de basisbedragen	136
12.	VERZWARENDE EN VERZACHTENDE OMSTANDIGHEDEN.....	137
12.1.	Verzwarende omstandigheden.....	137
12.2.	Verzachtende omstandigheden	137
12.2.1.	Duur van de procedure	137
12.2.2.	Beëindiging van de inbreuk na inspecties	137
12.2.3.	Niet-tenuitvoerlegging.....	138
12.2.4.	Diverse aangevoerde verzachtende omstandigheden.....	139
12.2.5.	Conclusie ten aanzien van de verzwarende en de verzachtende omstandigheden...	140
13.	TOEPASSING VAN HET 10%-OMZETPLAFOND	140
14.	TOEPASSING VAN DE MEDEDELING VAN DE COMMISSIE BETREFFENDE HET NIET-OPLEGGEN OF VERMINDEREN VAN GELDBOETEN IN ZAKEN BETREFFENDE MEDEDINGINGS-REGELINGEN.....	141
14.1.	Niet-oplegging of zeer aanzienlijke vermindering van de geldboete.....	141
14.2.	Conclusie ten aanzien van de toepassing van de mededeling van de Commissie betreffende het niet-opleggen of verminderen van geldboeten in zaken betreffende mededingingsregelingen.....	143

15.	DUUR VAN DE PROCEDURE.....	143
16.	DE IN DEZE PROCEDURE OP TE LEGGEN GELDBOETEN.....	144

BESCHIKKING VAN DE COMMISSIE

van 18/04/2007

betreffende een procedure op grond van artikel 81 van het EG-Verdrag

Zaak nr. COMP/B-2/37.766 – Nederlandse biermarkt

(Slechts de tekst in de Nederlandse taal is authentiek)

DE COMMISSIE VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN,

Gelet op het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap,

Gelet op Verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad van 16 december 2002 betreffende de uitvoering van de mededingingsregels van de artikelen 81 en 82 van het Verdrag¹, en met name op artikel 7 en artikel 23, lid 2,

Gezien het besluit van de Commissie van 30 augustus 2005 om in deze zaak de procedure in te leiden,

Na de betrokken ondernemingen overeenkomstig artikel 27, lid 1, van Verordening (EG) nr. 1/2003 en overeenkomstig artikel 12 van Verordening (EG) nr. 773/2004 van de Commissie van 7 april 2004 betreffende de procedures van de Commissie op grond van de artikelen 81 en 82 van het Verdrag² in staat te hebben gesteld hun standpunt ter zake van de door de Commissie in aanmerking genomen punten van bezwaar kenbaar te maken,

Na raadpleging van het Adviescomité voor mededingingsregelingen en economische machtsposities,

Gezien het eindverslag van de raadadviseur-auditeur in deze zaak³,

Overwegende hetgeen volgt:

¹ PB L 1 van 4.1.2003, blz. 1. Verordening laatstelijk gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 1419/2006 (PB L 269 van 28.9.2006, blz. 1).

² PB L 123 van 27.4.2004, blz. 18. Verordening gewijzigd bij Verordening (EG) nr. 1792/2006 (PB L 362 van 20.12.2006, blz.1).

³ PB C ... van ..., blz. ...

1. INLEIDING

- (1) De zes adressaten van deze beschikking vormen samen de vier grootste brouwerijen op de Nederlandse biermarkt: Heineken, InBev, Grolsch en Bavaria. Zij hebben samengespannen om inbreuk te maken op artikel 81 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap (hierna "het Verdrag" genoemd). In de periode van 27 februari 1996 tot en met 3 november 1999 waren zij betrokken bij een samenstel van overeenkomsten en/of onderling afgestemde feitelijke gedragingen met als doel de mededinging op de gemeenschappelijke markt te beperken door: i) in het bijzonder prijzen en prijsverhogingen voor bier in Nederland te coördineren in zowel het horecasegment⁴ als het thuisverbruiksegment⁵, daaronder begrepen private-labelbier, ii) incidenteel andere commerciële voorwaarden voor individuele afnemers in het horecasegment in Nederland te coördineren, en iii) incidentele onderlinge afstemming inzake de toewijzing van afnemers in zowel het horeca- als het thuisverbruiksegment in Nederland.

2. DE BETROKKEN SECTOR

2.1. Het product: bier

- (2) Het Productschap voor Bier, als publiekrechtelijk bedrijfslichaam bevoegd algemeen verbindende voorschriften voor de sector vast te stellen, onderscheidt vier categorieën bier (categorieën I tot III en S, volgens extractgehalte van het stamwort)⁶:

Tabel 1

Categorie I	Categorie II en III	Categorie S (extra sterk)
Pilsener	Licht bier	Trappist
Amber	Malt bier	Stout
Witbier	Oud bruin	Bock
Fruitbier		Triple

Bier van categorie II mag niet als "pilsener" of "pils" worden aangeprezen. Bier van categorie II wordt regelmatig in Nederland verkocht; daarbij gaat het soms, maar niet altijd om private-labelbier⁷.

⁴ De afkorting "horeca" staat voor *hotels, restaurants en cafés*.

⁵ Thuisverbruik of *food*: verbruik buiten de horeca.

⁶ Gedefinieerd in artikel 4 van de Nederlandse Bierverordening, dossier blz. [...].

⁷ Zie voetnoot 36 (Interbrew), 51 (Grolsch) en 62 (Bavaria).

2.2. De aanbieders van het product: de brouwerijen

2.2.1. De brouwerijen waarop de onderhavige procedure betrekking heeft

- (3) De onderhavige procedure betreft de vier grootste brouwerijen die op de Nederlandse markt actief zijn: de groepen Heineken, InBev, Grolsch en Bavaria, die samen goed zijn voor meer dan 98% van de bierproductie in Nederland⁸, en voor meer dan 92% van de bierconsumptie⁹.

2.2.1.1. Heineken

- (4) Aan het hoofd van de Heineken-groep staat Heineken NV, een beursgenoteerde onderneming, die - via haar volledige dochteronderneming Heineken Nederlands Beheer BV - 100% van de aandelen in handen heeft van de Nederlandse werkmaatschappij Heineken Nederland BV¹⁰.
- (5) Heineken NV heeft haar hoofdkantoor in Amsterdam. Van 1993 tot 2002 was de heer [H1] de [...] ¹¹. De betekenis van de afkorting [H1] en van soortgelijke afkortingen tussen vierkante haakjes is weergegeven in bijlage 1 bij deze beschikking. Uit het dossier blijkt actieve betrokkenheid van [H1] bij de Nederlandse biermarkt¹².
- (6) Heineken Nederland BV heeft zijn belangrijkste productielocaties in Zoeterwoude en 's-Hertogenbosch¹³. De Algemeen Directeur van Heineken Nederland BV was van 1989 tot 1998 de heer [H2] en sinds 1998 de heer [H3]¹⁴. Andere managers van wie de rol in de onderhavige procedure nader zal worden onderzocht, zijn:
- [H4] (unit manager Horeca Nederland van 1994 tot 2000);
 - [H5] (commercieel directeur Heineken Nederland 1993-1998);
 - [H6] (unit manager Food Heineken Nederland 1994-2000);
 - [H7] (Algemeen Directeur Brand Bierbrouwerij BV tot 2000), en
 - [H8] (Directeur Brouwerij De Ridder BV 1991-1994¹⁵ en Directeur Marketing en Thuisverbruik Brand Bierbrouwerij BV 1994-1999¹⁶).

⁸ Canadean, The Beer Service, *Annual Report – 2001 Cycle, the Netherlands*, Tabel 6.1.1 *Production by Brewer, 1996-2000*, blz. [...], dossier blz. [...].

⁹ Zie overweging (30) (tabel).

¹⁰ Dossier blz. [...].

¹¹ Dossier blz. [...].

¹² Zie ook overwegingen (404) tot (408).

¹³ Dossier blz. [...]. Zie ook Jaarverslag 2000, met name blz. [...]. Daar blijkt ook dat Brand-bier in het Limburgse Wijlre wordt gebrouwen.

¹⁴ Zie voetnoot 11.

¹⁵ Brouwerij De Ridder is een volledige dochteronderneming van Heineken Nederland BV; dossier blz. [...]. De sluiting van brouwerij De Ridder, in Maastricht, is eind 2002 aangekondigd; zie Jaarverslag 2002, dossier blz. [...].

- (7) De Heineken-groep is in Nederland veruit de grootste aanbieder van bier, met de pilsenermerken Heineken, Amstel¹⁷, Brand¹⁸ en Ridder¹⁹, en daarnaast onder meer Murphy's Irish Stout. De Heineken-groep voert ongeveer de helft van zijn Nederlandse bierproductie uit, en is in meer dan 170 andere landen actief²⁰. Heineken en Amstel zijn het eerste respectievelijk tweede biermerk, zowel in Nederland als in Europa. Heineken levert geen private-labelbier²¹, noch categorie II- of III-bier²². De Heineken-groep behoort tot de vijf grootste brouwerijen ter wereld en tot de grootste ondernemingen met statutaire zetel in Nederland²³.
- (8) De omzet van de Heineken-groep bedroeg in 1998 meer dan 6 miljard EUR²⁴. In 1998 bedroeg de omzet in volume 79 miljoen hectoliter²⁵, waarvan [minder dan 10%] in Nederland werd afgezet²⁶.
- (9) Hierna wordt de naam "Heineken" voor zowel Heineken NV en Heineken Nederland BV als de hele Heineken-groep gebruikt. Alleen waar dit nodig is om onderscheid te maken tussen de verschillende ondernemingen - de Heineken-groep betwist immers de betrokkenheid en de aansprakelijkheid van Heineken NV voor de in deze beschikking beschreven gedragingen op de Nederlandse markt²⁷ - worden de officiële ondernemingsnamen Heineken NV en Heineken Nederland BV gebruikt.

2.2.1.2. InBev (voorheen: Interbrew)

- (10) Aan het hoofd van de InBev-groep staat InBev NV (vóór 2004: Interbrew NV) een beursgenoteerde onderneming met maatschappelijke zetel in Brussel (België) en feitelijk hoofdkantoor in Leuven (België)²⁸. Managers van InBev van wie de rol in de onderhavige procedure nader zal worden onderzocht, zijn onder meer:
- [I1] (Executive Vice President International – Western Europe in 1994-1997)²⁹;
 - [I2] (Voorzitter van het Directiecomité van Interbrew NV in 1993-1995)³⁰, en

¹⁶ Zie voetnoot 11.

¹⁷ Amstel Brouwerij BV is ten minste sinds 1990 een volle dochteronderneming van Heineken NV; antwoord Heineken op vraag 78, dossier blz. [...].

¹⁸ Brand Bierbrouwerij BV is ten minste sinds 1990 een volle dochteronderneming (via Beheer- en Exploitatiemaatschappij Brand BV) van Heineken Nederlands Beheer BV, die op haar beurt een volle dochteronderneming van Heineken NV is; antwoord Heineken op vraag 78, dossier blz. [...].

¹⁹ Zie voetnoot 15.

²⁰ Canadean aangehaald in voetnoot 7, blz. [...], dossier blz. [...].

²¹ Dossier blz. [...], antwoord op vraag 84.

²² Dossier blz. [...], antwoord op vraag 139.

²³ "Profiel" op blz. [...] ("Europa, Nederland") van het Heineken NV Jaarverslag 2000; dossier blz. [...]

²⁴ Jaarverslag 1998 Heineken NV, blz. [...]

²⁵ Jaarverslag 1998 Heineken NV, blz. [...].

²⁶ Antwoord van 16.2.2007 op verzoek om inlichtingen.

²⁷ Sinds de toezending van de mededeling van punten van bezwaar hebben de partijen zich afzonderlijk laten vertegenwoordigen als Heineken Nederland BV en Heineken NV. Zie ook overwegingen (410) e.v.

²⁸ Antwoord InBev op vraag 2) b), dossier blz. [...].

²⁹ Dossier blz. [...].

- [I3] (Algemeen Directeur België 1994-1995, Chief Operating Officer Europa e.a. 1995-1997, Chief Executive Officer 1997-1999)³¹.
- (11) Uit het dossier blijkt actieve betrokkenheid van het (in overweging (10) genoemde) Leuvense feitelijke hoofdkantoor bij de Nederlandse biermarkt.
 - (12) InBev Nederland NV (vóór 2 januari 2006: Interbrew Nederland NV)³² is een volledige dochteronderneming van InBev International BV (voorheen: Interbrew International BV), die zelf een volledige dochteronderneming van InBev NV is. InBev Nederland NV is gevestigd in het zuiden van Nederland (Breda, Dommelen). In het begin van de jaren negentig brouwde het toenmalige Interbrew Nederland NV in Nederland alleen de kleinere pilsenermerken Dommelsch en Hertog Jan, die samen goed waren voor een marktaandeel van 7%³³. In februari 1995 verwierf het toenmalige Interbrew Nederland NV alle aandelen van Allied Breweries Nederland BV, die in Breda het Oranjeboom pilsenerbier produceerde³⁴. Oranjeboom (sinds 1995: Interbrew Nederland NV) produceert ook private-labelbier voor de Nederlandse markt³⁵ en soms ook categorie II-bier³⁶.
 - (13) Sinds februari 1995 behoren de Nederlandse pilsenermerken Oranjeboom, Dommelsch en Hertog Jan derhalve aan de InBev-groep toe. Naast de genoemde Nederlandse pilsenermerken verkoopt InBev Nederland NV ook een aantal van haar internationale speciaalbieren zoals Hoegaarden en Leffe en het Belgische pilsenermerk Jupiler op de Nederlandse markt. In de periode 1995-1999 was het toenmalige Interbrew Nederland NV, evenals de andere drie grote brouwerijen, een netto-uitvoerder van bier uit Nederland³⁷.
 - (14) Managers van het toenmalige Interbrew Nederland NV van wie de rol in de onderhavige procedure nader zal worden onderzocht, zijn:
 - [I4] (Algemeen Directeur Interbrew Nederland 1990-1995 en nadien Verkoopdirecteur tot augustus 1996³⁸);
 - [I5] (horeca-directeur Interbrew Nederland 1999-2003³⁹);

³⁰ Dossier blz. [...].

³¹ Dossier blz. [...].

³² Brief InBev van 21.2.2006 aan de Commissie.

³³ Dossier blz. [...].

³⁴ Dossier blz. [...] ("achtergrond van het bedrijf"). In 1968 werd de kleine Nederlandse Dommelsche Bierbrouwerij door het Belgische Stella Artois-concern gekocht. De moedermaatschappij Stella Artois fuseerde in 1987 met het eveneens Belgische Piedboeuf en deze combinatie werd Interbrew.

³⁵ Dossier blz. [...], antwoord op vraag 79.

³⁶ Dossier blz. [...], antwoord op vraag 123.

³⁷ Canadean aangehaald in voetnoot 8, blz. 61, dossier blz.[...].

³⁸ Dossier blz. [...], gecorrigeerd wat betreft het beginjaar (1990) op blz. [...].

³⁹ Dossier blz. [...]

- [I6] (Algemeen Directeur Interbrew Nederland 1999-2004, daarvoor sinds september 1997 directeur Horeca⁴⁰);
 - [I7] (sinds 1987 betrokken bij de private-labelactiviteiten van Oranjeboom⁴¹; manager Thuisverbruik Interbrew Nederland 1995-1998⁴²);
 - [I8] (Algemeen Directeur Allied Breweries 1990-1995, zelfde functie bij Interbrew Nederland 1995-1996⁴³), en
 - [I9] (Algemeen Directeur Interbrew Nederland 1996-1999, nadien Executive Vice President Western Europe en International Business Development 1999-2002⁴⁴).
- (15) De InBev-groep behoort, evenals de Heineken-groep, tot de vijf grootste brouwerijen ter wereld.
- (16) In 1998 bedroeg de omzet van de (toenmalige) Interbrew-groep 3,5 miljard EUR⁴⁵, waarvan [tussen 150 en 180 miljoen] miljoen EUR in Nederland met bier werd gegenereerd⁴⁶. In 1998 bedroeg de afzet in volume 38,5 miljoen hectoliter⁴⁷, waarvan [minder dan 10%] in Nederland⁴⁸.
- (17) Hierna worden de namen "InBev" of "Interbrew" gebruikt om zowel Inbev NV (voorheen: Interbrew NV) ens InBev Nederland NV (voorheen: Interbrew Nederland NV) als de hele InBev-groep (voorheen: Interbrew-groep) aan te duiden. De naamsverandering van Interbrew in InBev dateert van 2004, terwijl de naamsverandering van Interbrew Nederland in InBev Nederland van begin 2006 dateert. Daarom wordt voor het bewijsmateriaal uit de jaren negentig de naam Interbrew gebruikt. Dit verklaart waarom in het feitelijke gedeelte van deze beschikking nog vaak sprake is van Interbrew, terwijl in de juridische beoordeling en bij de weergave van de argumenten van de betrokken partij vaker de huidige benaming InBev wordt gebruikt. Rekening houdend met het feit dat de InBev-groep in haar antwoord op de mededeling van punten van bezwaar de Commissie geen aanleiding heeft gegeven een strikt onderscheid te maken tussen de verschillende InBev-ondernemingen, worden alleen in de lijst van de adressaten van deze beschikking de officiële ondernemingsnamen InBev NV en InBev Nederland NV gebruikt⁴⁹.

⁴⁰ Dossier blz. [...].

⁴¹ Dossier blz. [...].

⁴² Dossier blz. [...].

⁴³ Dossier blz. [...].

⁴⁴ Dossier blz. [...].

⁴⁵ Jaarverslag Interbrew 1998, blz. [...].

⁴⁶ Antwoord van 6.2.2007 op verzoek om inlichtingen.

⁴⁷ Jaarverslag Interbrew 1998, blz. [...].

⁴⁸ Antwoord van 6.2.2007 op verzoek om inlichtingen.

⁴⁹ Zie overwegingen (415) e.v.

2.2.1.3. Grolsch

- (18) Koninklijke Grolsch NV (hierna "Grolsch" genoemd) is een beursgenoteerde onderneming die in het oosten van Nederland (Groenlo en Enschede) is gevestigd; zij verkoopt op de Nederlandse biermarkt vooral pilsenerbier onder het merk Grolsch. Grolsch produceert geen private-labelbier⁵⁰, maar wel categorie II- en III-bier⁵¹. Grolsch voerde in de tweede helft van de jaren negentig ongeveer een kwart van haar productie uit⁵².
- (19) Managers van Grolsch van wie de rol in de onderhavige procedure nader zal worden onderzocht, zijn:
- [G1] (Voorzitter Raad van Bestuur 1987-1996⁵³);
 - [G2] (Commercieel Directeur 1990-1996, Algemeen Directeur 1996-1997, Voorzitter Raad van Bestuur sinds 1997⁵⁴);
 - [G3] (Hoofd Horeca Nederland 1992-1995, Commercieel Directeur Nederland 1996-1999⁵⁵);
 - [G4] (Hoofd Horeca 1996-2000⁵⁶);
 - [G5] (Hoofd Verkoop Thuisverbruik tot 1999, sindsdien Commercieel Directeur⁵⁷),
 - G6 (Hoofd Verkoop Thuisverbruik sinds 2000, daarvoor Market Research Manager⁵⁸), en
 - G7 (productiedirecteur tot 1996, sindsdien directeur Technological Control en Services⁵⁹).
- (20) In 1998 bedroeg de omzet van Grolsch 247 miljoen EUR, waarvan [omstreeks drie kwart] in Nederland werd gegenereerd. In datzelfde jaar bedroeg de bieromzet in waarde [tussen 150 en 180 miljoen EUR] en in volume 2,8 miljoen hectoliter, waarvan [omstreeks twee derde] in Nederland.⁶⁰

⁵⁰ Dossier blz. [...], antwoord op vraag 76.

⁵¹ Dossier blz. [...], antwoord op vraag 114.

⁵² Dit blijkt uit de cijfers in Canadean aangehaald in voetnoot 7, blz. [...], dossier blz. [...]. Canadean vermeldt ook dat het aandeel van de export naar verwachting tot 50% zou groeien. Uit het Jaarverslag 2002 blijkt dat in 2001 het exportaandeel één derde overschreed.

⁵³ Dossier blz. [...].

⁵⁴ Dossier blz. [...].

⁵⁵ Dossier blz. [...].

⁵⁶ Dossier blz. [...].

⁵⁷ Dossier blz. [...].

⁵⁸ Dossier blz. [...].

⁵⁹ Dossier blz. [...].

⁶⁰ Antwoord op verzoek om inlichtingen van 6.2.2007. Omzetgegevens voor 1998 werden in NLG meegegeeld, maar zijn gedeeld door 2,20371 - de sinds 1.1.1999 vastgelegde wisselkoers voor de omzetting van guldens in euro's.

2.2.1.4. Bavaria

- (21) Bavaria NV (hierna "Bavaria" genoemd) is gevestigd in het zuiden van Nederland (Lieshout) en verkoopt op de Nederlandse markt vooral bier, hoofdzakelijk pilsenerbier (onder het merk Bavaria en als private label⁶¹ dat soms categorie II-bier is⁶²). Daarnaast is zij ook actief in de productie van frisdrank. In 1999 heeft Bavaria de kleine brouwerijen De Schaapskooi⁶³ en De Kroon⁶⁴ overgenomen. Bavaria is volledig in handen van [...] [...] ⁶⁵. Zij voert ongeveer de helft van haar bierproductie uit⁶⁶.
- (22) Managers van Bavaria van wie de rol in de onderhavige procedure nader zal worden onderzocht, zijn:
- [B1] [...] ⁶⁷;
 - [B2] [...] ⁶⁸;
 - [B3] [...] ⁶⁹;
 - [B4] [...] ⁷⁰;
 - [B5] [...] ⁷¹,
 - [B6] [...] ⁷², en
 - [B7] [...] ⁷³.
- (23) In 1998 bedroeg de omzet van Bavaria 280 miljoen EUR; daarvan was [meer dan twee derde] bier en de rest frisdrank en malt. Bavaria behaalde in 1998 [ongeveer de helft] van haar omzet in Nederland⁷⁴.

2.2.2. Overige aanbieders van bier in Nederland

- (24) De overige Nederlandse brouwerijen zijn erg klein; hun gezamenlijke aandeel in de productie bedraagt niet meer dan 2%. Verschillende kleine

⁶¹ Dossier blz. [...] (antwoord op vraag 75).

⁶² Dossier blz. 12708-12709 (antwoord op vraag 140).

⁶³ Dossier blz. 12547.

⁶⁴ Dossier blz. 14433 (antwoord CBK op vraag 5, e)).

⁶⁵ Dossier blz. 12558 (antwoord op vraag 69).

⁶⁶ Canadean aangehaald in voetnoot 7, blz. [...], dossier blz. [...].

⁶⁷ Dossier blz. [...], antwoord op vraag 76.

⁶⁸ Dossier blz. [...], antwoord op vraag 77.

⁶⁹ Dossier blz. [...], antwoord op vraag 78.

⁷⁰ Dossier blz. [...], antwoord op vraag 79.

⁷¹ Dossier blz. [...], antwoord op vraag 80.

⁷² Dossier blz. [...], antwoord op vraag 81.

⁷³ Dossier blz. [...], antwoord op vraag 87.

⁷⁴ Antwoord op verzoek om inlichtingen, 6.2.2007. Omzetgegevens voor 1998 werden in NLG meegegeeld, maar zijn gedeeld door 2,20371 - de sinds 1.1.1999 vastgelegde wisselkoers voor de omzetting van guldens in euro's.

brouwerijen zijn door de grote vier overgenomen⁷⁵. Ook de invoer is niet aanzienlijk, met een aandeel in het verbruik van ongeveer 5%. De belangrijkste ingevoerde merken zijn, afgezien van Hoegaarden (witbier van Interbrew), Palm (speciaalbier uit België) en Warsteiner (pilsener uit Duitsland)⁷⁶. Het gezamenlijke marktaandeel van de overige Nederlandse brouwerijen (plus import) bedraagt ongeveer 7%, zoals uit de tabel in overweging (30) blijkt.

2.2.3. Het Centraal Brouwerij Kantoor

- (25) De Vereniging Centraal Brouwerij Kantoor (hierna "CBK" genoemd) is de overkoepelende organisatie die de belangen behartigt van in Nederland gevestigde bierbrouwerijen⁷⁷. Het CBK bestond al van vóór de Tweede Wereldoorlog als officiële overlegstructuur tussen de Nederlandse brouwerijen⁷⁸ en heeft in 1990 de vorm aangenomen van een vereniging⁷⁹.
- (26) Het CBK bestaat uit een Algemene Vergadering⁸⁰ en verscheidene commissies, zoals de Commissie Horeca-aangelegenheden⁸¹ en (tot januari 2000) de Financiële Commissie⁸². Er bestaat ook een secretariaat met aan het hoofd daarvan een Directeur. Officiële uitnodigingen voor vergaderingen en officiële verslagen daarvan worden opgesteld door het secretariaat en aan de leden toegezonden. De officiële vergaderingen en bijbehorende verslagen worden doorlopend genummerd⁸³. Zo vonden tussen februari 1996 en augustus 1999 de bijeenkomsten nrs. 263 tot 293 plaats van de Algemene Vergadering⁸⁴, de bijeenkomsten nrs. 16 tot 22

⁷⁵ Zie in het voorgaande de door Heineken overgenomen brouwerijen Brand (voernoot 18) en De Ridder (voetnoot 15), het ontstaan van Interbrew Nederland (overweging (12)) en de overname van de brouwerijen De Schaapskooi en De Kroon door Bavaria (overweging (21)).

⁷⁶ Dossier blz. [...]: Tabel 5.2.1 *Consumption of Imported Brands 1996-2000* in Canadean, *The Beer Service, Annual report – 2001 Cycle, the Netherlands*, blz. [...].

⁷⁷ Voor een gedetailleerde ledenlijst sinds 1985, zie dossier blz. [...].

⁷⁸ Dossier blz. [...].

⁷⁹ Dossier blz. [...].

⁸⁰ De ledenlijst van het CBK voor de periode 1990-2001: dossier blz. [...], antwoord CBK op vraag 73.

⁸¹ Voor de ledenlijst van de commissie Horeca-aangelegenheden 1990-2001, zie dossier blz. [...], antwoord CBK op vraag 75.

⁸² Voor de ledenlijst van de financiële commissie 1990-2001, zie dossier blz. [...], antwoord CBK op vraag 74.

⁸³ Verklaring CBK van 21.12.2001 betreffende de bijeenkomsten van de Algemene Vergadering (dossier blz. [...]).

⁸⁴ Officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 263 (2.2.1996, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 264 (1.3.1996, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 265 (12.4.1996, officiële agenda in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 266 (3.5.1996, vermeld in agenda [H2] (Heineken) in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 267 (14.6.1996, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 268 (6.9.1996, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 269 (11.10.1996, vermeld in agenda [G2] (Grolsch) in dossier op blz. [...]) en in agenda de Goederen (Heineken) op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 270 (8.11.1996, vermeld in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 271 (13.12.96, officiële agenda

van de Commissie Horeca-aangelegenheden⁸⁵, en de bijeenkomsten nrs. 74 tot 82 van de Financiële Commissie⁸⁶. Deze Financiële Commissie

in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 272 (10.1.1997, vermeld in agenda [H2] (Heineken) in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 273 (7.2.1997, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 274 (14.3.1997, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 275 (18.4.1997, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 276 (13.6.1997, vermeld in agenda [H2] (Heineken) in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 277 (5.9.1997, vermeld in agenda [H2] (Heineken) in dossier op blz. [...] en officiële aanvullende agenda in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 278 (10.10.1997, vermeld in dossier op blz. [...] – agenda [H2] (Heineken) – en op blz. [...] in een officieel CBK-document); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 279 (3.11.1997, vermeld in officieel CBK-document in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 280 (14.11.1997, vermeld in dossier op blz. [...] – agenda [H2] (Heineken) – en op blz. [...] - agenda [G2] (Grolsch)); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 281 (13.2.1998, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 282 (13.3.1998, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 283 (17.4.1998, officiële agenda in dossier op blz. [...], ook vermeld in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 284 (15.5.1998, vermeld in dossier op blz. 3373 vergaderschema CBK-directeur en op blz. [...]– agenda [H2] (Heineken)); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 285 (12.6.1998, officiële agenda in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 286 (3.9.1998, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 287 (9.10.1998, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 288 (13.11.1998, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 289 (11.12.1998, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 290 (12.2.1999, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 291 (12.3.1999, eerste bladzijden van het officiële verslag in dossier op blz. [...]); officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 292 (9.4.1999, officieel verslag in dossier op blz. 1083-1087), en officiële Algemene Vergadering door het CBK genummerd als nummer 293 (11.6.1999, officieel verslag in dossier op blz. [...])

⁸⁵ Officiële vergadering Horeca door CBK genummerd als nummer 16 (17.4.1996, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële vergadering Horeca door CBK genummerd als nummer 17 (15.1.1997, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële vergadering Horeca door CBK genummerd als nummer 18 (1.10.1997, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële vergadering Horeca door CBK genummerd als nummer 19 (5.12.1997, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële vergadering Horeca door CBK genummerd als nummer 20 (1.4.1998, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële vergadering Horeca door CBK genummerd als nummer 21 (15.12.1998, officieel verslag in dossier op blz. [...]), en officiële vergadering Horeca door CBK genummerd als nummer 22 (3.6.1999, officieel verslag in dossier op blz. [...]).

⁸⁶ Officiële vergadering Financiële Commissie door het CBK genummerd als nummer 74 (12.4.1996, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële vergadering Financiële Commissie door het CBK genummerd als nummer 75 (24.10.1996, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële vergadering Financiële Commissie door het CBK genummerd als nummer 76 (8.11.1996, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële vergadering Financiële Commissie door het CBK genummerd als nummer 77 (13.12.1996, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële vergadering Financiële Commissie door het CBK genummerd als nummer 78 (18.4.1997, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële vergadering Financiële Commissie door het CBK genummerd als nummer 79 (14.11.1997, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële vergadering Financiële Commissie door het CBK genummerd als nummer 80 (17.4.1998, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële vergadering Financiële Commissie door het CBK genummerd als nummer 81 (13.11.1998, officieel verslag in dossier op blz. [...]); officiële vergadering Financiële Commissie door het CBK genummerd als nummer 82 (9.4.1999, officieel verslag in dossier op blz. [...]).

bestaat niet meer sinds 1 januari 2000 en werd opgevolgd door het Dagelijks Bestuur, dat op 17 maart 2000 zijn eerste genummerde vergadering hield⁸⁷.

2.3. Beschrijving van de markt

2.3.1. Vraag

- (27) In 2003 bedroeg de bierconsumptie per hoofd van de bevolking in Nederland 78,7 liter, in een dalende trend sinds 1991 toen zij nog 90,5 liter bedroeg⁸⁸. De bierconsumptie ligt hoger dan het gemiddelde in West-Europa⁸⁹.
- (28) In 2000 bedroeg de totale bierconsumptie in Nederland bijna 13,3 miljoen hl, waarvan 90% pilsener. Bijna 62% van het pilsenerbier wordt afgezet via het thuisverbruikkanaal, de resterende 4,6 miljoen hl via de horeca.
- (29) **Onderscheid thuisverbruik/horeca** Bier bereikt de Nederlandse consument via twee verkoopkanalen: het "thuisverbruik"-circuit (dat voornamelijk supermarkten en slijterijen omvat) en de horeca. De distributie in beide verkoopkanalen is verschillend georganiseerd. In zeker zin ligt dit onderscheid vast door het verschil in verpakking. Zo wordt voor horecaverkoop bestemde pilsener vooral in vaten (van 30 of 50 l) en in biertanks (van bv. 1 000 l) aangeleverd⁹⁰, terwijl in supermarkten bier gewoonlijk in flessen en blikjes wordt verkocht. Daartegenover staat dat de grenzen tussen de verschillende distributievormen geleidelijk vervagen. Van oudsher waren de dranken- en levensmiddelen-groothandel verschillende bedrijfstakken, die respectievelijk horecaondernemers en (niet-geïntegreerde) levensmiddelenzaken als klanten hadden. Sinds de jaren negentig vervaagt dit onderscheid echter⁹¹. Horecaondernemers kunnen zich nu ook voor een deel van hun behoeften bij zelfbedieningsverkooppunten (bv. cash-and-carry's zoals Makro) bevoorraden. In de distributie tot bij de horecaonderneming of de supermarkt bestaat dus enige overlapping tussen de beide verkoopkanalen. Op het niveau van de consumenten is er echter geen overlapping: consumenten kopen hun bier via het thuisverbruikkanaal of via de horeca om duidelijk onderscheiden redenen⁹². In de horeca koopt de consument meer dan alleen bier: hij betaalt er ook voor bediening, sfeer, gezelschap enz. Dit verklaart mede het aanzienlijke verschil in de consumentenprijs van bier tussen de beide kanalen.

⁸⁷ Vergadering van 17.3.2000, dossier blz. [...].

⁸⁸ Website CBK, dossier blz. [...].

⁸⁹ Canadean, The Beer Service, *Annual Report – 2001 Cycle, the Netherlands*, tabel 2.3.1, blz. [...].

⁹⁰ In 1991 vertegenwoordigden kelderbier 14% en fustbier 56% van het door Heineken in het horecasegment afgezette volume bier, terwijl fles en blik samen goed waren voor de overige 30%; dossier blz. [...].

⁹¹ Dossier blz. [...].

⁹² Zie bv. "in het thuisverbruiksegment (keuze voor merk) ... in het uitverbruiksegment (keuze voor horeca-locatie)": dossier blz. [...].

2.3.2. Aanbod

- (30) Heineken is goed voor meer dan de helft van het in Nederland afgezette bier. Interbrew en Grolsch hebben beiden een marktaandeel van ongeveer [10 – 20]%, Bavaria ongeveer [10 20]%. Uit onderstaande tabel 2 blijkt dat Interbrew relatief sterk staat in het horecasegment, terwijl Bavaria en vooral Grolsch relatief sterk staan in het thuisverbruiksegment. In het thuisverbruiksegment heeft Heineken een marktaandeel van bijna 50%, in het horecasegment ongeveer [50 60]%, zoals blijkt uit onderstaande gegevens voor de jaren 1998 en 1999.

Tabel 2⁹³

Brouwerij	Marktaandeel in volume in 1999 (tussen haakjes, in 1998)		
	Horeca	Thuisverbruik	Totale binnenlandse verkoop
Heineken	[...]	[...]	[...]
Grolsch	[...]	[...]	[...]
Bavaria	[...]	[...]	[...]
Interbrew	[...]	[...]	[...]
<i>Totaal voor deze vier brouwerijen</i>	95,8% (95,4%)	90% (91,4%)	92,9% (93,1%)
<i>Overige (incl. invoer)</i>	4,2% (4,6%)	10% (8,6%)	7,1% (6,9%)

- (31) De marktaandelen van de brouwerijen zijn in de periode 1996-1999 vrijwel stabiel gebleven, met slechts bescheiden fluctuaties. De enige vermeldenswaardige tendensen waren de groei van de invoer, de toename van het marktaandeel van Heineken en de lichte inkrimping van het marktaandeel van de andere drie grote spelers⁹⁴. De totale omvang van de Nederlandse biermarkt in geldwaarde ontvangen door de brouwers wordt voor het jaar 1998 geraamd⁹⁵ op meer dan 2,25 miljard NLG of meer dan 1 miljard EUR⁹⁶. In geldwaarde betaald door de verbruiker, waarbij ook de marge van de verkooppunten wordt meegeteld, ligt de omvang van de markt uiteraard nog hoger⁹⁷.

⁹³ Canadean aangehaald in voetnoot 7, blz. [...]: Tabel 6.2.1 *Domestic Sales by Brewer, 1996-2000* en Tabel 8.5.1 *Distribution by Brewer: Off-Premise v. On-Premise, 1996-2000*.

⁹⁴ Zie Canadean aangehaald in voetnoot 93.

⁹⁵ Door de totale omzet in waarde zoals de vier grote brouwerijen die hebben meegedeeld (zie dossier blz. [...]) samen te tellen, en in de aanname dat zij 93% van het totaal uitmaken, levert dat een totaalbedrag op dat hoger ligt dan 2,25 miljard NLG.

⁹⁶ 1 EUR = 2,20371 NLG; zie

http://europa.eu.int/comm/economy_finance/euro/transition/conversion_rates.htm.

⁹⁷ Uitgaande van een bierconsumptie van 13,25 miljoen hectoliter in 1998 (Canadean tabel 6.2.1, dossier blz. [...]) en waarbij een gemiddelde prijs wordt toegepast van 0,90 NLG of 0,41 EUR per liter voor het

2.3.3. De geografische omvang van de markt

- (32) Met een volume van 13 miljoen hl in 2000 is de bierexport uit Nederland ongeveer gelijk aan de binnenlandse consumptie (eveneens 13 miljoen hl in 2000)⁹⁸. Dit komt overeen met ongeveer de helft van de totale productie (25 miljoen hl in 2000)⁹⁹. Het CBK noemt Nederland het grootste bierexporterende land ter wereld¹⁰⁰.
- (33) Ongeveer 1 miljoen hl bier wordt geïmporteerd¹⁰¹; het merendeel daarvan uit België, gevolgd door Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Denemarken.

3. DE PROCEDURE

- (34) Na een inspectie overeenkomstig artikel 14, lid 3, van Verordening nr. 17 van de Raad van 6 februari 1962, eerste verordening over de toepassing van de artikelen 85 en 86 van het Verdrag¹⁰² die op 13 en 14 juli 1999 in zaak nr. IV/37.407 te Leuven bij Interbrew NV (thans: InBev NV) werd uitgevoerd in verband met een mogelijk misbruik van een machtspositie, opende de Commissie een tweede zaak, met nummer IV/37.614, Interbrew – Alken-Maes, in het kader waarvan op 26 en 27 oktober 1999 inspecties plaatsvonden bij Alken-Maes en de Confederatie van Belgische Brouwers, beide in België, en op 11 november 1999 een verzoek om inlichtingen op grond van artikel 11 van Verordening nr. 17 aan Interbrew werd gezonden¹⁰³. Naar aanleiding van dit verzoek om inlichtingen in zaak nr. IV/37.614 Interbrew – Alken-Maes, heeft Interbrew een intern onderzoek ingesteld¹⁰⁴. Dit onderzoek betrof niet alleen België, maar ook andere landen waar Interbrew actief was, met name Frankrijk, Nederland,

thuisverbruik (zie Canadean tabel 7.4.1, dossier blz. [...], tientallen prijzen per liter, met de grote pilsenermerken tussen 0,73 en 1,19 NLG afhankelijk van het verpakkingstype) dat 62% van het volume vertegenwoordigt (dossier blz. [...]), en een prijs van slechts 3 NLG of 1,36 EUR per liter voor het horecasegment (dossier blz. [...], waar de literprijs van 2,75 tot 4 NLG varieert – er wordt dus een conservatief gemiddelde gebruikt) dat 38% van het volume vertegenwoordigt, komt een conservatieve raming van de gemiddelde bierprijs voor de consument in Nederland in 1998 uit op $(0,41 \times 0,62) + (1,36 \times 0,38) = 0,771$ EUR per liter. Vermenigvuldigd met de omzet in volume van 13,25 miljoen hectoliter resulteert dit in een conservatief geraamde uitgave voor de consument in Nederland van 1,02 miljard EUR in 1998.

⁹⁸ Canadean 2000, *Market Summary* op blz. [...] van het verslag, dossier blz. [...].

⁹⁹ Zie voetnoot 98.

¹⁰⁰ Dossier blz. [...].

¹⁰¹ Zie verwijzing naar Canadean in voetnoot 76, stijgende trend tussen 1996 (886 000 hl) en 2001 (1 043 000 hl).

¹⁰² PB 13 van 21.2.1962, blz. 204/62. Verordening ingetrokken bij Verordening (EG) nr. 1/2003.

¹⁰³ Zie Beschikking 2003/569/EG van de Commissie van 5 december 2001 betreffende zaak nr. IV/37.614/F3 PO/Interbrew en Alken-Maes, PB L 200 van 7.8.2003, blz. 1. In die beschikking worden de procedurele voorgaanden samengevat in overwegingen (22)-(23). Tegen deze beschikking werd beroep ingesteld bij het Gerecht van eerste aanleg in zaken T-38/02 en T-48/02, waarin uitspraak werd gedaan bij arresten van 25 oktober resp. 6 december 2005. Tegen het arrest in zaak T-38/02 is beroep ingesteld bij het Hof van Justitie (arrest van 8 februari 2007 in zaak C-3/06 P). Tegen het arrest in zaak T-48/02 is geen beroep ingesteld.

¹⁰⁴ Dossier blz. [...].

Luxemburg en Italië¹⁰⁵. Het onderzoek duurde van december 1999 tot februari 2000¹⁰⁶. In een brief van Interbrew van 14 januari 2000 werd binnen enkele dagen informatie over mededingingsbeperkende praktijken op de Nederlandse biermarkt aangekondigd¹⁰⁷. In brieven van 28 januari 2000¹⁰⁸, 3 februari 2000¹⁰⁹, 25 februari 2000¹¹⁰ en 29 februari 2000¹¹¹ werd een verklaring betreffende de Nederlandse biermarkt overgelegd, met een beroep op de mededeling van de Commissie betreffende het niet-opleggen of verminderen van geldboeten in zaken betreffende mededingingsregelingen¹¹². Aan het onderzoek naar de Nederlandse biermarkt is het zaaknummer IV/37.766 toegekend.

- (35) Als gevolg van de verklaring van Interbrew zijn overeenkomstig artikel 14, lid 3, van Verordening nr. 17 op 22 en 23 maart 2000 in Nederland inspecties uitgevoerd bij Interbrew International BV en Interbrew Nederland NV in Breda, bij Heineken Holding NV en Heineken NV in Amsterdam, bij Heineken Nederland BV in Zoeterwoude, bij Koninklijke Grolsch NV in Enschede, bij Bavaria NV in Lieshout en bij het CBK in Amsterdam¹¹³.
- (36) Op 3 april 2000 werd overeenkomstig artikel 14, lid 2, van Verordening nr. 17 een inspectie uitgevoerd bij Interbrew in Leuven (België).
- (37) Overeenkomstig artikel 11 van Verordening nr. 17 en artikel 18 van Verordening (EG) nr. 1/2003 zijn verzoeken om inlichtingen gezonden: in 2001 aan Heineken¹¹⁴, Interbrew¹¹⁵, Grolsch¹¹⁶, Bavaria¹¹⁷, het CBK¹¹⁸ en anderen¹¹⁹; in 2002 aan Heineken¹²⁰, Interbrew¹²¹, Grolsch¹²², Bavaria¹²³ en het CBK¹²⁴; in 2004 aan Heineken¹²⁵, Interbrew¹²⁶, Bavaria¹²⁷ en

¹⁰⁵ Dossier blz. [...].

¹⁰⁶ Dossier blz. [...].

¹⁰⁷ Dossier blz. [...].

¹⁰⁸ Dossier blz. [...].

¹⁰⁹ Dossier blz. [...].

¹¹⁰ Dossier blz. [...].

¹¹¹ Dossier blz. [...].

In deze vierde brief van Interbrew (van 29.2.2000) wordt een geüpdatet overzicht gegeven van alle tot dan toe aan de Commissie gezonden brieven die verklaringen bevatten betreffende verschillende nationale markten, waaronder de Nederlandse.

¹¹² PB C 207 van 18.7.1996, blz. 4.

¹¹³ Dossier blz. [...].

¹¹⁴ Dossier blz. [...].

¹¹⁵ Dossier blz. [...].

¹¹⁶ Dossier blz. [...].

¹¹⁷ Dossier blz. [...].

¹¹⁸ Dossier blz. [...].

¹¹⁹ Dossier blz. [...].

¹²⁰ Dossier blz. [...].

¹²¹ Dossier blz. [...].

¹²² Dossier blz. [...].

¹²³ Dossier blz. [...].

¹²⁴ Dossier blz. [...].

¹²⁵ Dossier blz. [...].

¹²⁶ Dossier blz. [...].

¹²⁷ Dossier blz. [...].

anderen¹²⁸, en in 2005 aan Heineken¹²⁹, Interbrew¹³⁰, Grolsch¹³¹, Bavaria¹³², het CBK¹³³ en anderen¹³⁴. De Commissie heeft op al deze verzoeken antwoorden ontvangen¹³⁵.

- (38) Op 30 augustus 2005 heeft de Commissie de procedure de in onderhavige zaak ingeleid en een mededeling van punten van bezwaar vastgesteld ten aanzien van de ondernemingen tot welke deze beschikking is gericht. Tegen eind november 2005 hadden alle partijen hun schriftelijke opmerkingen ten aanzien van de mededeling van punten van bezwaar van de Commissie ingediend. Aangezien geen van de partijen om een hoorzitting heeft verzocht, heeft deze niet plaatsgevonden.
- (39) Op 26 januari 2006 heeft de Commissie een document dat door Bavaria als bijlage 36 bij haar opmerkingen was gevoegd, ter kennis gebracht van Heineken NV¹³⁶. Op 7 maart 2006 werden van Brouwerij Martens ontvangen documenten ter kennis gebracht van de adressaten van deze beschikking; het ging daarbij om versies die alleen informatie bevatten waartoe toegang was verleend. De adressaten ontvingen een afschrift van de verzoeken om inlichtingen die aan Martens en InBev waren gezonden, en de antwoorden van die ondernemingen daarop¹³⁷. Ten slotte werd op 8 mei 2006 een document toegezonden aan InBev, Bavaria en Grolsch¹³⁸. Het betreft hier een interne notitie van de heer [H1] (Heineken) waarvan Heineken bij brief van 6 april 2006 in kennis werd gesteld.

4. BESCHRIJVING VAN DE INBREUK

4.1. Verklaring van InBev over de Nederlandse biermarkt

- (40) InBev heeft over de concurrentie op de Nederlandse biermarkt het volgende verklaard¹³⁹. De verklaring van InBev bevat, in de bijlage, verklaringen van vijf InBev-managers: [I9], [I6], [I4] [I7] en [I5]¹⁴⁰.
- (41) **Verschillende vormen van onderlinge afstemming** Volgens de verklaring van InBev "bestonden er tussen de brouwerijen verschillende

128

[...].

129

Dossier blz. [...].

130

Dossier blz. [...].

131

Dossier blz. [...].

132

Dossier blz. [...].

133

Dossier blz. [...].

134

Productschap voor Bier, dossier blz.[...].

135

Voor referenties, zie voorgaande voetnoten.

136

Brief D 417 van 26.1.2006.

137

Brief D 1314 van 7.3.2006.

138

Brief D 2720 van 8.5.2006.

139

Voor referenties, zie overweging (34).

140

Dossier blz. [...]. Hun officiële functies worden in overweging (14) vermeld.

vormen van overleg op de Nederlandse biermarkt".¹⁴¹ Daarbij wordt een onderscheid gemaakt tussen officiële en "andere" CBK-bijeenkomsten¹⁴².

(42) **Officiële bijeenkomsten** Een aantal CBK-organen organiseerde regelmatig officiële genummerde bijeenkomsten. Het betrof de Algemene Vergadering, de Financiële Commissie en de Horeca-commissie¹⁴³. Naast deze genummerde bijeenkomsten organiseerde de Financiële Commissie soms meer informele bijeenkomsten. Deze vonden plaats een of meerdere uren vóór een Algemene Vergadering¹⁴⁴ of op een afzonderlijke halve of hele dag als brainstormingsessie¹⁴⁵. Van sommige van deze vergaderingen zijn er officiële verslagen, uitnodigingen of agenda's uitgaand van het CBK-secretariaat¹⁴⁶; deze zijn echter niet genummerd. Heineken omschrijft deze vergaderingen als "Voorbespreking Algemene Vergadering/Dagelijks Bestuur"¹⁴⁷. Deze vergaderingen worden hier als officiële vergaderingen beschouwd, omdat er openlijk over wordt gecommuniceerd in officiële documenten van het CBK-secretariaat.

(43) **Financiële Commissie** InBev verklaart over de Financiële Commissie: "Deze (...) had een officiële agenda maar was ook het discussieforum over

¹⁴¹ Dossier blz. [...].

¹⁴² Dossier blz. [...].

¹⁴³ Zie overweging (26) en voetnoten 84, 85 en 86.

¹⁴⁴ Dit is het geval bij de niet-genummerde bijeenkomsten waarvan bewijzen voorhanden zijn dat ze hebben plaatsgevonden: i) op 2.2.1996, net vóór Algemene Vergadering (hierna kortweg "AV") nr. 263; schriftelijke uitnodiging op briefhoofd van het CBK van 18.12.1995, dossier blz. [...]. Blijkens deze uitnodiging was het thema de "VBR" of "Vergoeding Behandeling Retouremballage" (zie dossier blz. [...]). Dit wordt ook bevestigd in het antwoord van Grolsch, dossier blz. [...]; - ii) op 7.2.1997, vlak vóór AV nr. 273; dit wordt bevestigd door de agenda van [H2] (Heineken), dossier blz. [...]. Jen door het antwoord van Grolsch op vraag 19 (dossier blz. [...]) dat [G2] deze vergadering bijwoonde; - iii) op 14.3.1997, vlak vóór AV nr. 274, dit wordt bevestigd door de agenda van [H2] (Heineken), dossier blz. [...]; - iv) op 5.9.1997, vlak vóór AV nr. 277, dit wordt bevestigd door de agenda van [H2] (Heineken), dossier blz. [...]; - v) op 8.10.1998 's avonds en voortgezet de ochtend nadien (9.10.1998), vóór AV nr. 287; dit blijkt uit het dossier op blz. [...] (antwoord Heineken op vraag 39), blz. [...] (agenda Heineken), 7387 en 7389 (antwoord Grolsch op vragen 35 en 36) 2692-2693 (agenda Grolsch), 7914 (hotelrekening Grolsch), 3383 (agenda CBK waarin voorstel Bavaria wordt genoemd, waarvoor secretaresses van CBK de deelnemende brouwerijen moesten opbellen); - vi) op 11.6.1999, vlak vóór AV nr. 293 (vooraf genoemd in de notulen van bijeenkomst nr. 82 van de Financiële Commissie, dossier blz. [...]), met als thema 's "enige specifieke lange termijn onderwerpen", zoals "alcohol, verpakkingen, ARBO-wetgeving, horecacontracten"; ook bevestiging in dossier blz. [...] (agenda Heineken), 2973 (agenda Bavaria) 8205, 8206 en 8208 (agenda Grolsch); - vii) op 2.9.1999, vlak vóór AV nr. 294; dit wordt bevestigd door Heineken (dossier blz. [...]) en Bavaria (blz. [...]), en gestaafd door documenten in dossier blz. [...] - en viii) op 10.12.1999, vlak vóór AV nr. 297; dit wordt bevestigd door InBev (dossier blz. [...]), Heineken (dossier blz., [...]), Grolsch (dossier blz. [...]) en, wat Bavaria betreft, dossier blz. [...] (agenda).

¹⁴⁵ Een informele, niet-genummerde bijeenkomst van de Financiële Commissie, door Heineken "strategisch overleg" genoemd in antwoord op vraag 20, dossier blz. [...], vond plaats op 8.5.1998. Een verslag van deze bijeenkomst is te vinden in het dossier op blz. [...]. Daaruit blijkt dat het besproken thema de effectiviteit van het budget en de heroriëntatie van het CBK was. Volgens dossier blz. [...] stond de "strategische oriëntatie" op de agenda. In dossier blz. [...] is sprake van een "Brainstormingsessie". Verdere bevestigingen van plaatsvinden en deelname in het dossier op blz. [...], 2088, 2689 en 3373. De eerstvolgende AV vond een week nadien plaats: AV nr. 284 van 15.5.1998.

¹⁴⁶ Zie de voorbeelden vermeld in voetnoot 144.

¹⁴⁷ Heineken (dossier blz. [...]) noemt alle in voetnoot 144 vermelde bijeenkomsten "voorbespreking Algemene Vergadering / Dagelijks Bestuur".

prijzetting voor de thuisverbruik- en horecasector. Van deze discussies werden geen verslagen gemaakt.¹⁴⁸ "De Financiële commissie speelt een belangrijke rol in het CBK. Er was een officiële agenda maar de bijeenkomsten hadden ook een ander luik en daar werd toen over prijzen gesproken. Dat werd niet genotuleerd. Ik heb deze toestand aangetroffen toen ik mijn functies heb opgenomen. Ik kan daarvan getuigen maar het zou mij verwonderen indien er over die gesprekken schriftelijke bewijzen kunnen gevonden worden."¹⁴⁹

- (44) **"Andere" bijeenkomsten** Naast het officiële vergadercircuit vermeldt InBev ook het bestaan van "andere" bijeenkomsten, in verschillende samenstellingen¹⁵⁰. Zij geeft een tabel met namen, adressen, data en locaties van bijeenkomsten¹⁵¹.

- (45) InBev onderscheidt diverse soorten van deze "andere" bijeenkomsten:

"Er zijn diverse soorten bijeenkomsten en de samenstelling ervan varieert (horeca, thuisverbruik, of beide).

Dit zogenaamde "Catherijne-overleg" verwijst naar een discussiekader voor de horecasector. De naam "Catherijne" verwijst naar het Hoog Catherijne-hotel in Utrecht waar de eerste van een reeks bijeenkomsten werd gehouden. Deze bijeenkomsten die soms ook "de agendacommissie"¹⁵² of "de staffelvergaderingen"¹⁵³ worden genoemd, zouden in 1993-1994 van start zijn gegaan. Aangenomen wordt dat Oranjeboom (vóór de overname door Interbrew) en Heineken een rol hebben gespeeld bij het opzetten van deze bijeenkomsten.

Er was een fundamenteel akkoord in verband met het vastleggen van maximum volumekortingen voor de horecasector (de maximum korting was 55 HFL). Een ander onderwerp van overleg waren horeca-investeringen. De idee was om de status-quo in de sector te handhaven en om overnames van afnemers van andere brouwers te voorkomen omdat zulke veranderingen erg duur zijn.

Binnen dit kader vonden om de twee maanden bijeenkomsten plaats tussen directeuren horeca, daartoe geïnstrueerd door hun algemeen directeur. Directeuren horeca van Heineken, Grolsch, Bavaria en Interbrew waren aanwezig. Ook het CBK was op alle of sommige van deze bijeenkomsten vertegenwoordigd. Overtredingen van de maximumkortingregel werden besproken. Interbrew had begrepen dat het overleg nooit aanzienlijke impact had op de markt zelf en dat deze thans minder intensief zouden zijn. Op een bijeenkomst van directeuren horeca van Heineken, Grolsch, Bavaria en Interbrew op 3 november 1999 in Enschede werd verwezen naar de maximumkortingregel, maar de besprekingen waren van zeer algemene aard.

¹⁴⁸ Dossier blz. [...].

¹⁴⁹ Dossier blz. [...], verklaring [I9].

¹⁵⁰ Dossier blz. [...]De titel op blz. [...]luidt "Other meetings: the 'Catherijne' meetings and others."

¹⁵¹ Dossier blz. [...].

¹⁵² In het Engelse origineel wordt de Nederlandse term gebruikt.

¹⁵³ In het Engelse origineel wordt de Nederlandse term gebruikt.

Interbrew heeft nooit een document gezien met daarin het kortingakkoord waaraan in de discussies werd gerefereerd, maar de algemene regel scheen gekend te zijn.

Andere thema's waren onderwerpen van algemeen belang zoals statiegeld voor fusten en het uitwerken van regels voor het vaststellen van standaardprijzen voor de overname van in bruikleen gegeven items bij overdracht van POA's ("bruikleenprijzen"¹⁵⁴) volgens de lijst van de Deskundigen Horeca Techniek¹⁵⁵. Dergelijke onderwerpen werden kennelijk ook besproken (en beslist) binnen het CBK.

Er waren ook discussies tussen dezelfde brouwerijen in de food-markt. Het prijsniveau was ook een onderwerp van die discussies.

Drie à vier jaar geleden zouden de discussies over de prijszetting in de sector food zijn geïntegreerd in de Catherijne-discussiekader, maar daar nadien weer van zijn afgesplitst.¹⁵⁶

- (46) Nog altijd een onderscheid makend tussen de verschillende soorten bijeenkomsten, verklaart InBev vervolgens:

"Deze tabel¹⁵⁷ (...) toont nu beter de verschillende soorten bijeenkomsten van de Nederlandse brouwerijen.

Naast de CBK-vergaderingen waren er ook: i) vergaderingen van de directeurs Horeca van de vier belangrijkste brouwerijen (Heineken, Interbrew, Grolsch en Bavaria), gekend als het 'Catherijne-overleg', (...); ii) gezamenlijke bijeenkomsten van de directeurs Horeca en Thuisverbruik (twee in 1998), en iii) bijeenkomsten van de directeurs Thuisverbruik (één in 1999, hoewel wij begrijpen dat meer van dergelijke bijeenkomsten 'Thuisverbruik' zijn gehouden). In tegenstelling tot de bijeenkomsten van de CBK Horeca Commissie zelf¹⁵⁸, zijn er geen notulen van deze andere vergaderingen en Interbrew heeft geen schriftelijke sporen van deze discussies gevonden.

Volgens de ontvangen verklaringen werden deze bijeenkomsten gehouden om elkaar gerust te stellen wat betreft beperkte agressiviteit op de markt: "Er werd vooral gepraat, om elkaar de indruk te geven dat we het rustig houden op de markt. Zelden of nooit werd concreet gepraat over staffels en verkooppunten. Eigenlijk hield iedereen iedereen voor de gek."¹⁵⁹ De laatste jaren verloren deze bijeenkomsten meer en meer aan inhoud en werd de afstemming vager. Toch lijkt niemand van de spelers ermee te zijn opgehouden deze bijeenkomsten bij te wonen."¹⁶⁰

¹⁵⁴ In het Engelse origineel wordt de Nederlandse term gebruikt.

¹⁵⁵ In het Engelse origineel wordt de Nederlandse term gebruikt.

¹⁵⁶ Dossier blz. [...].

¹⁵⁷ Dossier blz. [...].

¹⁵⁸ Met de "CBK Horeca commissie zelf" wordt de in overweging (42) genoemde, officiële Horecacommissie van het CBK bedoeld [voetnoot toegevoegd door de Commissie].

¹⁵⁹ In het Engelse origineel staat deze Nederlandse zin in cursief.

¹⁶⁰ Dossier blz. [...].

- (47) **Thema's InBev** heeft in haar verklaring een korte beschrijving gegeven van de mededingingsbeperkende thema's die op de bijeenkomsten aan bod zijn gekomen: horeca, prijzen (voor thuisverbruik en horeca) en private-labelbier.
- (48) **Horeca** In overweging (45) werd al de volgende zin uit de InBev- verklaring aangehaald: "Er was een fundamenteel akkoord in verband met het vastleggen van maximum volumekortingen voor de horecasector (de maximum korting was 55 HFL). Een ander onderwerp van overleg waren horeca-investeringen. De idee was om de status-quo in de sector te handhaven en om overnames van afnemers van andere brouwers te voorkomen omdat zulke veranderingen erg duur zijn."¹⁶¹ Deze zin gaat vergezeld van twee verklaringen van directeuren: "Er bestond een afspraak over kortingen in de Horeca-markt. De afspraak (staffel) ken ik persoonlijk niet en ik heb evenmin een document hiervan gezien. Grosso modo bestond de afspraak erin dat er maximum kortingen per volume waren die mochten toegekend worden aan de cafés. Ik herinner mij alleen dat de maximum korting 55 HFL was."¹⁶² "Ik ken de exacte inhoud van de afspraak niet maar het gaat erom te vermijden dat er te veel mutaties zouden zijn in de Horeca (door het afnemen van elkaars cafés), omdat alle spelers beseffen dat elke mutatie veel geld kost. Er bestond ook een afspraak over de staffels (kortingen in de horeca) die vrij complex en vaag is en waaraan wij nooit hebben meegewerkt. Ik heb trouwens nooit een document gezien. Het overleg bestaat erin dat de Horeca-directeuren om de twee maanden bijeenkwamen. Daar besprak men de gekende inbreuken op de 'regel' (althoewel deze vaag was; er werden markt excessen besproken). Het CBK was ook op die vergaderingen vertegenwoordigd."¹⁶³
- (49) De in overweging (48) aangehaalde verklaring van InBev onderscheidt twee, specifiek op het horecasegment betrekking hebbende onderwerpen van gesprek tussen de vier grote brouwerijen. Deze twee thema's zijn: de beperking van de kortingen op bier voor horecaklanten en de beperking van hun overstap tussen brouwerijen.
- (50) **Thuisverbruikprijzen** In overweging (45) werd al de volgende zin uit de verklaring van InBev aangehaald: "Er waren ook discussies tussen dezelfde brouwerijen in de food-markt. Het prijsniveau was ook een onderwerp van die discussies. Drie à vier jaar geleden zouden de discussies over de prijszetting in de sector food zijn geïntegreerd in de Catherijne-discussiekader, maar daar nadien weer van zijn afgesplitst."¹⁶⁴
- (51) **Prijzen in het algemeen** "Met betrekking tot de bierprijsverhogingen was het gebruikelijk dat een brouwerij niet zonder voorafgaande mededeling aan collega-brouwers de bierprijs ging verhogen. Na de mededeling van

¹⁶¹ Dossier blz. [...].

¹⁶² Verklaring [I9], dossier blz. [...].

¹⁶³ Verklaring [I6], dossier blz. [...].

¹⁶⁴ Dossier blz. [...].

een der partijen volgde wel discussie over het effect ervan op de markt, doch de bierprijsverhoging kwam er wel. Het initiatief ging altijd uit van één van de grote brouwerijen meestal Heineken. De andere brouwerijen konden dan nog tijdig hun standpunt bepalen. Men volgde elkaar dan wel in grote lijnen maar ieder had en hield zijn eigen prijzenpolitiek."¹⁶⁵

- (52) **Private labels (1)** InBev verklaart ten eerste dat er sinds 1987¹⁶⁶ overleg is geweest over prijzen en klanten tussen Oranjeboom-Interbrew en Bavaria. "Sinds lang zijn er discussies over prijzen tussen Nederlandse spelers in het private-labelsegment. De relaties tussen Oranjeboom en Bavaria werden gekenmerkt door een vorm van vredige co-existentie of 'gewapende vrede', die vormen van overleg inhield".¹⁶⁷ "Door deze affaire beseften beide partijen, nadat dit ook onderling was uitgesproken, dat beide geen inbraak bij hun respectievelijke afnemers van private labels met verlies van volume zouden accepteren".¹⁶⁸
- (53) **Private labels (2)** Ten tweede verklaart InBev dat er druk was van Heineken om de prijzen van private labels te verhogen, gezien het aanzienlijke prijsverschil tussen private label en ander bier: "De Nederlandse markt wordt gekenmerkt door een significante kloof tussen prijzen voor private-labelbier ("B-merken") en A-merken. Heineken, dat niet actief is in het private-labelsegment, heeft altijd prijsstijgingen voor A-merken geweigerd zolang de prijs voor private-labelbier niet omhoogging. Op deze manier zette het indirect druk op in het bijzonder private-labelproducenten zoals Bavaria en Interbrew."¹⁶⁹ "Eén van de thema's was dat Heineken, die zelf geen private label producent is, weigerde prijzen te verhogen zolang de prijzen van de 'private label' niet zouden stijgen (in Nederland is er een groot verschil tussen de 'private label' prijzen en de andere). Er was dus morele druk van Heineken op de private label producenten: Bavaria en Interbrew."¹⁷⁰
- (54) **Private labels (3)** Ten derde verklaart InBev dat prijzen van private labels ook tussen de vier - dus met Grolsch erbij - gezamenlijk werden besproken, in het kader van het algemenere thema van de onderlinge prijsverschillen van de biermerken: "informeel overleg tussen vier Nederlandse brouwerijen te weten Heineken, Bavaria, Grolsch brouwerijen en Oranjeboom/Interbrew, waaraan deelnamen de verantwoordelijken van de thuismarkt. Hier werden zaken van algemene aard en gemeenschappelijke belang besproken. Ook werden de consumentenprijzen A-merken versus private labels en mogelijke prijsverhogingen besproken. Door de jaren heen werd de afstand tussen de A-merken en de private labels steeds groter, dalende consumentenprijzen

¹⁶⁵ Verklaring [I4] dossier blz. [...].

¹⁶⁶ Zie immers dossier blz. [...]: de "contactpersonen" voor de "contacten Oranjeboom (Interbrew) / Bavaria 1987-1999".

¹⁶⁷ Dossier blz. [...], laatste alinea (vertaling uit het Engels).

¹⁶⁸ Verklaring [I7], dossier blz. [...].

¹⁶⁹ Dossier blz. [...].

¹⁷⁰ Verklaring [I9], dossier blz. [...]"Zoals reeds gezegd was er 'mentale' druk van Heineken om de prijzen van de private labels te verhogen."

private labels. Heineken en Grolsch hebben hierdoor jarenlang hun prijzen niet verhoogd, waardoor de prijzen van de andere brouwerijen hun merken en de private labels ook niet werden verhoogd. De laatste jaren hebben Bavaria en Interbrew hun prijzen verhoogd, gevolgd door Grolsch. Het informele overleg is 3 à 4 jaar geleden geïntegreerd binnen het bestaande Horeca Catherijne overleg, waarbij ook vertegenwoordigers van het CBK aanwezig waren. Na enkele meetings is besloten deze meetings wederom te splitsen in een gescheiden thuismarkt- en horecameeting. Bij deze vergaderingen waren commerciële verantwoordelijken en/of commerciële directieleden van de brouwerijen aanwezig. De inhoud van deze meetings werd door mij gedebriefd aan de algemene directeur. De laatste vergadering waarop ik aanwezig was heeft plaatsgevonden op 11 augustus '99 om 20 u Holiday Inn (Utrecht). Waren nog aanwezig:

- voor Heineken: [H6]
- voor Grolsch: [G3]
- voor Bavaria: [B3]."¹⁷¹

- (55) **Private labels (4)** Ten vierde verklaart InBev dat het behalen van een zeker marktaandeel door de Belgische brouwerij Martens sinds 1996-1997 heeft geleid tot "een afstemming tussen Belgische en Nederlandse brouwers actief in de private label markt¹⁷². Twee¹⁷³ bijeenkomsten werden gehouden in het Novotel hotel in Breda gedurende 1998¹⁷⁴. De details, voor zover die vandaag bekend zijn, staan vermeld in de bijgevoegde tabel."¹⁷⁵ "Besproken is om te komen tot het respecteren van elkaanders volumes van private labels bij afnemers in Nederland en België. Er is een overzicht samengesteld van de op dat moment bestaande situatie"¹⁷⁶.

¹⁷¹ Verklaring [I7], dossier blz. [...].

¹⁷² Noot 1 in de oorspronkelijke verklaring op blz. [...] in het dossier. Oorspronkelijk citaat: "The existence of agreements or of a concertation between Belgian private label brewers is dealt with in the framework of the review of the Belgian market." Dit onderzoek resulteerde in de in voetnoot 103 bedoelde beschikking van 5 december 2001. Voor private-labelbier, zie overwegingen 151 tot 161 van die beschikking.

¹⁷³ Noot 2 in de oorspronkelijke verklaring op blz. [...] in het dossier. Oorspronkelijk citaat: "Declarations according to which there would have been only one meeting are now corrected. It seems certain that there were two meetings."

¹⁷⁴ Noot 1 in de oorspronkelijke verklaring op blz. [...] in het dossier. Oorspronkelijk citaat: "Interbrew is aware that certain declarations refer to meetings held in 1997. However, subject to further investigation, the only evidence of meetings at the Novotel Breda are in 1998."

¹⁷⁵ Dossier blz. [...].

¹⁷⁶ Dossier blz. [...]. ([I7]). Zie ook dossier blz. [...] ([I9]): "Vanaf 96-97 was er ook belangstelling van Belgische brouwers om private label te produceren voor Nederland. De Nederlanders waren dus blij om even met de Belgen te kunnen praten want zij vreesden marktverstoring. In dit kader is het tot een bijeenkomst gekomen in de Novotel van Breda (eind 1997 [*Het jaartal 1997 is door Interbrew gecorrigeerd tot 1998: zie voetnoot 174.*]). Deelnemers waren ...". Zie ook de verklaring van [I10], directeur Food van Interbrew België (dossier blz. [...]) oorspronkelijk opgesteld in het kader van de Belgische bierzaak waarvan sprake in voetnoot 103, in de onderhavige Nederlandse bierzaak neergelegd door Interbrew op blz. [...] van het dossier. De verklaring van [I10] werd, wat de data betreft, door Interbrew verbeterd op blz. [...] van het dossier.

(56) **Aanvang in de tijd van het overleg volgens verklaring InBev** De verklaring van InBev bevat de volgende aanwijzingen voor het begin van geheim overleg:

- geen duidelijke begindatum voor het overleg tussen de vier brouwerijen over bierprijzen in het thuisverbruiksegment;
- overleg over verhogingen over horecaprijzen begon in 1990 of eerder: "Er werden wel afspraken gemaakt over prijzen in folders voor Horeca m.b.t. het gebruik van dezelfde referentieprijzen. Dit was een algemeen gebruik in de Horeca-markt (...) bestond reeds toen ik in 1990 voor de eerste maal deelnam aan de vergaderingen van het CBK. Ik heb geen informatie over wanneer deze besprekingen over de bierprijslijsten voor het horecasegment begonnen zijn."¹⁷⁷;
- 1993-1994 als aanvang voor het overleg tussen de vier brouwerijen over specifieke horecaonderwerpen zoals kortingen en overgang van verkooppunten tussen brouwerijen: "Dit zogenaamde 'Catherijne-overleg' verwijst naar een discussiekader voor de horecasector. (...) De bijeenkomsten, die soms ook 'de agendacommissie' of 'de staffelvergaderingen' worden genoemd, zouden in 1993-1994 van start zijn gegaan. Aangenomen wordt dat Oranjeboom (vóór de overname door Interbrew) en Heineken een rol hebben gespeeld bij het opzetten van deze bijeenkomsten."¹⁷⁸;
- 1987 als begin van het overleg over private labels tussen de twee rechtstreeks betrokken brouwerijen (Oranjeboom-Interbrew en Bavaria)¹⁷⁹.

(57) **Data van en deelnemers aan "andere" in de InBev-verklaring vermelde bijeenkomsten** De verklaring van InBev bevat ook tabellen met "namen, adressen, data en locaties van bijeenkomsten [die] weergeven wat Interbrew thans van de feiten bekend is (...) ongeacht aanpassingen en aanvullingen mochten additionele gegevens in de toekomst beschikbaar komen".¹⁸⁰

(58) Wat deelnemers betreft, zijn in deze tabellen de deelnemers aan zowel de officiële als de "andere" bijeenkomsten vermeld¹⁸¹. InBev noemt als deelnemers aan het Catherijne-discussiekader / de agendacommissie / de CBK horecacommissie en andere bijeenkomsten: Heineken-medewerkers [H4], [H5] en [H6], Interbrew-medewerkers [I4] [I7], [I6] en [I5], Grolsch-medewerkers [G5], [G4] en [G3], en Bavaria-medewerkers [B2]

¹⁷⁷ Verklaring [I4] dossier blz. [...], als aangevuld in Bijlage 3 bij InBevs antwoord op het verzoek om inlichtingen van 10.2.2006, meegedeeld aan de betrokken partijen bij brief D1314 van 7.3.2006.

¹⁷⁸ Dossier blz. [...]. Zie ook dossier blz. [...] (verklaring [I6]), blz. [...] (verklaring [I4] die 1994 vermeldt en verwijst naar de uitdrukkelijke toestemming van InBev – de heren [I1] en [I3], zie overweging (10) – om deel te nemen) en blz. [...] (verklaring [I9], die 1992-1993 vermeldt als vermoedelijke begindatum van het overleg).

¹⁷⁹ Dossier blz. [...], [I7] (Oranjeboom – Interbrew): "gewapende vrede"; "nadat dit ook onderling was uitgesproken". Zie ook de samenvattende verklaring van Interbrew van 28.2.2000 in punt 4.3.5, dossier blz. [...]: "non-aggressivity pact between Oranjeboom (later Interbrew) and Bavaria (historic)."

¹⁸⁰ Dossier blz. [...] (verklaring van 28.1.2000) .

¹⁸¹ Dossier blz. [...].

en [B3].¹⁸² InBev licht toe dat bijeenkomsten van het Catherijne-discussiekader niet door directeuren thuisverbruik werden bijgewoond¹⁸³, maar door directeuren horeca of general managers.

(59) Wat betreft de data en de precieze locaties, vermeldt de door InBev meegeedeelde tabel de volgende "andere" bijeenkomsten¹⁸⁴:

- een Catherijne-bijeenkomst over horecathema's op 25 januari 1996, in de kantoren van brouwerij de Ridder te Maastricht (Heineken-groep), waarop [I4] (Interbrew), [C1] (CBK-directeur) en de [...] horeca van Heineken, Grolsch en Bavaria aanwezig waren;
- een Catherijne-bijeenkomst over horecathema's op 27 februari 1996 in een Holiday Inn-hotel, waarschijnlijk te Utrecht;
- een Catherijne-bijeenkomst over horecathema's op 19 juni 1996 in de kantoren van of op uitnodiging van brouwerij Grolsch in Enschede;
- een Catherijne-bijeenkomst over horecathema's op 2¹⁸⁵ September 1997 in de kantoren van Interbrew in Breda¹⁸⁶, waarop [C1] (CBK director), [H5] (Heineken), [H4] (Heineken), [G4] (Grolsch), [B3] (Bavaria) en [I6] (Interbrew) aanwezig waren¹⁸⁷. Dit was de eerste bijeenkomst waaraan [I6] deelnam. De staffel voor de horeca werd vermeld, maar volgens de tabel niet besproken. Andere onderwerpen die in de tabel worden vermeld, zijn "vredige co-existentie" en "wederzijdse gedragingen"¹⁸⁸;
- een bijeenkomst van de agendacommissie over zowel thuisverbruik als horeca op 12 maart 1998 in 's-Hertogenbosch in restaurant Chalet Royal, waarop [I7] en [I6] (Interbrew), [H4] en [H6] (Heineken), [B2] (Bavaria) en [G3], [G4] en [G5] (Grolsch) aanwezig waren;
- een bijeenkomst van de agendacommissie over zowel thuisverbruik als horeca op 3 juli 1998 te Waalre in restaurant Oude Toren, waar waarschijnlijk dezelfde personen als op de bijeenkomst van 12 maart 1998 aanwezig waren;
- een Catherijne-bijeenkomst, ook bijeenkomst van de agendacommissie genoemd, over horecathema's op 4 maart 1999 te Bosch en Duin in restaurant De Hoefslag,

¹⁸² Dossier blz. 11, verfijnd op blz. [...].

¹⁸³ Dossier blz. [...], met een asterisk achter de namen van [H6], [I7] en [G5], directeuren food bij, onderscheidenlijk, Heineken, Interbrew en Grolsch.

¹⁸⁴ Dossier blz. [...].

¹⁸⁵ Op blz. [...] van het dossier heeft InBev het over 4.9.1997. Op basis van de bij Grolsch aangetroffen agenda (dossier blz. [...], getranscribeerd door Grolsch op blz. [...]) is het waarschijnlijker dat de bijeenkomst op 2.9.1997 plaatsvond. In antwoord op een verzoek om inlichtingen bevestigde InBev dat de bijeenkomst plaatsvond, maar dat zij niet kon aangeven of 2.9.1997 dan wel 4.9.1997 de precieze datum was; zie dossier blz. [...].

¹⁸⁶ Locatie bevestigd in dossier blz. [...] (antwoord InBev verzoek om inlichtingen).

¹⁸⁷ Aanwezige personen bevestigd in dossier blz. [...].

¹⁸⁸ De tabel werd tijdens de inspectie aangevuld door een intern InBev-document van de hand van [I6]; dossier blz. [...].

waarop [B3] (Bavaria), [H4] (Heineken), [G4] (Grolsch) en [I6] (Interbrew) aanwezig waren;

- een Catherijne-bijeenkomst, ook bijeenkomst van de agendacommissie genoemd, over horecathema's op 10 mei 1999 te Vught in Kasteel Maurick;
- een thuisverbruikbijeenkomst op 11 augustus 1999 te Utrecht in het Holiday Inn, waarop [I7] (Interbrew) en de directeuren thuisverbruik van Heineken ([H6]), Grolsch ([G5]) en Bavaria ([B3]) aanwezig waren;
- een Catherijne-bijeenkomst, ook bijeenkomst van de agendacommissie genoemd, over horecathema's op 19 augustus 1999 te Soest, waarop [B3] (Bavaria), [H4] (Heineken), [G4] (Grolsch) en [I6] (Interbrew) aanwezig waren, en
- een Catherijne-bijeenkomst, ook bijeenkomst van de agendacommissie genoemd, over horecathema's op 3 november 1999 te Enschede in restaurant Boeierd, waarop [H4] (Heineken), [G4] (Grolsch) en [I6] (Interbrew) aanwezig waren.

(60) **Bewustzijn van het illegale karakter van het overleg** De algemeen directeur van Interbrew Nederland, [I6], verklaart: "De Financiële commissie van het CBK heeft gesprekken buiten agenda om, waar over prijzen werd gesproken. Wij vonden dat raar en illegaal maar dat bleek de gewoonte te zijn."¹⁸⁹

(61) **Vernietiging van bewijsmateriaal** In antwoord op een verzoek om inlichtingen wees Interbrew erop dat "agenda's van voorbije jaren en gespreksnotities van informele bijeenkomsten eind november 1998 werden vernietigd. Rond deze periode begon het bestaan van overleg tussen Nederlandse brouwers in de markt bekend te geraken en ontstond de vrees voor een inspectie van de Nederlandse Mededingingsautoriteit. Ook in het daaropvolgende jaar werden nog agenda's vernietigd. (...) Interbrew wenst hierbij te benadrukken dat het ontbreken van enig concreet antwoord evenwel in geen geval inhoudt dat Interbrew zou ontkennen dat ze op de betrokken bijeenkomst aanwezig was."¹⁹⁰ De periode "eind november" die Interbrew vermeldt, stemt overeen met de dagen na het verschijnen van volgend bericht in de Nederlandse krant *De Telegraaf* op 21 november 1998: "Een aantal horeca-ondernemers heeft de krachten gebundeld en een officiële klacht ingediend bij de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) in Den Haag tegen de hoge bierprijzen die door bierbrouwers worden gerekend. De horeca-ondernemers zeggen door kartelvorming onder druk te worden gezet (...) De NMa heeft inmiddels laten weten de klacht in behandeling te zullen nemen."¹⁹¹

¹⁸⁹ Dossier blz. [...].

¹⁹⁰ Brief van Interbrew van 19.12.2001, dossier blz. [...].

¹⁹¹ Dossier blz. [...].

(62) **Samenvatting van InBevs verklaringen** InBev heeft de praktijken op de Nederlandse biermarkt waarvan zij de Commissie in kennis heeft gesteld, zelf als volgt samengevat¹⁹²:

- "prijsoverleg binnen het CBK (Financiële Commissie) (historisch, tot 1999);
- overleg over een voor 1998 geplande prijsverhoging;
- overleg over en uitwisseling van zakelijke informatie over kortingen en prijsrichtsnoeren (bijeenkomsten van: CBK Horeca-commissie, Agenda-commissie, Catherijne-discussiekader) (vanaf ongeveer 1995 tot 1999);
- overleg over prijzen en voorwaarden in de sector thuisverbruik (lopend in 1998-1999);
- onderling afgestemde feitelijke gedragingen op de private-labelmarkt (lopend tot eind 1998):
 - niet-aanvalspact tussen Oranjeboom (later Interbrew) en Bavaria (historisch);
 - bijeenkomsten 1998 op voorzet van Interbrew tussen Nederlandse en Belgische private-labelbrouwerijen: informatie-uitwisseling over klanten en voorwaarden".

4.2. Bevestiging van de InBev-verklaring door andere elementen in het dossier

4.2.1. Inleiding

(63) De verklaring van InBev wordt in het dossier bevestigd door interne documenten van de vier Nederlandse brouwerijen, handgeschreven notulen, kostendeclaraties en afschriften van agenda's die na inspecties en verzoeken om inlichtingen zijn verkregen. Deze worden hierna in chronologische volgorde gepresenteerd. Er is één uitzondering op deze chronologische volgorde, namelijk de behandeling van het bilaterale overleg tussen Interbrew en Bavaria aan het eind van het overzicht, in de overwegingen (223) en volgende.

(64) Ondanks het feit dat het dossier enig bewijsmateriaal bevat voor eerdere bijeenkomsten die InBev noemt, beschouwt de Commissie, in het kader van deze beschikking, de bijeenkomst van 27 februari 1996 als de eerste bijeenkomst van het kartel.¹⁹³

¹⁹² Dossier blz. [...].

¹⁹³ Verklaringen van InBev, genoemd in overweging (56) en overweging (59), eerste streepje, dat er vóór dat tijdstip bijeenkomsten waren. Vgl. ook de mededeling van punten van bezwaar, punten 72 tot 78 (over de periode 1987-1995) en tabel 1 en punt 281 over bijeenkomsten die plaatsvonden op 10.2.1995, 6.7.1995 en 25.1.1996.

4.2.2. Overzicht van het overige bewijsmateriaal

4.2.2.1. Bijeenkomst van 27 februari 1996

- (65) Zoals in overweging (59) is vermeld, verklaarde InBev dat een Catherijne-bijeenkomst over horecathema's plaatsvond op 27 februari 1996 in een Holiday Inn-hotel, waarschijnlijk het Holiday Inn te Utrecht. Heineken bevestigde dat haar manager horeca [H4] die dag in Utrecht was, zoals blijkt uit de door hem ingediende kostendeclaratie.¹⁹⁴ Bij gebreke van enige andere plausibele verklaring, beschouwt de Commissie dit als een aanwijzing dat Heinekens directeur horeca [H4] op de Catherijne-bijeenkomst in Utrecht aanwezig was.
- (66) In de agenda van [I4], toentertijd directeur horeca van Interbrew, staat op 27 februari 1996 voor 8.30 u "Catharina" en voor 10.00 u "Holiday Inn Horeca CBK"¹⁹⁵.
- (67) Het dossier van de Commissie bevat ook handgeschreven aantekeningen van de heer [G3], commercieel directeur van Grolsch¹⁹⁶, die zijn gemaakt op papier met briefhoofd van het Holiday Inn te Utrecht, waarop met de hand de datum 27 februari 1996 en het doel van de bijeenkomst "CBK cie HOR cath" zijn genoteerd¹⁹⁷. De inhoud van de handgeschreven notities van [G3] (Grolsch) bevestigt dat de aanwezige concurrenten concurrentieparameters hebben besproken. In die notities staat onder meer het volgende te lezen:
- "Borgstellingen/financieringen: fin[ancieren] voor [...] meer dan behoeften op concrete punten. Dan 4 milj[oen]"^{198 199}.
- (68) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar** De naam [...] verwijst naar [...], eigenaar van zo'n [...] horecazaken in Nederland.²⁰⁰ Het woord "punten" verwijst naar horecaverkooppunten of horecazaken. Volgens de mededeling van punten van bezwaar²⁰¹ betekent dit citaat dus dat de brouwerijen op de bijeenkomst van 27 februari 1996 hebben gesproken over de borgstellingen en financieringen die één of meer brouwerijen hadden gegeven of zouden geven aan horecazaken van [...].
- (69) **Alternatieve interpretatie** [...] ²⁰² verklaart dat zij zich kan herinneren "dat gedurende [deze] bijeenkomst in algemene zin is

¹⁹⁴ Dossier blz. [...] (antwoord op verzoek om inlichtingen) en [...] (treinkaartje H/T naar Utrecht en restaurantrekening in Utrecht, beiden voor 27.2.1996).

¹⁹⁵ Dossier blz. [...].

¹⁹⁶ Dossier blz. [...].

¹⁹⁷ Dossier blz. [...].

¹⁹⁸ Dossier blz. [...]. De tekst tussen vierkante haken werd door de Commissie aangevuld.

¹⁹⁹ Grolsch heeft in antwoord op vraag 111 volgende transcriptie gegeven op blz. [...]van het dossier: "Borgstellingen/financieringen: [...] meer dan ... onleesbaar ... op concrete punten ... onleesbaar".

²⁰⁰ Zie bv. dossier blz. [...].

²⁰¹ Mededeling van punten van bezwaar, punt 253.

²⁰² In dezelfde zin ook Grolsch; zie opmerkingen Grolsch, punten 89-90.

gesproken over afnemers die gelden als dubieuze debiteuren. Uit de notitie kan geenszins worden afgeleid dat de brouwers gegevens zouden hebben uitgewisseld over de concrete voorwaarden die zij ten aanzien van [...] hanteerden of dat zij deze voorwaarden onderling hebben afgestemd"²⁰³.

- (70) **Beoordeling** Deze kritiek van Bavaria is niet overtuigend. Het citaat toont aan dat op de bijeenkomst van 27 februari 1996 niet in algemene zin over dubieuze debiteuren werd gesproken, maar dat wel over concrete voorwaarden van één afnemer – [...] - werd gesproken.
- (71) Dat Bavaria het heeft over wat zij zich "kan herinneren" van hetgeen op deze bijeenkomst werd besproken, betekent dat Bavaria niet betwist dat zij op die bijeenkomst was vertegenwoordigd.
- (72) **Conclusie** De Commissie concludeert uit de voorgaande overwegingen dat op 27 februari 1996: i) de vier brouwerijen InBev, Heineken, Grolsch en Bavaria bijeenkwamen, ii) in het kader van een Catherijne-bijeenkomst - een niet-officiële bijeenkomst met als zwaartepunt horeca, en iii) de financiële voorwaarden bespraken die op een specifieke horecaklant werden of zouden worden toegepast.

4.2.2.2. Bijeenkomst van 19 juni 1996

- (73) Zoals in overweging (59) is vermeld, verklaarde InBev dat een Catherijne-bijeenkomst over horecathema's plaatsvond op 19 juni 1996 in de kantoren van of op uitnodiging van brouwerij Grolsch in Enschede. Dit wordt bevestigd door de agenda van [I4] (InBev) waarin staat dat een bijeenkomst van de "Catherijne horecacommissie" was gepland in Enschede tussen 14.00 u en 17.00 u of 17.30 u²⁰⁴. In antwoord op een verzoek om inlichtingen verklaarde InBev dat er eerst een bijeenkomst plaatsvond in de Grolsch-brouwerij, daarna gevolgd door een diner.²⁰⁵
- (74) De locatie en de datum van de bijeenkomst te Enschede worden om te beginnen bevestigd door kosten die door [G4] (Grolsch) in restaurant Bistrot Grand Café te Enschede zijn gemaakt met een rekening van 269,75 NLG, opgemaakt om 22.07 u²⁰⁶ (deze kosten werden bij Grolsch gedeclareerd als "met CBK horeca"²⁰⁷, al was er op 19 juni 1996 geen bijeenkomst van de officiële CBK Horeca-commissie²⁰⁸).
- (75) Het dossier bevat geen bewijsmateriaal dat Heineken op die bijeenkomst was vertegenwoordigd, maar InBev en Bavaria hebben verklaard dat Heineken waarschijnlijk wel was vertegenwoordigd²⁰⁹. In ieder geval was

²⁰³ Opmerkingen Bavaria, punt 168.

²⁰⁴ Dossier blz. [...]

²⁰⁵ Dossier blz. [...].

²⁰⁶ Dossier blz. [...].

²⁰⁷ Dossier blz. [...].

²⁰⁸ Zie voetnoot 85.

²⁰⁹ In een antwoord op een verzoek om inlichtingen (dossier blz. [...]) verwees InBev naar haar brief van 3.2.2000 die het in het dossier op blz. [...] heeft over de aanwezigheid van de vier brouwerijen - dus met

Heineken vertegenwoordigd op de voorgaande en de volgende bijeenkomsten.

- (76) Het dossier van de Commissie bevat op 19 juni 1996 gedateerde handgeschreven notities van [B2] [...] ²¹⁰:

a	prijzen aanpassen	
b	thuisverbruik hoog - laag	
c	overleg Bavaria – Interbrew	
d	Jos en [...] -> [...] probleem	
e	Martens	
f	Schultenbrau !! 89 ct	
g	- fustprijs verhoging alleen	
h	argumenten	
i	alleen integraal Hein + Grolsch	
j	Friesland US Heit	
k	Interbrew	} samen omhoog
l		
m	Bavaria	
		→ [...] <u>ook</u>
o	onderkant meer omhoog dan bovenkant	
p	– lucht in	
q	– afspraken	
r	slijterskorting saneren 7,5 per fust Heineken	
s	vertegenwoordigers aanscherpen t.a.v. eventuele afspraken	
t	Interbrew	} lucht mag gebruikt worden
u		
v	Grolsch	

- (77) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (1) – Prijzen thuisverbruiksegment** In haar mededeling van punten van bezwaar nam de Commissie het volgende standpunt in ten aanzien van de inhoud van deze notitie ²¹¹: de vijf regels genummerd van b tot f, betreffen de prijzen in het thuisverbruiksegment van de markt. De regels k tot o betreffen waarschijnlijk ook specifiek het thuisverbruiksegment. Op de regels b ("hoog – laag") en o ("onderkant meer omhoog dan bovenkant") wordt een onderscheid gemaakt tussen de hoge en de lage prijzen. Volgens de laatste regel over dit thema (regel o) zouden Bavaria en Interbrew (dus de "onderkant" van de markt) meer moeten stijgen dan Heineken en Grolsch (de "bovenkant" van de markt). Interbrew en Bavaria hebben daar echter tegenover gesteld, zo concludeert de Commissie uit de regels d, e, f en n,

Heineken - op de bijeenkomst van 19.6.2006. In de opmerkingen van Bavaria (punt 223) wordt dit "zeer goed mogelijk" geacht: "Het is zeer goed mogelijk dat Heineken deze visie tijdens deze bijeenkomst heeft geuit en daarbij heeft aangegeven dat de prijzen aan de onderkant van de markt zouden moeten stijgen."

²¹⁰ Dossier blz. [...]. De letters a, b, c enz. in de linkermarge zijn door de Commissie toegevoegd om verwijzen naar het citaat gemakkelijker te maken.

²¹¹ Mededeling van punten van bezwaar, punt 152.

dat zij voor de private labels, in het bijzonder van discountketen [...], waarvoor op dat ogenblik Bavaria brouwt²¹², concurrentie ondervinden van elkaar (regels k, l, m) en van de Belgische brouwerij Martens (regel e²¹³), die private-labelbier van het merk "Schultenbrau"²¹⁴ voor [...] zou willen gaan brouwen tegen 0,89 NLG (regel f)²¹⁵. Uit de regels c, d en k tot n blijkt dat de senior managers [I4] van Interbrew ("Jos" op regel d²¹⁶) en [B1] van Bavaria ([...] op regel d²¹⁷) overleg moeten plegen in verband met het "[...] probleem", met als verhoopt resultaat dat zij "samen omhoog" zouden gaan (regels k-m), "ook" in de leveringen van private-labelbier aan [...] (regel n). De regels d, e, f en n laten dus zien dat de prijzen van private-labelbier worden besproken door de vier grootste Nederlandse brouwerijen, hetgeen de verklaring van InBev in die zin bevestigt²¹⁸.

- (78) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (2) – Prijzen horecasegment** In haar mededeling van punten van bezwaar²¹⁹ was de Commissie verder van oordeel dat op de regels g tot i besprekingen staan genotuleerd die eerder op het horecasegment betrekking hebben; regel g handelt immers over een verhoging van de fust(bier)prijs, en fustbier wordt in de regel alleen in het horecasegment afgenomen²²⁰. Regel h verwijst naar argumenten in verband met een verhoging van fustbierprijzen. In regel i staat dat alleen Heineken en Grolsch integraal hun prijzen zullen verhogen²²¹.
- (79) **Alternatieve interpretatie (1)** In antwoord op de mededeling van punten van bezwaar stelde Heineken zich op het standpunt dat de aantekeningen over de bijeenkomst van 19 juni 1996 niet aantonen dat de brouwerijen overeenkwamen de prijzen in het thuisverbruiksegment te

²¹² Van 1987 tot begin 1990 Oranjeboom (dossier blz[...]), sindsdien Bavaria (dossier blz. [...]).

²¹³ Brouwerij Martens uit Bocholt (grensgemeente met Nederland) in België verkocht in Nederland private-labelbier; dossier blz. [...].

²¹⁴ "Schultenbrau" is een private-labelbiermerk van [...]; dossier blz. [...].

²¹⁵ Het dossier bevat aanwijzingen dat offertes aan [...] voor het leveren van bier soms worden uitgedrukt in een prijs per blik (van 50 cl) of per 6 flesjes van 30 cl. Zie bv. dossier blz. [...] ("koopbevestiging" door [...] van Martens voor bier in blik 0,5 liter met merk Schultenbrau, prijs uitgedrukt per blik en per tray, gedateerd 1995; uit het feit dat de "leveringstermijn" "vanaf 3 juli 1995 op afroep naar behoefte" was, kan niet met zekerheid worden afgeleid of ook daadwerkelijk werd verkocht - uit de niet-vertrouwelijke samenvatting van het antwoord van Martens op verzoeken om inlichtingen (dossier blz. [...]), in het dossier op blz. [...], blijkt dat Martens er vanaf 1994 in is geslaagd [...] Nederland als klant te hebben, dat [...] echter tot 1999 geen bestellingen voor Schultenbrau-bier plaatste bij Martens.)

Op de basis van deze aanwijzingen in het dossier acht de Commissie haar interpretatie in de bovenstaande tekst geloofwaardig.

De Commissie wijst erop dat Bavaria heeft geweigerd een desbetreffend verzoek om inlichtingen te beantwoorden, en dat [...] heeft verklaard er niet te kunnen op antwoorden; zie dossier blz. [...] en 13348.

²¹⁶ [I4] Sales Director Interbrew Nederland; zie overweging (14).

²¹⁷ [B1], [...] zie overweging (22).

²¹⁸ Zie overweging (54).

²¹⁹ Mededeling van punten van bezwaar, punt 153.

²²⁰ Zie overweging (29).

²²¹ Zij hebben - zo kan achteraf worden vastgesteld - de gepubliceerde prijslijsten niet gewijzigd: zie dossier blz. [...] (food) en 6394 (horeca) voor Heineken, en dossier blz. [...].

verhogen. Deze aantekeningen zijn hoogstens een indicatie dat de prijzen van private-labelbier ter sprake zijn gekomen²²².

- (80) **Alternatieve interpretatie (2)** Wat betreft de begrippen "onderkant", "bovenkant" en "overleg Jos en [...]", verklaarde Bavaria dat deze erop duiden "dat Heineken van mening was dat Bavaria en Interbrew overleg moesten voeren over het verhogen van de prijzen aan de onderkant van de markt"²²³. Volgens Bavaria "kan het overleg tussen Bavaria en Interbrew niet zien op een overleg om hun prijzen bij Aldi gezamenlijk te verhogen, aangezien Interbrew op het moment dat de notitie werd gemaakt geen bier aan [...] leverde"²²⁴. Uit de regels d tot f kan volgens Bavaria worden afgeleid dat "opmerkingen zijn gemaakt over de algemene prijsstelling in het thuisverbruiksegment van de Nederlandse biermarkt. Dit wordt bevestigd door het gebruik van het getal '0.89' bij de naam 'Schultenbrau', hetgeen een door [...] gehanteerde consumentenprijs voor dit bier is"²²⁵. De woorden "[...] probleem" op regel d in overweging (76) moeten volgens Bavaria worden gezien in het licht van het standpunt van Heineken en Grolsch; er kan echter niet uit worden afgeleid dat tussen de brouwerijen prijzen in het thuisverbruiksegment werden afgesproken of anderszins gecoördineerd²²⁶. Voorts bewijzen volgens Bavaria de regels g en volgende van de notities niet dat de brouwerijen hun prijzen van het fustbier hebben afgesproken of anderszins gecoördineerd²²⁷.
- (81) **Alternatieve interpretatie (3)** Bavaria wijst erop dat de eerste verhoging van de inkoopprijs voor het thuisverbruiksegment in juni 1998 werd aangekondigd en in juli 1998 moest ingaan, maar pas vanaf 1999 gedeeltelijk ten uitvoer werd gelegd: "het is niet aannemelijk dat deze prijsverhoging op enige wijze is terug te voeren op" de bijeenkomst van 19 juni 1996²²⁸.
- (82) **Beoordeling (1)** Het feit dat geen overeenstemming werd bereikt over de precieze prijsverhoging - een gegeven dat de Commissie trouwens bevestigd ziet in de in overweging (89) aangehaalde, chronologisch latere interne brief van Interbrew (van 25 maart 1997) en die zou kunnen verklaren dat uiteindelijk slechts in 1999 (en wat Heineken betreft, in 2000) algemene prijsverhogingen in supermarkten konden worden doorgevoerd - doet geen afbreuk aan het feit dat uit de in overweging (76) aangehaalde notities blijkt dat prijsaanpassingen en de verhoging van de fustbierprijzen op de bijeenkomst van 19 juni 1996 werden besproken. In de in overweging (62) aangehaalde verklaring van InBev waarin de praktijken op de Nederlandse biermarkt worden samengevat, is sprake van "overleg over een voor 1998 geplande prijsverhoging".

²²² Opmerkingen Heineken, punt 148.

²²³ Opmerkingen Bavaria, punt 224.

²²⁴ Opmerkingen Bavaria, punt 225, herhaald in punten 280-282.

²²⁵ Opmerkingen Bavaria, punt 222.

²²⁶ Opmerkingen Bavaria, punt 226.

²²⁷ Opmerkingen Bavaria, punten 127-130.

²²⁸ Opmerkingen Bavaria, punt 227.

- (83) **Beoordeling (2)** De stelling dat de onderhandelingen tijdens de bijeenkomst van 19 juni 1996 enkel over private label zouden zijn gegaan, wordt door Heineken niet onderbouwd met een andere interpretatie van de notities die de plaats zou kunnen innemen van de overwegingen (77) en (78). De opmerkingen van Bavaria over dezelfde notities spreken Heineken terzake tegen: volgens Bavaria is het "mogelijk dat Grolsch en Heineken gedurende deze bijeenkomst hun visie op het algemene niveau van de bierprijzen hebben gegeven en argumenten hebben aangedragen waarom deze bierprijs zou moeten worden verhoogd. Het is mogelijk dat deze brouwerijen aangaven dat de bierprijzen integraal, dat wil zeggen zowel voor het horecasegment als voor het thuisverbruiksegment dienden te worden verhoogd."²²⁹
- (84) **Beoordeling (3)** De conclusie die Bavaria verbindt aan het feit dat Interbrew ten tijde van de bijeenkomst van 19 juni 1996 geen private-labelbier leverde aan [...] ²³⁰, gaat voorbij aan de omstandigheid dat een afspraak tussen de uiteindelijk mogelijk succesvolle aanbieder van private-labelbier (in dit geval Bavaria) met zijn voornaamste rivaal (in dit geval Interbrew), wel degelijk zinvol is uit karteloogpunt, gelet op het bestaan van verschillende private-labelafnemers: offertes van een niet-succesvolle kandidaat-leverancier zijn immers van invloed op de prijs die de succesvolle leverancier kan krijgen.
- (85) **Conclusie** De notities over de bijeenkomst van 19 juni 1996 tonen aan dat de aanwezige brouwerijen vrij gedetailleerd prijzen van zowel private-labelbier als fustbier hebben besproken - met als doel deze prijzen te beïnvloeden. De beleidslijn die op deze bijeenkomst van 19 juni 1996 naar voor komt, is dat alle vier de brouwerijen hun prijzen moesten verhogen, maar dat de lagergeprijsde bieren meer moesten stijgen dan de hogergeprijsde. Dit bevestigt de in overweging (62) aangehaalde verklaring van InBev dat de brouwerijen "overleg over prijzen" voerden.

4.2.2.3. Bijeenkomst van 8 oktober 1996

- (86) Het dossier bevat een door de heer [H4], directeur horeca van Heineken, ingediende onkostennota, waarin hij vraagt om vergoeding van een uitgave van 85 NLG voor onder meer 16 glazen pilsbier en 4 glazen water op 8 oktober 1996 verwijzend naar de "Catherijne-club".²³¹
- (87) Deze kostendeclaratie van Heineken bewijst dat de directeur horeca van Heineken een bijeenkomst die "Catherijne-club" wordt genoemd, bijwoonde en organiseerde. Uit het dossier valt niet af te leiden wie er nog aanwezig was.

²²⁹ Opmerkingen Bavaria, punt 129.

²³⁰ Zie overweging (80).

²³¹ Dossier blz. [...].

4.2.2.4. Bijeenkomst van 8 januari 1997

- (88) Volgens het dossier namen alle vier de grote brouwerijen aan een bijeenkomst van 8 januari 1997 deel.²³² Sommige aanwijzingen verwijzen naar de Financiële Commissie.²³³ Op die dag was er geen officiële vergadering van de Financiële Commissie.²³⁴ Heineken verklaart dat de bijeenkomst van die dag een van de niet-officiële voorbereidende bijeenkomsten als bedoeld in voetnoot 144.²³⁵ Toch vond er, anders dan bij de overige door Heineken genoemde voorbereidende bijeenkomsten, diezelfde dag geen Algemene Vergadering plaats. In de agenda die in de kantoren van Bavaria werd aangetroffen, stond de bijeenkomst van 8 januari 1997 als "Catherijne" vermeld.²³⁶ Uit dit laatste element in het dossier valt te concluderen dat de bijeenkomst van 8 januari 1997 een "andere" bijeenkomst was in de zin van de in overweging (44) aangehaalde verklaring van InBev.

4.2.2.5. Interne brief InBev-groep van 25 maart 1997

- (89) InBev heeft bij haar verklaring over de Nederlandse markt een aantal documenten ter staving van haar verklaring gevoegd. Een van deze documenten is een brief die de Managing Director van Interbrew Nederland op 25 maart 1997 aan het hoofdkantoor van Inbev in België zond:

"Er bestaat nu consensus tussen de grote brouwerijen om nog vóór 1998 een prijsverhoging voor bier door te voeren. Daardoor kunnen de brouwerijen een buffer aanleggen voor de nodige extra promotie-budgetten in de toekomst. De A-merkspelers proberen de prijsverhoging te differentiëren tussen de A-merken (plus 2 NLG / hl) en B-merken (plus 4 NLG / hl). Dit lijkt mij heel onrealistisch – we moeten allemaal voor de volle 4 NLG gaan. Ik zou onze 'doordrinkbare' speciaalbieren (DAS, Hoegaarden, Leffe) van de prijsverhoging uitzonderen. De onderhandelingen zijn begonnen."²³⁷

- (90) **Conclusie** Deze brief - die bewijsmateriaal uit de periode van de feiten vormt - bevestigt de interpretatie uit overweging (85) dat de vier brouwerijen die regelmatig bijeenkwamen, onderhandelden over de details (welke merken hoeveel zouden stijgen) van hetgeen door InBev in haar verklaring wordt samengevat als "een voor 1998 geplande prijsverhoging".²³⁸ Uit de brief blijkt niet dat de brouwerijen een specifieke prijsverhoging overeenkwamen. Integendeel, een dergelijke prijsverhoging is volgens de brief voorwerp van "onderhandelingen die zijn begonnen" en dus nog lopende zijn. Wel blijkt uit de brief dat de brouwerijen betrokken zijn bij onderlinge onderhandelingen over hoe de

²³² Dossier blz. [...].

²³³ Dossier blz. [...].

²³⁴ Zie voetnoot 86.

²³⁵ Dossier blz. [...].

²³⁶ Dossier blz. [...].

²³⁷ Dossier blz. [...].

²³⁸ Overweging (62).

prijzen van hun producten zouden moeten evolueren. De brief bevestigt tevens hetgeen in overweging (85) werd betoogd: dat de kern van het overleg tussen de brouwerijen een onderscheid is tussen A-merkspelers en B-merkspelers - dus tussen brouwerijen die duurder bier verkopen, en brouwerijen die goedkoper bier verkopen.

4.2.2.6. Bijeenkomst van 1 mei 1997

(91) Volgens het dossier hebben ten minste Bavaria en Grolsch op 1 mei 1997 deelgenomen aan een Catherijne-bijeenkomst in de kantoren van Bavaria te Lieshout. In de agenda's van [...] [B2]²³⁹ en Grolsch-directeur [G3]²⁴⁰ staat voor 1 mei 1997 een Catherijne-bijeenkomst om 15.00 u gepland. Bavaria-directeur [B3] heeft op 1 mei 1997 gedateerde aantekeningen gemaakt, die beginnen met het kopje "Catherijne Club".²⁴¹ Volgens Bavaria kan [B3] zich niet meer herinneren wie op die bijeenkomst aanwezig was, maar vermoedt hij dat er vertegenwoordigers van diverse brouwerijen waren.²⁴²

(92) De aantekeningen van [B3] beginnen met de volgende passage:

"Catherijne Club 1/5 - '97

'interne' wisselingen in concern verband

moeten ook voldoen aan de 'staffel'

[...] ²⁴³, 'Den Haag'

Monster²⁴⁴ Z.H.²⁴⁵ overbieding."²⁴⁶

(93) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (1)** De staffel werd vermeld in de verklaring van InBev (zie overwegingen (45) en (46)). In haar mededeling van punten van bezwaar²⁴⁷ interpreteert de Commissie de tweede en derde aangehaalde regels aldus dat de overstap van een horecaonderneming binnen een concern (bijvoorbeeld een overstap van een Heineken- naar een Amstel-leveringscontract - beide Heineken-concernmerken²⁴⁸ - of van een Dommelsch- naar een Oranjeboom-leveringscontract - beide Interbrew-concernmerken) ook aan de "staffel" moest voldoen.

²³⁹ Dossier blz. [...].

²⁴⁰ Dossier blz. [...].

²⁴¹ Dossier blz. [...].

²⁴² Dossier blz. [...].

²⁴³ Transcriptie volgens Bavaria, dossier blz. [...], in antwoord op vraag 21. In antwoord op een vroegere vraag 102, kon Bavaria het eerste woord op deze lijn niet lezen, dossier blz. [...].

²⁴⁴ "Monster" is een plaats in de provincie Zuid-Holland: verklaring van Bavaria in antwoord op vraag 21, dossier blz. [...].

²⁴⁵ "Z.H." staat voor de provincie "Zuid-Holland". [Voetnoot toegevoegd door de Commissie.]

²⁴⁶ Dossier blz. [...].

²⁴⁷ Mededeling van punten van bezwaar, punt 264.

²⁴⁸ Zie dezelfde woordenschat op de standaard kortingskaart in het dossier op blz. [...].

- (94) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (2)**
 Verder had de Commissie in haar mededeling van punten van bezwaar²⁴⁹ gesteld dat de vierde aangehaalde regel betrekking had op een horecagelegenheid in Wassenaar (in de buurt van Den Haag), de "[...]" (in het manuscript gespeld als "[...]").²⁵⁰ De vijfde aangehaalde regel verwijst naar een andere horecagelegenheid in de gemeente Monster (Zuid-Holland - Z.H.).²⁵¹ Het woord "overbieding" op de vijfde regel is een aanwijzing dat over een verandering van brouwerij wordt gesproken, waarbij één brouwerij de horecaondernemer meer heeft geboden dan een andere brouwerij. Deze vijfde regel betekent dat de vier grote brouwerijen dit als een problematische gebeurtenis bespraken.
- (95) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (3)** In de mededeling van punten van bezwaar werden de in overweging (92) aangehaalde regels, plus de volgende regel in het handschrift waarin sprake is van "400 punt Warsteiner? 1200 HL 1996"²⁵², geïnterpeteerd als doelend op een "staffel", een tabel waarop het status-quo van horecaverkooppunten wordt bijgehouden, met bij elke mutatie ten nadele van een brouwerij de noodzaak van een compensatie in haar voordeel.²⁵³
- (96) **Alternatieve interpretatie** Grolsch²⁵⁴ en Heineken²⁵⁵ voerden een andere interpretatie aan voor de regel in de aantekeningen betreffende brouwerij Warsteiner: die regel betrof een discussie tussen de brouwerijen over hoeveel verkooppunten in Nederland, misschien 400, Warsteiner-bier verkochten.
- (97) **Beoordeling (1)** De Commissie acht de in de overweging (96) vermelde interpretatie plausibel en daarom houdt zij niet staande dat de handgeschreven regel waarin van Warsteiner sprake is, bewijs vormt voor het bestaan van een systeem dat compensatie vergt wanneer een horecaonderneming door een andere brouwerij wordt overgenomen. Evenmin wordt nog staande gehouden dat de term "staffel", wanneer gebruikt onder brouwerijen, kan duiden op een tabel met daarin de verschillende brouwerijen en de horecaondernemingen waaraan zij leveren.²⁵⁶
- (98) **Beoordeling (2)** Geen van de brouwerijen heeft een alternatieve interpretatie gegeven voor de vijf, in overweging (92) aangehaalde regels. Bavaria heeft ze ten dele bevestigd door te verklaren dat "de brouwerijen

²⁴⁹ Mededeling van punten van bezwaar, punt 265.

²⁵⁰ "[...], [...]" is een adres voor een avondje uit volgens <http://www.wassenaar.nl/info/document.php?id=17ENs=390ENgw=wassenaar>, afgedrukt op 28.4.2005, dossier blz. [...].

[...], op 28.4.2005 afgedrukt, dossier blz. [...]. Uit dit laatste document blijkt dat de [...] of [...] of [...] Den Haag via Wassenaar met Amsterdam verbindt.

²⁵¹ Zie voetnoot 244.

²⁵² Dossier blz. [...].

²⁵³ Mededeling van punten van bezwaar, punt 265.

²⁵⁴ Opmerkingen Grolsch, punt 172.

²⁵⁵ Opmerkingen Heineken, punten 189-190.

²⁵⁶ Mededeling van punten van bezwaar, punt 146 en 265 (tweede deel).

in algemene zin spraken over excessen in de markt met betrekking tot het verlenen van volumekortingen".²⁵⁷ De aangehaalde aantekeningen tonen aan dat de brouwerijen op de bijeenkomst van 1 mei 1997 "de staffel" bespraken die "ook" op "interne" veranderingen binnen een concern van toepassing waren. Zodoende bevestigden zij dat de staffel gold voor verschuivingen buiten een concern - dus overstappen tussen groepen. Uit de in overweging (45) samengevatte verklaring van InBev volgt dat er principiële overeenstemming was om aan horecaondernemingen toe te kennen kortingbedragen te beperken. De bijeenkomsten van horecamanagers waarop deze principiële overeenstemming ten aanzien van concrete gevallen werd besproken, werden, aldus de in overweging (45) samengevatte verklaring van InBev, "staffelvergaderingen" genoemd. Daarbij blijkt het woord "staffel", een begrip met een boekhoudkundige oorsprong, te worden gebruikt voor kortingkaarten waarop salesmanagers van brouwerijen de korting vermelden die een bepaalde horecaonderneming krijgt.²⁵⁸ Het woord "overbieden" aan het eind van de in overweging (92) aangehaalde aantekeningen, dat in de buurt van minstens één concrete horecaonderneming voorkomt, is een verdere bevestiging voor de conclusie dat de commerciële voorwaarden werden besproken die voor individuele horecaondernemingen gelden bij een mogelijke overstap naar een andere brouwerij.

- (99) **Conclusie** Uit dit alles volgt dat de in overweging (92) aangehaalde aantekeningen bevestigen dat de brouwerijen spraken over de toepassing van een staffel op de commerciële voorwaarden voor individuele horecaondernemingen wanneer zij overstapten van het ene concern naar het andere en "ook" wanneer zij overstapten binnen eenzelfde concern.
- (100) **Verdere aantekeningen** De op de bijeenkomst van 1 mei 1997 gemaakte aantekeningen bevatten voorts de namen "Heineken/Amstel/Brand/Grolsch" op een eerste regel en de namen "Interbrew/Bavaria" op een tweede regel; naast deze regels staat een accolade met daarachter de woorden "geen prijsverhogingen".²⁵⁹
- (101) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar**
Volgens de mededeling van punten van bezwaar bewijzen deze aantekeningen dat de brouwerijen die op de bijeenkomst van 1 mei 1997 aanwezig waren, de prijzen van de belangrijkste Nederlandse biermerken hebben besproken, waarbij zij onderscheidden tussen de merken van Heineken en Grolsch en die van Interbrew en Bavaria.²⁶⁰
- (102) **Beoordeling** Dit onderscheid valt samen met het onderscheid tussen A-merkspelers en B-merkspelers dat in de in overweging (89) aangehaalde brief van 25 maart 1997 werd gemaakt, en met het onderscheid tussen "onderkant" en "bovenkant" op regel o in de in

²⁵⁷ Opmerkingen Bavaria, punt 159.

²⁵⁸ Vgl. mededeling van punten van bezwaar, punten 136-138.

²⁵⁹ Dossier blz. [...].

²⁶⁰ Mededeling van punten van bezwaar, punt 158.

overweging (76) aangehaalde notities over de bijeenkomst van 19 juni 1996.

- (103) **Conclusie** De aantekeningen van 1 mei 1997 bevestigen dus dat de brouwerijen, in het kader van de "andere" bijeenkomsten waarvan sprake in de verklaring van InBev in overweging (44), prijzen en prijsverhogingen voor belangrijke Nederlandse biermerken bespraken. Ook leveren deze aantekeningen de bevestiging van hetgeen in overwegingen (85) en (90) werd betoogd, namelijk dat de kern van het lopende overleg tussen de brouwerijen over de bierprijzen een onderscheid is tussen A-merkspelers en B-merkspelers.

4.2.2.7. Bijeenkomst Interbrew-Bavaria van 12 mei 1997

- (104) Op 12 mei 1997 vond een bilaterale bijeenkomst plaats tussen de heren [I9] (Interbrew) en [B1] (Bavaria)²⁶¹. Uit twee uit de periode van de feiten stammende interne documenten van Interbrew blijkt dat de kwestie van het al dan niet verhogen van prijzen op deze bijeenkomst werd besproken²⁶².
- (105) Het bewijsmateriaal in het dossier toont aan dat het overleg tussen de grote Nederlandse brouwerijen niet alleen op multilaterale bijeenkomsten werd gevoerd, maar ook in bilaterale contacten.

4.2.2.8. Bijeenkomst van 2 september 1997

- (106) Zoals in overweging (59) werd vermeld, verklaarde InBev dat op 2 september 1997 een Catherijne-bijeenkomst over horecathema's plaatsvond waarop de vier grote brouwerijen en de CBK-directeur aanwezig waren.
- (107) Een vermelding in een bij Grolsch aangetroffen agenda bevestigt dat op 2 september 1997 een Catherijne-bijeenkomst om 15.00u in Breda plaatsvond.²⁶³ Ook werd bij Grolsch een kostendeclaratieformulier voor de retourreis Breda ingediend.²⁶⁴

4.2.2.9. Bijeenkomst van 16 december 1997

- (108) Het dossier bevat in de kantoren van Grolsch en Bavaria aangetroffen bewijsmateriaal dat op 16 december 1997 's namiddags een Catherijne-bijeenkomst tussen brouwerijen plaatsvond te Enschede, met daarna een

²⁶¹ Dossier blz. [...] bijeenkomst van [I9] (Interbrew Nederland) met [B1] (Bavaria). Behandelde onderwerpen waren onder meer "prijsverhogingen" (dossier blz. [...]) en "het feit dat de private label een zwaard van Damocles was en dat vooral Heineken en Grolsch moreel druk uitoefenden opdat de prijzen van de private label naar boven moest" (dossier blz. [...]).

²⁶² Het gaat om twee interne vergaderverslagen van het Centraal Management Team van Interbrew op 28.4.1997 en 14.5.1997. Op de eerste vergadering kondigt [I9] de bijeenkomst aan en geeft hij te kennen dat Interbrew haar prijzen niet zal verhogen; zie dossier blz. [...], punt 7 "price increase". Op de tweede vergadering doet hij verslag van wat werd besproken; zie dossier blz. [...], punt 2.

²⁶³ Dossier blz. [...].

²⁶⁴ Dossier blz. [...].

diner. In de agenda van [B2], [...],²⁶⁵ staat op 16 december 1997 "Catherijne club Enschede".²⁶⁶ Een voor [G3] (Grolsch) bijgehouden agenda bevat de vermelding "15.00 Cath[erijne] + diner + [[G4]] > Rodenbach", met een pijl en de beginletter van "avond" om de rest van de dag voor die activiteit te reserveren.²⁶⁷ "Rodenbach" is de naam van een restaurant aan de rand van Enschede.²⁶⁸ De kostendeclaratie van [G3] (Grolsch) bevat voor 16 december 1997 "Enschede en omgeving" met daarbij "Grolsch/CBK".²⁶⁹ Heineken heeft bevestigd dat directeur horeca [H4] op 16 december 1997 in Enschede aanwezig was, op basis van zijn kostendeclaratie voor drankjes.²⁷⁰

- (109) Uit deze twee, onafhankelijke verwijzingen naar "Catherijne" in documenten die bij Bavaria en Grolsch werden aangetroffen, blijkt dat voor 16 december 1997 een Catherijne-bijeenkomst gepland stond. De aanwezigheid van de directeur horeca van Heineken, [H4], in Enschede op 16 december 1997 bevestigt dat een bijeenkomst met als hoofdt thema horeca heeft plaatsgevonden. Ook het feit dat in de kostendeclaratie van [G3] (Grolsch) bij "Enschede en omgeving" sprake is van "Grolsch/CBK", bevestigt dat de bijeenkomst heeft plaatsgevonden.
- (110) Het voorgaande bevestigt de verklaring van InBev over het Catherijne-discussiekader voor het horecasegment in de periode 1995-1999.
- (111) Op 17 december 1997, een dag na de horecabijeenkomst op 16 december 1997, vond in Amsterdam een bijeenkomst rond thuisverbruikthema's plaats. Het feit dat beide bijeenkomsten met één dag verschil plaatsvonden, bewijst dat eind 1997 afzonderlijke bijeenkomsten over horeca- en thuisverbruikthema's werden gehouden. Dit bevestigt de in overweging (45) aangehaalde verklaring van InBev.

4.2.2.10. Bijeenkomst van 17 december 1997

- (112) In de agenda die bij Grolsch voor de heer [G3] werd bijgehouden, staat voor 17 december een vertrek om 9.00 u gepland, een bijeenkomst tussen 10.00 en 12.00 u in het Amsterdam Heineken Reception Centre van de "E-club (overleggroep food)"²⁷¹, met daarna een lunch.²⁷² Grolsch bevestigt, mede op basis van zijn reiskostendeclaratie²⁷³, dat [G3] aan de bijeenkomst deelnam (maar waarschijnlijk niet voor de lunch bleef).²⁷⁴ In de agenda van [B3] (Bavaria) staat voor 17 december 1997 "CBK

²⁶⁵ Dossier blz. [...].

²⁶⁶ Dossier blz. [...].

²⁶⁷ Dossier blz. [...].

²⁶⁸ Hotel Restaurant Rodenbach, Parkweg 35-39, 7513 AR Enschede, tel. 053-480 02 00, www.rodenbach.nl.

²⁶⁹ Dossier blz. [...].

²⁷⁰ Dossier blz. [...].

²⁷¹ (Nederlands origineel).

²⁷² Dossier blz. [...].

²⁷³ Dossier blz. [...].

²⁷⁴ Dossier blz. [...].

Heineken Reception Centre Amsterdam" genoteerd.²⁷⁵ Heineken heeft erkend dat in het Heineken Reception Centre namens directeur food [H5] werd gereserveerd.²⁷⁶ Uit het reservatieregister blijkt dat voor (tot) acht personen werd gereserveerd.²⁷⁷

- (113) **Betekenis van de afkortingen "E" en "C"** In overweging (112) is sprake van het bewijs in een agenda van Grolsch dat "E-club" voor "overleggroep food" staat. Dit is een belangrijke bevestiging van het bestaan - op bepaalde tijdstippen - van een afzonderlijke food-"club", te vergelijken met de "Catherijne-club" voor horecathema's. Dit bevestigt de in overweging (45) aangehaalde verklaring van InBev. Op enkele andere plaatsen in het dossier wordt de afkorting "E" gebruikt - afzonderlijk om een food-bijeenkomst aan te geven²⁷⁸, of in combinatie met "C", om een gezamenlijke food- en horeca-bijeenkomst aan te geven²⁷⁹.
- (114) In een antwoord op een verzoek om inlichtingen heeft het CBK de volgende mogelijke verklaring gegeven voor de oorsprong van de afkortingen "C" en "E": "E" kan staan voor het Hotel de l'Europe, een locatie waar vele CBK-bijeenkomsten plaatsvinden, terwijl "C" in verband kan worden gebracht met Hoog Catherijne en met name het vergadercentrum Hoog-Brabant bij het Centraal Station Utrecht, waar, gezien de centrale ligging, vele bijeenkomsten van verschillende CBK-commissies en -werkgroepen plaatsvinden.²⁸⁰
- (115) Wat de inhoud van de bijeenkomst betreft, bevat het dossier handgeschreven notities die werden gemaakt door [B3] (Bavaria)²⁸¹ en op 17 december 1997²⁸² zijn gedateerd; daaruit blijkt dat er overleg plaatsvond over ten uitvoer te leggen prijsverhogingen.
- (116) Het kopje van deze aantekeningen luidt: "C.B.L. overleg". "CBL" staat voor Centraal Bureau Levensmiddelenhandel.²⁸³ Bavaria is, als brouwer en tegelijk bottelaar van frisdranken, zowel geïnteresseerd in het CBL als in het CBK. Bavaria heeft evenwel verklaard dat zij "geen rechtstreekse vertegenwoordigers heeft die deelnemen in vergadergroepen van het CBL. Het CBK vertegenwoordigde Bavaria en ook de andere leden van het CBK tijdens de vergaderingen van het CBL".²⁸⁴ Op 17 december 1997 was er geen gezamenlijk CBK-CBL-overleg.²⁸⁵ In het licht hiervan is de letter 'L' in het kopje van de aantekeningen van [B3] waarschijnlijk een materiële vergissing en wordt "**CBK**" bedoeld. De inhoud ervan die in overweging (117) wordt weergegeven, is daarvan een andere aanwijzing.

²⁷⁵ Dossier blz. [...].

²⁷⁶ Dossier blz. [...].

²⁷⁷ Dossier blz. [...] ("8p", omcirkeld).

²⁷⁸ Dossier blz. [...] (betreffende de bijeenkomst van 9.4.1998).

²⁷⁹ Dossier blz. [...] (betreffende de bijeenkomst van 3.7.1998).

²⁸⁰ Dossier blz. [...].

²⁸¹ Dossier blz. [...].

²⁸² Dossier blz. [...].

²⁸³ Dossier blz. [...].

²⁸⁴ Dossier blz. [...].

²⁸⁵ Dossier blz. [...].

(117) In de aantekeningen van 17 december 1997 staat onder meer het volgende te lezen:

"2) Prijssituatie: maart/april

ééntrapsraket/tweetrapsraket

a) Heineken verwacht weinig rumoer !! Heineken 18.59

b) bij verhoging: zeer bespreekbaar; van harte; er komt support."²⁸⁶

(118) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (1)**

Volgens de mededeling van punten van bezwaar wordt in de eerste drie regels van die aantekeningen een discussie weergegeven over de vraag of de vier brouwerijen hun prijzen allen op hetzelfde tijdstip of evenveel zouden moeten verhogen ("ééntrapsraket") dan wel in twee fasen of in verschillende mate ("tweetrapsraket") (zie ook de in de overwegingen (76) en (92) aangehaalde aantekeningen over de voorgaande bijeenkomsten, waarin werd onderscheiden tussen de "onderkant" en de "bovenkant" van de markt (zie de desbetreffende conclusies in de overwegingen (77) en (101)).²⁸⁷

(119) **Prijsverhogingen** Kort na de bijeenkomst van 17 december 1997, namelijk in januari 1998, verhoogden Bavaria en Interbrew (de "onderkant" van de markt) hun prijzen voor de grootverpakkingen, die het horecasegment aanbelangen²⁸⁸. Op 1 mei 1998 verhoogden Grolsch en op 1 juni 1998 Heineken (de "bovenkant" van de markt) hun horecaprijzen²⁸⁹.

(120) **In de mededeling van punten van bezwaar** werd het tijdschema voor deze prijsverhogingen als een "tweetrapsraket" gezien, zoals besproken op de bijeenkomst van 17 december 1997.²⁹⁰

(121) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (2)**

Volgens de mededeling van punten van bezwaar blijkt uit de derde regel van het aangehaalde citaat dat in het bijzonder werd gesproken over de verhoging van de prijzen die brouwerijen hun afnemers berekenden. Het getal "18.59" op de derde regel (2)a), verwijst immers naar de consumentenadviesprijs van een krat Heineken-pils die Heineken sinds 30 november 1992 op haar prijslijst heeft staan en die, zo blijkt nu achteraf, tot de prijsverhoging van 1 februari 2000 is blijven gelden²⁹¹. De woorden "verwacht weinig rumoer" op dezelfde derde regel van het citaat betekenen dat Heineken nog ruimte ziet voor een verhoging van de prijzen

²⁸⁶ Dossier blz. [...].

²⁸⁷ Mededeling van punten van bezwaar, punten 161.

²⁸⁸ Voor Bavaria, zie dossier blz. [...]; voor Interbrew, zie dossier blz. [...].

²⁸⁹ Voor Heineken, zie dossier blz. [...]; voor Grolsch, zie dossier blz. [...]. In het geval van Grolsch zouden de thuisverbruikprijzen volgens dossier blz. [...] per 1.12.1998 verhogen.

²⁹⁰ Mededeling van punten van bezwaar, punt 166.

²⁹¹ Dossier blz. [...].

die zij afnemers berekent, zonder te raken aan de consumentenadviesprijs.²⁹²

(122) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (3)**

Volgens de mededeling van punten van bezwaar maakt de vierde aangehaalde regel (2b)) duidelijk dat indien bepaalde brouwerijen hun prijs verhogen, de andere brouwerijen een dergelijke prijsverhoging zullen ondersteunen door zelf ook hun prijzen te verhogen. Ook voor het leveren van bier onder producentenmerk (dus niet als private label) zijn de onderhandelingen tussen een brouwerij en een supermarkt een individueel gebeuren, dat niet volkomen transparant is voor andere brouwerijen²⁹³. In de mededeling van punten van bezwaar werden de woorden "er komt support" aldus geïnterpreteerd dat de brouwerijen elkaar beloven om de supermarkten niet de kans te geven hen tegen elkaar uit te spelen wanneer één van hen hogere prijzen bedingt met een supermarkt.²⁹⁴

(123) **Alternatieve interpretatie (1)** Heineken kritiseert de interpretatie die de Commissie geeft aan de aantekeningen van Bavaria over de bijeenkomst 17 december 1997 omdat onduidelijk is welk marktsegment - thuisverbruik of horeca - wordt bedoeld²⁹⁵.

(124) **Alternatieve interpretatie (2)** Wat betreft diezelfde genoemde interpretatie van haar notities, stelt Bavaria "dat het mogelijk is dat gedurende deze bijeenkomst in algemene zin is gesproken over het niveau van de consumentenprijzen op de Nederlandse biermarkt. Deze conclusie wordt ondersteund door het getal 18.59 NLG [*op de derde, hier aangehaalde regel*] dat (...) ziet op de dan geldende consumentenprijs voor een krat Heineken pilsener"²⁹⁶. Volgens Bavaria heeft haar vertegenwoordiger op de vergadering de woorden "ééntrapsraket" en "tweetrapsraket" op de tweede regel van de aangehaalde aantekeningen "na de opmerkingen die zijn gemaakt over de hoogte van de consumentenprijzen voor zichzelf (...) genoteerd. Die aantekeningen berusten derhalve op een interne inschatting van Bavaria van de juiste prijsstrategie naar aanleiding van opmerkingen van brouwerijen over de hoogte van consumentenprijzen"²⁹⁷. Volgens Bavaria "zien" de termen "er komt support" op de vierde regel en "Heineken verwacht weinig rumoer" op de derde regel "op de visie van Heineken omtrent de prijsstelling in het thuisverbruik segment. Gedurende deze bijeenkomst heeft Heineken aangegeven dat zij bij een prijsverhoging weinig rumoer van retail afnemers verwacht". Voorts geloofde Heineken, volgens Bavaria, dat er "support" van deze afnemers kon worden verwacht, aangezien zij konden

²⁹² Mededeling van punten van bezwaar, punt 162.

²⁹³ Dossier blz. [...] (antwoord Heineken op vraag 76: "prijswijzigingen voor het foodkanaal (...) in eerste instantie mondeling gecommuniceerd") en blz. [...] (antwoord Bavaria op vraag A) 0): "per individuele klant (...) onderhandeling (...) uiteindelijke prijs wijkt derhalve in nagenoeg alle gevallen (...) af van de aangekondigde prijsverhoging".

²⁹⁴ Mededeling van punten van bezwaar, punt 163.

²⁹⁵ Opmerkingen Heineken, punt 151. Zie ook opmerkingen Grolsch, punt 188.

²⁹⁶ Opmerkingen Bavaria, punt 231.

²⁹⁷ Opmerkingen Bavaria, punt 234.

profiteren van een verbetering van de eigen marges. Derhalve achtten de afnemers een verhoging "bespreekbaar" en zouden zij deze zelfs "van harte ondersteunen".

- (125) **Beoordeling (1)** De kritiek van Heineken in overweging (123) moet worden afgewezen, omdat het dossier bewijzen bevat dat de vier brouwerijen horeca- en thuisverbruik-thema's bespraken op hun multilaterale bijeenkomsten in het kader van hetzelfde kartel, zonder zich gebonden te voelen door een strikte scheiding van de sectoren waarvoor zij verantwoordelijk waren.²⁹⁸
- (126) **Beoordeling (2)** De opmerkingen van Bavaria in overweging (124) geven een plausibel alternatief voor de in de mededeling van punten van bezwaar gepresenteerde interpretatie. Bavaria bevestigt ten dele de mededeling van punten van bezwaar, doordat zij erkennen dat op de bijeenkomst van 17 december 1997 de bierprijzen onder concurrenten werden besproken. Bovendien doen de opmerkingen van Bavaria het voorkomen alsof alleen Heineken aan het woord was en Bavaria louter passief aan de vergadering deelnam, daarbij aantekeningen makend van wat anderen (in het bijzonder Heineken) zeiden en voor zichzelf bedenkingen voor later gebruik noterend. Deze interpretatie - dat sommige brouwers prijzen hebben besproken en anderen aantekeningen hebben gemaakt - is niet geloofwaardig om twee redenen. Ten eerste zijn de aangehaalde aantekeningen een neerslag van een gesprek waarin verschillende aspecten en standpunten ten aanzien van de biersector aan bod kwamen²⁹⁹. Ten tweede maakt de bijeenkomst van 17 december 1997 deel uit van een systematisch kader van bijeenkomsten. Het is hoogst onwaarschijnlijk dat de brouwerijen telkens aan een bijeenkomst deelnemen om alleen naar het standpunt van een van hen te luisteren. Een tweede punt dat niet geloofwaardig is in de aangehaalde opmerkingen van Bavaria, is de stelling dat de "support" waarvan sprake in overweging (117), niet van de andere brouwerijen, doch van de afnemers zou zijn gekomen. Bavaria baseert deze alternatieve interpretatie op de aanname dat de afnemers hun eigen marges zouden kunnen verbeteren indien de brouwerijen de prijzen die zij hun berekenden, zouden verhogen. Deze aanname is niet alleen contra-intuïtief, zij druist ook in tegen de verklaringen van Bavaria³⁰⁰ (en Grolsch³⁰¹) over de druk die van de afnemers in de thuisverbruikmarkt uitgaat op de brouwerijen om de prijzen niet te verhogen. Ten derde gaat deze aanname in tegen de vermelding "Heineken 18.59", een consumentenadviesprijs (op de derde regel). Als die gelijk zou blijven, terwijl wordt overwogen de door de

²⁹⁸ Zie bv. de bijeenkomst van 12.3.1998 in overwegingen (128) e.v. en de bijeenkomst van 3.7.1998 in overwegingen (151) e.v.

²⁹⁹ Naast de "prijssituatie", die als punt 2) werd genoteerd, ging het ook over de op handen zijnde fusie van afnemers Super en de Boer (punt 3) en over kratten, waarbij Interbrew en Heineken werden vernoemd (punt 1); zie dossier blz. [...].

³⁰⁰ Opmerkingen Bavaria, punten 56, 61-63 en 309 ("het thuisverbruiksegment (...) gedictieerd wordt door de retail afnemers").

³⁰¹ Opmerkingen Grolsch, punten 14, 60 en 77.

brouwerij aan de afnemer in rekening gebrachte prijs te verhogen, dan kan de afnemer daar alleen een kleinere marge aan overhouden.

- (127) **Conclusie** De onderzochte aantekeningen tonen aan dat de aanwezige Nederlandse brouwerijen (onder meer Bavaria, Grolsch, Heineken) bierprijzen en prijsverhogingen bespraken, alsmede mogelijke reacties op een prijsverhoging. Dit is een verdere bevestiging van de verklaring van InBev over het mededingingsbeperkende karakter van de "andere" bijeenkomsten van de grote Nederlandse brouwerijen waarvan sprake is in overweging (44). De aantekeningen over de bijeenkomst van 17 december 1997 bevestigen ook de in de overwegingen (85), (90) en (103) genoemde conclusies dat, zoals vermeld in de verklaring van InBev³⁰², de kern van het overleg tussen de brouwerijen een onderscheid is tussen A-merkspelers en B-merkspelers.

4.2.2.11. Bijeenkomst van 12 maart 1998

- (128) Zoals in overweging (59) is vermeld, heeft InBev verklaard dat op 12 maart 1998 in 's-Hertogenbosch een Catherijne-bijeenkomst over zowel thuisverbruik- als horecathema's plaatsvond, waar acht vertegenwoordigers van de vier grote brouwerijen aanwezig waren.³⁰³ Het dossier bevat hierover de volgende informatie. In de reiskostendeclaratie van [G3] (Grolsch) is sprake van een bijeenkomst van "een CBK Agendacommissie" op 12 maart 1998³⁰⁴. In een agenda die bij Grolsch voor manager [G5] werd bijgehouden, is sprake van "Heineken Den Bosch"³⁰⁵. In een agenda die voor [G3] (Grolsch) werd bijgehouden staat "CBK Heineken Den Bosch agendacommissie"³⁰⁶. In antwoord op een verzoek om inlichtingen heeft Bavaria bevestigd dat een bijeenkomst bij Heineken in 's-Hertogenbosch heeft plaatsgevonden en dat er daarna mogelijk een diner had plaatsgevonden in het restaurant Chalet Royal in diezelfde stad.³⁰⁷ Ook Bavaria heeft de aanwezigheid bevestigd van dezelfde acht managers die in InBevs verklaring worden vermeld.³⁰⁸ Diezelfde acht managers (van de vier grote brouwerijen) worden ook vermeld bovenaan de eerste pagina met op 12 maart 1998 gemaakte aantekeningen die bij Bavaria werden aangetroffen.³⁰⁹ In het overzicht van officiële en niet-officiële bijeenkomsten dat door [I6] (Inbev) werd opgesteld ter voorbereiding van InBevs verklaring, vermeldt hij dat CBK-directeur [C1] op de bijeenkomst van 12 maart 1998 aanwezig was.³¹⁰ Hij

³⁰² Overweging (53).

³⁰³ Bevestiging in dossier blz. [...] van de acht personen aanwezig en dat het doel van de bijeenkomst was "Agendacommissie horeca en food".

³⁰⁴ Dossier blz. [...].

³⁰⁵ Dossier blz. [...].

³⁰⁶ Dossier blz. [...], getranscribeerd op blz. 14099 en duidelijker gekopieerd op blz. 14111.

³⁰⁷ Dossier blz. [...].

³⁰⁸ Dossier blz. [...].

³⁰⁹ Dossier blz. [...].

³¹⁰ Dossier blz. [...].

voegt daaraan nog toe "dat het Catherijneoverleg geweest moet zijn, omdat er geen notulen van deze meeting zijn".³¹¹

(129) Het dossier bevat de volgende handgeschreven aantekeningen van [B2], [...], over de bijeenkomst van 12 maart 1998:

- a - "Vanaf 1 januari weinig gebeurd.
- b - A-merken geen paniek t.a.v. prijs Hein
- c 9.95 afprijzen van 11.49 heeft weinig zin. Int
- d 9.75 9.36 Bavaria
- e 2x 4.95 4.75 } •
- f Privaat labels
- g prijzen aan de onderkant van de markt.
- h [...] midden maart Bavaria iets
- i onder Amstel (17) - Bavaria (15)³¹²
- j van 9.75 naar 10.75 gebeurt er
- k niets dan Grolsch en Hein
- l verhogingen pocket brouwerij
- m → afspraak [...] en Dick maken
- n Het moet 'aanwijsbaar' zijn via Nielsen anders
- o gebeurt er niets"³¹³.

(130) **Inhoud volgens mededeling van punten van bezwaar (1)** In haar mededeling van punten van bezwaar³¹⁴ betoogde de Commissie om te beginnen dat de regels a en b van de aangehaalde aantekeningen betrekking hebben op het feit dat het gevreesde prijsverval door promotie-acties van de supermarkten naar aanleiding van de inwerkingtreding van de Mededingingswet³¹⁵ en meer bepaald voor de A-merken waaronder Heineken ("geen paniek"), niet heeft plaatsgevonden, althans niet

³¹¹ Dossier blz. [...].

³¹² Bevestiging transcriptie, dossier blz. [...].

³¹³ Dossier blz. [...]. De letters a, b, c enz. in de linkermarge zijn door de Commissie toegevoegd om verwijzen gemakkelijker te maken.

³¹⁴ Mededeling van punten van bezwaar, punt 169.

³¹⁵ In punten 115 tot 122 van de mededeling van punten van bezwaar werd, op basis van blz. [...] en 2588-2590 van het dossier, verklaard dat Heineken en InBev en mogelijk ook andere brouwerijen verwachtten dat de consumentprijs voor bier zou dalen door de inwerkingtreding per 1.1.1998 van de Mededingingswet, die *loss leadering* van detailhandelaren zou toestaan.

gedurende de eerste tweehalve maand na de inwerkingtreding van de Mededingingswet op 1 januari 1998.

- (131) **Inhoud volgens mededeling van punten van bezwaar (2)** Ten tweede betoogde Commissie in haar mededeling van punten van bezwaar³¹⁶ dat de regels c tot g van de hier aangehaalde passage aldus dienen te worden begrepen dat de brouwerijen tijdelijke promotionele prijsverlagingen ("price-offs") in de thuisverbruikmarkt hebben besproken, in het kader van "de prijzen aan de onderkant van de markt". Daarbij geven de cijfers "9.95" en "11.49" op regel c een price-off aan op een gewoon krat (24 flesjes van 30 cl) Interbrew-pils, de cijfers "9.75" en "9.36" op regel d een price-off op een gewoon krat private-labelpils van Bavaria³¹⁷, en de cijfers "4.95" en "4.75" op regel e een price-off op een klein krat (12 flesjes van 30 cl) Bavaria private-labelbier³¹⁸. Volgens de Commissie blijkt uit regel f en de accolade en de pijl die de regels d en e met regel f verbinden, dat het bij de Bavaria-pils waarvan op de regels d en e sprake is, telkens om private-labelbier bier gaat. Regels d, e en f bevestigden dus, volgens de Commissie, de verklaring van InBev in overweging (54) dat prijzen van private-labelbier tussen de vier grote Nederlandse brouwerijen werden besproken³¹⁹.
- (132) **Inhoud volgens mededeling van punten van bezwaar (3)** Ten derde stelde de Commissie zich in haar mededeling van punten van bezwaar³²⁰ op het standpunt dat de regels h en i in deze passage betekenen dat Bavaria op de bijeenkomst verklaarde dat een krat van haar meest verkochte pilsener-merkbier - het krat van 24 flesjes van 30 cl Bavaria pilsener - op dat tijdstip ("midden maart" 1998) iets onder Heinekens Amstel was geprijsd ("Amstel (17) Bavaria (15)"). Regel j bevatte - volgens de Commissie - een aankondiging door Bavaria dat zij haar prijs voor kratten private-labelbier zou optrekken van 9,75 tot 10,75 NLG³²¹. Voorts betekenden de regels j en k volgens de Commissie dat, indien er niets gebeurde, Grolsch en Heineken evenmin hun prijzen zouden verhogen. Regel l betekent dat door de prijsverhogingen de winsten van de brouwerijen zullen toenemen ("pocket brouwerij").
- (133) **Inhoud volgens mededeling van punten van bezwaar (4)** Ten vierde was de Commissie van oordeel³²² dat de regels m tot o betrekking hebben op de follow-up: de [...] ([B3]) en de Directeur van het CBK ([C1]) moeten een afspraak maken in verband met het feit dat de verhogingen

³¹⁶ Mededeling van punten van bezwaar, punt 170.

³¹⁷ Bevestigd in de opmerkingen van Bavaria, punt 287.

³¹⁸ Volgens de opmerkingen van Bavaria (punt 238, herhaald in punt 287) gaat het wel om merkbier, niet private-labelbier.

³¹⁹ Voor meer referenties, zie overwegingen (164), (251) en voetnoot 553.

³²⁰ Mededeling van punten van bezwaar, punt 171.

³²¹ In haar opmerkingen (punt 240) beweert Bavaria dat het bedrag van 10,75 NLG (en naar alle waarschijnlijkheid dus ook het bedrag van 9,75 NLG) niet op de aankoopprijs van Bavaria-merkbier betrekking heeft (zoals in de mededeling van punten van bezwaar was verklaard), doch eerder op de consumentenprijs voor private-labelbier.

³²² Mededeling van punten van bezwaar, punt 172.

van Bavaria "aanwijsbaar" zijn in AC Niensens elektronische kassagegevens van de supermarkten³²³, "anders gebeurt er niets" - anders zullen de andere brouwerijen dus niet hun deel van de afspraken nakomen.³²⁴

- (134) **Inhoud volgens mededeling van punten van bezwaar (5)** Ten slotte was de Commissie van mening³²⁵ dat uit de regels j tot o van deze passage blijkt dat de brouwerijen op de bijeenkomst van 12 maart 1998 overeenkwamen de "tweetrapsraket" ook voor het thuisverbruikkanaal toe passen, nadat zij op de bijeenkomst van 17 december 1997 waren overeengekomen dit voor horecaprijzen toe te passen (zie overweging (118)) en het daadwerkelijk ten uitvoer hadden gelegd (zie overweging (119)). Eerst moet Bavaria, als vertegenwoordiger van de onderkant van de markt, verhogen. Als dit echt gebeurt³²⁶, hetgeen uit de Nielsen-cijfers moet blijken, dan zullen Grolsch en Heineken volgen.
- (135) **Alternatieve interpretatie** In antwoord op de mededeling van punten van bezwaar verklaart Bavaria dat de aantekeningen verklaringen van Heineken en Grolsch betreffen en dat zij hogere consumentenprijzen in de supermarkten wilden zien en zich zorgen maakten over de te hoge kortingen die Bavaria aan supermarkten toestond³²⁷.
- (136) **Beoordeling** De Commissie vindt Bavaria's stelling als zou haar vertegenwoordiger louter passief de meningen van Grolsch en Heineken hebben genoteerd, niet geloofwaardig. In dit verband kan naar overweging (126) worden verwezen. Bovendien is het niet geloofwaardig dat de gedetailleerde prijzen op de in overweging (129) aangehaalde regels c, d, e, i en j, alsmede de vermeldingen van "[...]" (voornaam van [B3] van Bavaria) op regels h en m, uitsluitend van Grolsch en Heineken afkomstig zouden zijn, zonder dat Bavaria in dat gesprek zou zijn betrokken. In ieder geval zijn er geen aanwijzingen dat Bavaria zich van de op de bijeenkomst besproken thema's heeft gedistantieerd. Voorts blijkt uit de rol die wordt toegemeten aan cijfers van AC Nielsen - die prijzen voor eindgebruikers weergegeven aan de kassa van de supermarkt - dat kortingen aan supermarkten niet het enige onderwerp van discussie kunnen zijn geweest.
- (137) **Conclusie** Uit de verklaringen van Bavaria volgt hoe dan ook dat op de bijeenkomst van 12 maart 1998 inderdaad prijzen en

³²³ Dossier blz. [...], antwoord Heineken op vraag 112: "Nielsen levert iedere 4 weken informatie in de vorm van een database over de verkoop van bier in Nederland in het food-kanaal, dat wil dus zeggen 13 maal per jaar. (...) Nielsen baseert het onderzoek op een steekproef van circa 400 winkels, aangevuld met rechtstreeks door retailers aangeleverde informatie over volume en omzet van verkochte producten. De uiteindelijke resultaten zijn representatief voor alle scannende supermarkten in Nederland."

³²⁴ Mededeling van punten van bezwaar, punten 172 en 173.

³²⁵ Mededeling van punten van bezwaar, punt 174.

³²⁶ Als het met andere woorden niet in de onderhandelingen met de individuele supermarktketens of door price-offs verwatert. AC Nielsen steunt niet op schriftelijke afspraken met afnemers, maar meet in concrete winkels voor welke bedragen welke producten over de toonbank gaan. Nielsen houdt dus rekening met promoties en speciale aanbiedingen voor eindgebruikers.

³²⁷ Opmerkingen Bavaria, punt 242.

prijsverhogingen van bier in Nederlandse supermarkten werden besproken. Overleggen over de kortingen die brouwerijen supermarkten verlenen, betekent overleggen over een deel van de prijzen die de brouwerijen hun afnemers berekenen. Ook overleg over consumenten(advies)prijzen is overleg over een belangrijke parameter voor de prijsconcurrentie tussen de brouwerijen.

- (138) **Verdere aantekeningen** De aantekeningen die [B2], [...], maakte op de bijeenkomst van 12 maart 1998 bevatten ook de volgende passage:

"Bav rente 4% ? 6 1/2

tenzij

reclame vergoeding meerekenen"³²⁸.

- (139) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar** Dit citaat lijkt te gaan over een (voordelige) rentevoet van 4% die bij leningen van brouwerijen aan horecaverkooppunten wordt toegepast. De reclamevergoeding op de hier aangehaalde derde regel is een vergoeding die een horecaverkooppunt krijgt ter compensatie voor de reclame die de horecaverkooppunten maken door het gebruik van uithangborden, parasols en ander materiaal waarop het logo en het merk van de brouwerij staan. Als dusdanig zouden de aangehaalde regels betekenen dat van horecaverkooppunten een (minimale) rente van 4% dient te worden geëist, tenzij er ook een reclamevergoeding wordt betaald; in dat geval zou de rentevoet hoger moeten zijn.³²⁹

- (140) **Alternatieve interpretatie** Volgens Bavaria "is gesproken over het op dat moment geldende gemiddelde bancaire rentepercentage voor geldleningen. Dat zou op dat moment 6.5% hebben bedragen. Aangezien Bavaria op dat moment een gemiddeld rentepercentage van 4% hanteerde, bevond haar rentevoet zich derhalve onder de gemiddelde bancaire rentevoet. Het vraagteken dat [B2] achter het getal 4% heeft geplaatst duidt erop dat [hij] de hoogte van de gemiddelde rentevoet intern wilde controleren."³³⁰ Bavaria voegt hieraan toe dat een consensus om een minimale rentevergoeding van 4% te hanteren zonder betekenis zou zijn, aangezien de rentevoet die met een horeca-afnemer wordt afgesproken, afhankelijk is van een veelheid aan factoren³³¹. Bavaria zou veelvuldig een rentepercentage lager dan 4% hebben gehanteerd³³².

- (141) **Beoordeling** Het feit dat in deze passage ook "reclame vergoeding meerekenen" te lezen staat, suggereert dat het onderwerp van gesprek niet

³²⁸ Dossier blz. [...].

³²⁹ Mededeling van punten van bezwaar, punten 255 en 256.

³³⁰ Opmerkingen Bavaria, punt 171. Met als bijlage de verklaring van [B2] dat hij notities nam over zaken die hij intern bij Bavaria wilde controleren.

³³¹ Opmerkingen Bavaria, punt 172.

³³² Opmerkingen Bavaria, punt 172 met bijlage 18.

zozeer de relaties tussen de brouwerij en haar bank waren, als wel de relaties tussen de brouwerij en haar afnemers, de horecaondernemingen.

- (142) **Conclusie** Zelfs indien Bavaria's interpretatie wordt geaccepteerd, is het hoe dan ook zo dat het citaat een verder bewijs is dat de vier brouwerijen de hoogte van de rentepercentages voor leningen aan horecaondernemingen bespraken, hetgeen derhalve de verklaring van InBev bevestigt dat de vier brouwerijen de "andere" bijeenkomsten onder meer gebruikten om over de commerciële voorwaarden voor hun horecaklanten te overleggen.
- (143) **Verdere aantekeningen** De aantekeningen die [B2], [...], maakte op de bijeenkomst van 12 maart 1998, bevatten ook de volgende passage³³³:

"Voetbalvelden Theaters Schouwburgen

Studenten verenigingen		Grosch
[..]		
→Boven/buiten de staffel		130
[..]	(125)	<u>124,5"</u>

- (144) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar** De Commissie stelde zich op het standpunt³³⁴ dat deze regels het bewijs zijn dat niet alleen traditionele horecaondernemingen onder de "staffel" vallen, maar ook voetbalvelden, theaters, schouwburgen en studentenverenigingen³³⁵. Deze interpretatie in de mededeling van punten van bezwaar was gekoppeld aan de hypothese dat de "staffel" zoals die tussen de brouwerijen werd besproken, betrekking kon hebben op een tabel met voor de verschillende brouwerijen een lijst van de horecaondernemingen die zij beleverden.³³⁶
- (145) **Alternatieve interpretatie** In verband met de aangehaalde passages wijst Bavaria er op dat "staffel" betrekking heeft op het systeem van volumekortingen voor horecaondernemingen. Volgens haar spraken de

³³³ Dossier blz. [...]. Antwoorden van Bavaria op vraag 114 met verzoek om transcriptie in het dossier op blz. [...] en op vragen 8-11 met verzoek om transcriptie en duiding in het dossier blz. [...]. Bavaria omschrijft 'buiten' de staffel: dossier blz. [...]. De Commissie leest het handgeschift op blz. [...] als 'boven' de staffel.

³³⁴ Mededeling van punten van bezwaar, punt 268.

³³⁵ Dossier blz. [...], antwoord Bavaria op vraag 9: "Laurentius Rotterdam" en "Groninger Corps" zijn studentenverenigingen in Rotterdam respectievelijk Groningen waarmee Bavaria over een mogelijke samenwerking heeft onderhandeld.

³³⁶ Vgl. overwegingen (95) en (97). In de mededeling van punten van bezwaar (punt 146) werd het woord "hypothese" gebruikt.

brouwerijen in algemene zin over excessen in de markt met betrekking tot het verlenen van volumekortingen³³⁷.

(146) **Beoordeling** De Commissie deelt de interpretatie van Bavaria dat de "staffel" betrekking heeft op het systeem van volumekortingen voor horecaondernemingen (zie ook overweging (97)). De in overweging (143) aangehaalde aantekeningen van [B2] bevestigen dat de brouwerijen dit systeem onderling bespraken op de in overweging (44) bedoelde "andere" bijeenkomsten. Het argument van Bavaria als zou de discussie beperkt zijn gebleven tot een "algemene" bespreking van excessen, dient te worden verworpen, aangezien de vermelding van specifieke horeca-afnemers ("[...]"), "[...]" en van specifieke cijfers (130, 125 en 124,5) het door Bavaria aangevoerde "algemene" karakter weerleggen. Ongeacht of nu op regel vier "boven" of "buiten" de staffel wordt gelezen, bewijst zulks dat de vier brouwerijen de toepassing van de "staffel" op de studentencorpora bespraken - met andere woorden, de vier brouwerijen waren de commerciële voorwaarden aan het bespreken die volgens een gemeenschappelijke regel op belangrijke individuele (horeca-)klanten van toepassing waren. De uitdrukkelijke vermelding "Grolsch" geeft ook aan dat ofwel Grolsch' standpunten of Grolsch' gedragingen in verband met dat punt werden besproken. Gelet op de in overweging (45) bedoelde verklaring van InBev, was de gemeenschappelijke regel waarvan de toepassing ten aanzien van specifieke studentencorpora werd besproken, het toegestane kortingbedrag dat een brouwerij kon verlenen.

(147) **Conclusie** De Commissie kan derhalve alleen concluderen dat deze elementen bewijzen dat de brouwerijen op de bijeenkomst van 12 maart 1998 een specifieke discussie hadden over specifieke horeca-afnemers in verband met een "staffel", hetgeen de eerder aangehaalde verklaring van InBev³³⁸ bevestigt dat de brouwerijen concurrentie in het horecasegment van de Nederlandse biermarkt beperkten door een "staffel" genoemde overeenkomst ten uitvoer te leggen.

4.2.2.12. Bijeenkomst van 9 april 1998

(148) Het dossier bevat bewijzen dat voor 9 april 1998 een bijeenkomst van de agendacommissie over het thuisverbruik gepland stond. In de aantekeningen van [B2], [...], gemaakt op de bijeenkomst van 12 maart 1998, staat dat een "e"-bijeenkomst zou plaatsvinden op "9 april" in de "ochtend" om 9.00 u in "Den Bosch".³³⁹ In de agenda die bij het CBK voor directeur [C1] werd bijgehouden, staat voor 9 april 1998 om 9.00 u te lezen: "Heineken Den Bosch agendacomm[issie] (E.)", een aantekening die is doorgestreept.³⁴⁰ In de agenda die bij Grolsch voor directeur

³³⁷ Opmerkingen Bavaria, punt 164, te vergelijken met punt 159 waarnaar al is verwezen in overweging (98) en voetnoot 257.

³³⁸ Overweging (48).

³³⁹ Dossier blz. [...].

³⁴⁰ Dossier blz. [...]. Transcriptie door CBK, dossier blz. [...].

thuisverbruik [G5] werd bijgehouden, staat op 9 april 1998 om 9.00 u te lezen "eventueel³⁴¹ agendacomm[issie] Den Bosch Heineken!"³⁴².

- (149) De agenda die bij Grolsch voor marketing manager [G3] werd bijgehouden, vermeldt op 9 april 1998 tussen 9.00 en 13.00 u "Agenda Comm[issie]-CBK (food) bij Heineken / [secretaresse heeft op] 6/4 chauffeur (...) geregeld / vertrek 07.00 [bij marketing manager thuis] (naar Den Bosch) / ('s middags retour brouwerij)"³⁴³. De kostendeclaratie van marketing manager [G3] (Grolsch) vermeldt voor 9 april 1998 "Den Bosch - Enschede - [thuis]" als de afstanden die op die dag werden afgelegd, met als reden "CBK"³⁴⁴. Op 9 april 1998 was er geen officiële CBK-bijeenkomst.
- (150) Dit wordt verder bevestigd door InBev die in haar antwoord op een verzoek om inlichtingen verklaart dat er op 9 april 1998 "vermoedelijk"³⁴⁵ een bijeenkomst van Nederlandse brouwerijen bij Heineken in 's-Hertogenbosch was. Indien de bijeenkomst heeft plaatsgevonden, dan hebben de volgende personen deelgenomen: [I7] (Interbrew), [I6] (Interbrew), [H4] (Heineken), [H6] (Heineken), [B2] (Bavaria), [G3] (Grolsch), [G4] (Grolsch) en [G5] (Grolsch)".³⁴⁶ In de agenda die bij Bavaria voor [B3], lid raad van bestuur, werd bijgehouden, werd de tijd tussen 9.00 en 13.00 u gereserveerd voor een externe afspraak, zonder dat is gespecificeerd om welke afspraak het gaat.

4.2.2.13. Bijeenkomst van 3 juli 1998

- (151) Zoals in overweging (59) is aangegeven, verklaarde InBev dat er op 3 juli 1998 een agendacommissie over zowel thuisverbruik- als horecathema's plaatsvond te Waalre in restaurant Oude Toren.
- (152) InBevs verklaring wordt verder bevestigd door bewijsmateriaal in het dossier in verband met een bijeenkomst van een agendacommissie over horeca en thuisverbruik die voor 3 juli 1998 was gepland. In de aantekeningen die [B2], [...], op de bijeenkomst van 12 maart 1998 maakte, staat dat een "C en E"-bijeenkomst zou plaatsvinden op "3 juli" om 15.00 u in "Dommelen".³⁴⁷
- (153) Voorts staat in de agenda van [B2], [...], op 3 juli 1998 "15.00 u agend[a]comm[issie] C en E Catherijne Dommelen"³⁴⁸. Het dossier bevat aantekeningen van [B3], lid raad van bestuur van Bavaria, die 3 juli 1998 zijn gedateerd, met bovenaan het kopje "agenda".³⁴⁹ De agenda die bij Grolsch voor het hoofd verkoop thuisverbruik, [G5], werd bijgehouden,

³⁴¹ Het eerste woord is afgekort als "evt."

³⁴² Dossier blz. [...]:

³⁴³ Dossier blz. [...] en transcriptie Grolsch, dossier blz. [...].

³⁴⁴ Dossier blz. [...].

³⁴⁵ Woord gebruikt in Nederlands origineel.

³⁴⁶ Dossier blz. [...].

³⁴⁷ Dossier blz. [...].

³⁴⁸ Dossier blz. [...].

³⁴⁹ Dossier blz. [...].

bevat voor 3 juli 1998 de vermelding "15.00 u CBK agendac[ommiss]ie Dommelen."³⁵⁰ In de persoonlijke agenda van het hoofd verkoop thuisverbruik van Grolsch staat op 3 juli 1998 om 15.00 u: "Dommelen agenda-c[ommiss]ie Dommelen CBK".³⁵¹ Op 3 juli 1998 was er geen officiële CBK-bijeenkomst. In de agenda die bij Grolsch voor [G3] werd bijgehouden, staan op 3 juli 1998 de volgende aantekeningen van een secretaresse: "12.00 u vertrek (+ [oppikken [G4]] ...); 12.30 u reserveren ten behoeve van agendacomm[issie] CBK; 15.00 u agendac[ommiss]ie Dommelen/Interbrew; Valkenswaard; routebeschrijving volgt (ook kopie chauffeur)."³⁵² In de reiskostendeclaratie die [G3] bij Grolsch indiende, staat voor 3 juli 1998 de route "Enschede-Dommelen" (heen en terug), met de verklaring "Grolsch/Interbrew".³⁵³ Zoals eerder werd aangegeven, bevindt het hoofdkantoor van Grolsch zich te Enschede. Aan de oorsprong van Interbrew Nederland ligt, zoals gezegd, onder meer de brouwerij Dommelen (in het dorp Dommelen). Grolsch bevestigde bovenstaande transcriptie van de beide agendapunten voor [G5], hoofd thuisverbruik, en de reiskostendeclaratie van [G3].³⁵⁴ In een lijst van bijeenkomsten die op het CBK-secretariaat werd bijgehouden, staat voor 3 juli 1998 genoteerd: "agendacommissie Dommelen - 15.00 u (JR)".³⁵⁵ "JR" zijn de initialen van [C1], directeur van het CBK. In een agenda die op het CBK voor [C1], directeur CBK, werd bijgehouden, staat op 3 augustus 1998 om 15.00 u "Dommelen agendacommissie".³⁵⁶ Geografisch gezien liggen Waalre, Valkenswaard en Dommelen alle drie op één of twee kilometer afstand van elkaar.

- (154) Naast het in overweging (153) genoemde bewijsmateriaal, bevat het dossier een antwoord van InBev op een verzoek om inlichtingen waarin InBev bevestigt dat een bijeenkomst over horeca- en thuisverbruikthema's op 3 juli 1998 's namiddags plaatsvond in brouwerij Dommelen, gevolgd door een diner te Waalre.³⁵⁷ Deelnemers waren volgens InBev: [I6] en [I7] voor InBev, [H4] en [H6] voor Heineken, [G3], [G4] en [G5] voor Grolsch, en [B3] voor Bavaria.³⁵⁸ In een intern, voorbereidend document van [I6] vermeldt deze dat [C1], directeur CBK, op de bijeenkomst van 3 juli 1998 aanwezig was.³⁵⁹
- (155) InBev verklaarde dat op de bijeenkomst van 3 juli 1998 onder meer "het realiseren van een prijsverhoging in de thuismarkt [werd] besproken. Dit onderwerp was een steeds terugkerend thema op de vergaderingen. Het realiseren van de prijsverhoging werd tegengehouden door Heineken en

350

Dossier blz. [...].

351

Dossier blz. [...].

352

Dossier blz. [...].

353

Dossier blz. [...].

354

Dossier blz. [...].

355

Dossier blz. [...].

356

Dossier blz. [...].

357

Dossier blz. [...]. Zie ook dossier blz. [...] (intern InBev-document van [I6]).

358

Dossier blz. [...].

359

Dossier blz. [...].

Grolsch, die eiste³⁶⁰ dat eerst de onderkant van de markt (d.w.z. de private label) zou worden verhoogd."³⁶¹

- (156) De verklaringen van InBev worden bevestigd door handgeschreven aantekeningen in het dossier van de Commissie, gemaakt door [B3] (Bavaria) op de bijeenkomst van 3 juli 1998. Daarin staat onder meer het volgende te lezen:

"[...]

[...]

[...]

[...]

[...] – [...] – Heineken verhoogd.

[...] >> Heineken fust bier"³⁶².

- (157) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (1)** In haar mededeling van punten van bezwaar³⁶³ stelde de Commissie zich op het standpunt dat de eerste drie regels verwijzen naar drie retailketens. Aangezien [...] alleen private-labelbier verkoopt³⁶⁴, verwijzen de eerste drie regels naar een discussie op 3 juli 1998 over thuisverbruikklanten, waaronder afnemers van private labels.

- (158) **Alternatieve interpretatie (1)** Bavaria oppert dat "het goed mogelijk [is] dat deze zinsneden betrekking hebben op een incident waarbij voornoemde hard discount supermarkten bier beneden de inkooprijzen hebben verkocht, en dat de consumentenprijs van Heineken bier vervolgens weer is verhoogd."³⁶⁵

- (159) **Beoordeling (1)** Deze interpretatie van Bavaria is niet geloofwaardig, omdat [...] nooit producten van Heineken heeft verkocht³⁶⁶. Er kan dus niet zijn gesproken over een mogelijke verkoop onder de inkooprijzen van Heineken-producten in [...] -winkels. Zelfs indien de discussie ging over de verkoop van Heineken-producten onder de inkooprijzen, dan bewijst zulks nog steeds dat de brouwerijen op bovengenoemde bijeenkomst een vitale concurrentieparameter - de prijs - bespraken.

³⁶⁰ Sic: enkelvoud "eiste" in het origineel [voetnoot toegevoegd door de Commissie].

³⁶¹ Dossier blz. [...].

³⁶² Dossier blz. [...].

³⁶³ Mededeling van punten van bezwaar, punt 181.

³⁶⁴ Afgezien van blikken 0,5 liter van de Deense biermerken Carlsberg en Tuborg; zie antwoorden van [...] op vragen 1) en 2), brief van 5.1.2005, dossier blz. [...].

³⁶⁵ Opmerkingen Bavaria, punt 288.

³⁶⁶ Dossier blz. [...](antwoord [...] op verzoek om inlichtingen).

- (160) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (2)** In haar mededeling van punten van bezwaar³⁶⁷ concludeert de Commissie uit de vierde regel van het citaat in overweging (156) dat een in het recente verleden³⁶⁸ door Heineken ten aanzien van twee supermarktklanten, [...] en [...]³⁶⁹, doorgevoerde prijsverhoging werd besproken.
- (161) **Alternatieve interpretatie (2)** Heineken vindt deze interpretatie dubieus: "De Commissie concludeert immers dat een recente prijsverhoging door Heineken bij de supermarktklanten [...] en Basismarkt zou zijn besproken, terwijl Heineken zijn prijzen voor de thuisverbruikmarkt tot 2000 niet heeft verhoogd"³⁷⁰.
- (162) **Beoordeling (2)** Dat Heineken die interpretatie in twijfel trekt, verandert de zaak niet. Het is ongetwijfeld zo dat Heineken zijn lijstprijzen voor de thuisverbruikmarkt tot 2000 niet lineair voor alle supermarkten heeft verhoogd via een nieuwe prijslijst. Dat belette Heineken echter niet om in de individuele relatie met één of twee supermarktklanten de financiële voorwaarden aan te scherpen. Uit het antwoord van Heineken op een verzoek om inlichtingen blijkt immers dat individuele afnemers, zoals Koopconsult, individuele kortingen op de lijstprijs genieten waarover per product en per afnemer wordt onderhandeld³⁷¹. Uit een door Heineken met betrekking tot [...] gegeven voorbeeld kan worden afgeleid dat deze onderhandelingen tussen Heineken en de individuele supermarkten ongeveer met een jaarlijkse frequentie plaatsvonden³⁷². De woorden "[...] – [...] – Heineken verhoogd" kunnen op dergelijke jaarlijkse of zelfs frequentere onderhandelingen betrekking hebben gehad³⁷³.
- (163) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (3)** In de mededeling van punten van bezwaar³⁷⁴ wordt voorts gesteld dat de laatste regel van de in overweging (156) aangehaalde passage de

³⁶⁷ Mededeling van punten van bezwaar, punt 181.

³⁶⁸ Vandaar het voltooid deelwoord "verhoogd".

³⁶⁹ "[...]" en "[...]" zijn detailhandelsorganisaties die producten van brouwerijen afnemen; zie dossier blz. [...].

³⁷⁰ Opmerkingen Heineken, punt 155.

³⁷¹ Dossier blz. [...], antwoord Heineken op vraag 102.

³⁷² Dossier blz. [...], document op 21.12.2001 door Heineken ingediend in antwoord op verzoek om inlichtingen nr. 102: "Naar aanleiding van uw fax dd. 14.03.95 bevestig ik onderstaand dat onze bierleveranties aan de [...] organisatie in het boekjaar 1995 zullen plaatsvinden met de volgende condities". De brief van drie bladzijden bevat dan een bonus, een dealbijdrage, promotionele bijdragen, een samenwerkingsbijdrage per hectoliter en een betalingskortingregeling, waarbij de eerste drie van deze vijf elementen uitgedrukt zijn als een bedrag in NLG per krat of tray van welbepaalde producten van de Heineken-groep.

³⁷³ Nog afgezien van het feit dat de minder belangrijke producten vervat in de prijsverhoging van 1.6.1998 wellicht ook voor de thuisverbruikmarkt zijn verhoogd; zie immers antwoord Heineken op vraag 76, dossier blz. [...], waarin sprake van een nieuwe prijslijst per 1.6.1998, met voor de 10 belangrijkste producten echter constante prijzen. Dit doet vermoeden dat er op 1.6.1998 wel degelijk ook voor het thuisverbruik nieuwe prijzen waren, zij het enkel voor de onbelangrijke producten die vooral een laag alcohol- of caloriegehalte hadden.

³⁷⁴ Mededeling van punten van bezwaar, punt 181.

horecamarkt betreft; die regel betekent dat een bepaalde horeca-afnemer – [...] ³⁷⁵ - voortaan Heineken fustbier zal afnemen.

(164) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (4)** In de mededeling van punten van bezwaar ³⁷⁶ wordt de inhoud van de voorgaande overwegingen beschouwd als een bevestiging van hetgeen InBev verklaarde, namelijk dat op de bijeenkomst van 3 juli 1998 zowel thuisverbruikprijzen als concurrentie op de horecamarkt werden besproken ³⁷⁷. Wat de thuisverbruikprijzen betreft, omvatten de besproken thuisverbruikprijzen, gezien de vermelding van [...] dat alleen private-labelbier verkoopt ³⁷⁸, zeker private-labelprijzen. Aangezien alle vier de brouwerijen op de bijeenkomst van 3 juli 1998 aanwezig waren, volgt hieruit dat de kwestie van "prijzen voor private-labelbier" werd besproken door de vier grote Nederlandse brouwerijen, en niet alleen door de beide aanbieders van private-labelbier, Interbrew en Bavaria. Dit bevestigt de in overweging (54) aangehaalde verklaring van InBev ter zake.

(165) **Inhoud van het overleg op de bijeenkomst van 3 juli 1998 - meer handgeschreven notities van Bavaria** De aantekeningen van [B3] van Bavaria, waaruit al werd geciteerd, bevatten ook de volgende passage:

"Café [...]	1800	[...]
[...]	400	[...]
	60 per hl	
	650.000,- V.B.K.	" ³⁷⁹

(166) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (5)** In antwoord op een herhaald verzoek om inlichtingen ³⁸⁰ heeft Bavaria aangegeven dat "[...]" en "[...]" horecaondernemingen en afnemers van de brouwerijen zijn ³⁸¹, dat "[...]" op de eerste regel vermoedelijk de exploitant is van "[...]", dat "[...]" een drankengroothandel is ³⁸², en dat "V.B.K." staat voor "vooruitbetaalde korting" ^{383 384}.

(167) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar (6)** In haar mededeling van punten van bezwaar heeft de Commissie het citaat

³⁷⁵ "[...]" is volgens Bavaria waarschijnlijk een café of keten van horecaondernemingen; zie dossier blz. [...].

³⁷⁶ Mededeling van punten van bezwaar, punt 181.

³⁷⁷ Vgl. verklaring InBev, dossier blz. [...], eerder aangehaald in de tekst.

³⁷⁸ Zie voetnoot 364.

³⁷⁹ Dossier blz. [...] (handschrift) en [...] (transcriptie door Bavaria in antwoord op vraag 118).

³⁸⁰ In antwoord op een eerste vraag genummerd 118 weigert Bavaria de getallen te interpreteren, met beroep op de rechten van de verdediging; dossier blz. 12698-9. Zie echter de volgende voetnoten, in antwoord op een latere vraag genummerd 14, dossier blz. 14196-14197.

³⁸¹ Dossier blz. 14197.

³⁸² Dossier blz. 14197.

³⁸³ Dossier blz. 14197.

³⁸⁴ Mededeling van punten van bezwaar, punt 258.

als volgt geïnterpreteerd³⁸⁵: Op de bijeenkomst werden minstens twee horecaondernemingen besproken. Op de derde regel is "60 per hl" een kortingbedrag in NLG/hl, zodat op de bijeenkomst over een overtreding van de regel dat brouwerijen geen hogere kortingen dan 55 NLG mochten toekennen, zou zijn gesproken³⁸⁶. De vierde regel vermeldt het totale bedrag van een aan een horecaonderneming vooruitbetaalde korting. Uit al deze elementen blijkt volgens de Commissie dat de brouwerijen op de bijeenkomst van 3 juli 1998 over kortingen aan concrete horecaondernemingen hebben gesproken.³⁸⁷

(168) **Alternatieve interpretatie** In hun antwoord op de mededeling van punten van bezwaar betwisten Bavaria en Heineken de interpretatie die Commissie aan die notities geeft, als zouden deze bewijzen dat op multilaterale bijeenkomsten van de vier brouwerijen werd gemonitord of de regels inzake beperking van kortingen op bierprijzen aan horecaondernemingen werden nageleefd³⁸⁸. Wat betreft het citaat in overweging (165), verklaart Bavaria dat zij "de herkomst van de getallen '60 per hl' en '650.000,- V.B.K.' niet kan achterhalen. De conclusie [*in overweging (167)*] dat de brouwerijen hier zouden hebben gesproken over een overtreding van de regel dat brouwerijen geen hogere kortingen dan 55 NLG mochten toekennen is evenwel vergezocht. Mocht zo een regel hebben bestaan (...) dan is het niet waarschijnlijk dat de brouwerijen uitgebreid zouden spreken over een korting die slechts 5 NLG zou afwijken van het beweerdelijk afgesproken bedrag van 55 NLG. Dit zou niet stroken met de verklaringen van managers van Interbrew dat de brouwerijen slechts excessen in de markt bespraken en zelden of nooit over concrete verkooppunten en staffels spraken"³⁸⁹. Aansluitend op deze kritiek op de interpretatie van de Commissie betwist Bavaria ook de stelling van de Commissie als zouden deze stukken bevestigen dat tussen de vier brouwerijen een akkoord bestond om kortingen aan individuele horecaondernemingen te beperken, met 55 NLG als een bovengrens³⁹⁰.

(169) **Alternatieve interpretatie** Heineken verklaarde evenwel: "Tijdens de bijeenkomsten van de horecadirecteuren van vier brouwerijen zal de staffelkorting die door de verschillende brouwers werd gehanteerd mogelijk wel eens onderwerp van gesprek zijn geweest. Voor zover het Heineken's betrokkenheid hierbij betreft, gingen dergelijke gesprekken over incidentele gevallen of werd er in zeer algemene termen over kortingen gesproken"³⁹¹. Dat de gesprekken over staffelkortingen een algemeen karakter hadden, zonder dat van een concrete overeenkomst

³⁸⁵ Mededeling van punten van bezwaar, punt 259.

³⁸⁶ Voor die regel, zie de verklaring van Interbrew, aangehaald in overwegingen (45) en (48).

³⁸⁷ Mededeling van punten van bezwaar, punt 259.

³⁸⁸ Opmerkingen Bavaria, punten 166-193.

³⁸⁹ Opmerkingen Bavaria, punt 174.

³⁹⁰ Zie overwegingen (45) en (48) (die overeenstemmen met punten 141-142 van de mededeling van punten van bezwaar), waarnaar wordt verwezen in overweging (167). Opmerkingen Bavaria, punten 180-193.

³⁹¹ Opmerkingen Heineken, punt 183.

sprake was, wordt volgens Heineken³⁹², Grolsch³⁹³ en Bavaria³⁹⁴ ook bevestigd door de verklaring van InBev, die door de Commissie verkeerd wordt geïnterpreteerd.

(170) **Beoordeling** De in overweging (169) aangehaalde opmerkingen van Heineken bevestigen ten dele de in overweging (45) bedoelde verklaring van InBev, waarin sprake is van "staffelvergaderingen" tussen de brouwerijen en van de korting voor horecaondernemingen. De stelling van Heineken dat deze gesprekken over staffelkortingen een algemeen karakter hadden, zonder dat sprake was van een concrete overeenkomst, wordt echter tegengesproken door de in overweging (165) aangehaalde notities die werden gemaakt op de bijeenkomst van 3 juli 1998 (alsmede door de aantekeningen over de bijeenkomst van 27 februari 1996 in overweging (67), van 1 mei 1997 in overweging (92), en van 12 maart 1998 in overwegingen (138) en (143). Daaruit blijkt dat de brouwerijen wel degelijk de voorwaarden van concrete afnemers in detail bespraken. Dit toont ten minste aan dat de brouwerijen het erover eens waren dat zij de voorwaarden die zij horeca-afnemers toestonden - in het bijzonder de kortingen - als een zaak van gemeenschappelijk belang op hun bijeenkomsten moesten bespreken.

(171) **Conclusies betreffende de bijeenkomst van 3 juli 1998 (1)** Uit de in de overwegingen (156) en (165) aangehaalde aantekeningen welke op die bijeenkomst werden gemaakt, blijkt dat de brouwerijen het volgende bespraken: de bierprijzen die door of aan specifieke supermarktketens werden berekend, een specifieke korting ("60") en/of een specifieke vooruitbetaalde korting ("650.000") die was toegepast of zou worden toegepast op specifieke horecaondernemingen, en het feit dat een specifieke horecaonderneming fustbier van een van de brouwerijen verkocht of weldra zou gaan verkopen. Uit die aantekeningen op zich blijkt dat de brouwerijen gevoelige commerciële informatie over individuele afnemers uitwisselden.

(172) **Conclusies betreffende de bijeenkomst van 3 juli 1998 (2)** In het licht van de verklaring van InBev kunnen uit de in (156) en (165) aangehaalde aantekeningen nog twee conclusies worden getrokken. Gezien de verklaring van InBev betreffende de onderhandelingen over een prijsverhoging (bevestigd in een in overweging (89) aangehaald document van maart 1997), bevestigen deze aantekeningen dat prijsverhogingen in een individuele supermarkt ([...], [...]) door de brouwerijen onderling werden besproken. Gezien de verklaring van InBev dat de kortingen aan horecaondernemingen op staffelvergaderingen werden besproken met 55 NLG als het informeel overeengekomen maximum (overweging (45)), laten de aantekeningen zien dat de brouwerijen concrete grensgevallen

³⁹² Opmerkingen Heineken, punt 184, waarin wordt verwezen naar de verklaring (dossier blz. [...]) van de heer [I5] sinds september 1999 directeur horeca InBev Nederland, die de laatste bijeenkomst heeft bijgewoond.

³⁹³ Opmerkingen Grolsch, punten 18, 106.

³⁹⁴ Opmerkingen Bavaria, punten 177-186 en 190-193.

besproken, waarin 60 NLG werd overwogen of was toegekend ([...], [...]).

(173) Het dossier bevat nog andere aanwijzingen over hetgeen op de bijeenkomst van 3 juli 1998 werd besproken. Sommige van die aanwijzingen verwijzen uitdrukkelijk naar deze bijeenkomst, terwijl andere uit dezelfde periode stammen, maar niet met zekerheid met de bijeenkomst als zodanig in verband kunnen worden gebracht. Toch staven zij de reeds gegeven interpretatie van hetgeen op deze en gelijksoortige bijeenkomsten werd besproken. In dit verband zij aangetekend dat zij afkomstig zijn van Grolsch (overwegingen (174) en (176)) en Heineken (overweging (179)). Zij worden hierna in chronologische volgorde genoemd.

(174) **Voorbereidende documentatie bij Grolsch** Het dossier bevat twee documenten³⁹⁵ die in de kamer van [G5], Hoofd Verkoop Thuisverbruik van Grolsch³⁹⁶, werden aangetroffen, en waarop bovenaan "agendac[ommiss]ie CBK"³⁹⁷ staat geschreven in hetzelfde handschrift³⁹⁸. Het eerste document is gedateerd 30 juni 1998 en wijst erop dat van verschillende retailers op die dag werd vernomen dat Bavaria in een circulaire had aangekondigd per 20 juli 1998 haar prijzen "af brouwerij" voor flesbier met 10 NLG per hectoliter te zullen verhogen³⁹⁹. Het tweede document is een prijslijst van Heineken die per 1 juni 1998 nieuwe prijzen voor flesbier en tapbier (kelderbier en fustbier) aankondigt⁴⁰⁰. Bij het flesbier gaat het om onbelangrijke Heineken-producten (in hoofdzaak light en/of alcoholarme producten). Daarentegen gaat het bij het tapbier om belangrijke producten (Heineken Pils en Amstel Pils, zowel kelderbier als fusten).

(175) De Commissie accepteert weliswaar het argument van Heineken in antwoord op de mededeling van punten van bezwaar dat uit de vermelding "CBK agendac[ommiss]ie"⁴⁰¹ bovenaan de prijslijst van Heineken niet kan worden afgeleid dat op de bijeenkomst van 3 juli 1998 daadwerkelijk de prijzen werden besproken en afgesproken, maar toch is de Commissie van oordeel dat de betrokken documenten minstens een verdere bevestiging zijn van het in de voorgaande overwegingen aangedragen bewijsmateriaal ter staving van InBevs verklaring dat zowel thuisverbruikprijzen als concurrentie op de horecamarkt op de kartelbijeenkomsten werden besproken.

³⁹⁵ Dossier blz. [...].

³⁹⁶ Dossier blz. [...].

³⁹⁷ Er staat "cie" voor "commissie" [toevoeging door de Commissie].

³⁹⁸ De aantekening is volgens Grolsch door [G3] gemaakt; zie dossier blz. [...].

³⁹⁹ Dossier blz. [...], document E1-9.

⁴⁰⁰ Dossier blz. [...], document E1-10.

⁴⁰¹ Er staat "cie" voor "commissie" [toevoeging door de Commissie].

4.2.2.14. Agenda-aantekeningen van Grolsch uit juli 1998

- (176) De persoonlijke agenda van [G5], Hoofd Verkoop Thuisverbruik bij Grolsch⁴⁰², bevat op 3 juli 1998, datum van de bijeenkomst, de volgende handgeschreven aantekeningen:

"[...]

[...] verhaal

Eind augustus

Aantal andere: 9,32 9,99 [...] ⁴⁰³ etc.

Vlg week gesprek [I7]

•

Afspraak maken"⁴⁰⁴.

- (177) [...] is een inkooporganisatie die meer dan tien onafhankelijke retailorganisaties vertegenwoordigt, waaronder [...] en [...] ⁴⁰⁵. Uit de in overweging (176) aangehaalde aantekeningen blijkt dat [G5] van Grolsch een afspraak moet maken om de prijzen van [...] - dit is [...] - de week nadien te bespreken met [I7], directeur thuisverbruik Interbrew Nederland. Dit toont, evenals in overweging (105), aan dat het prijsoverleg tussen de grote Nederlandse brouwerijen niet alleen op multilaterale bijeenkomsten werd gevoerd, maar ook tijdens bilaterale contacten.
- (178) Het woord "verhaal", dat aangeeft dat een gesprek een bepaalde tijd duurt, wijst er op dat er tussen de brouwerijen gesprekken liepen over de voorwaarden voor de inkooporganisatie [...]. Deze interpretatie wordt bevestigd door het feit dat [...] ook besproken werd op de bijeenkomst van 14 of 15 juni 1998 met Belgische brouwerijen, Bavaria en Interbrew (zie overwegingen (236)-(246)).

4.2.2.15. Interne notitie Heineken van 14 oktober 1998

- (179) In een notitie van 14 oktober 1998 ten behoeve van het Management Team van Heineken staat te lezen dat "in Nielsen de in het CBK toegezegde prijsverhoging van Bavaria niet duidelijk [is]" ⁴⁰⁶.

⁴⁰² Dossier blz. [...].

⁴⁰³ De letters "[...]" zijn toegevoegd door de Commissie. Grolsch verklaart dat de letters "[...]" onleesbaar zijn; zie voetnoot 392.

⁴⁰⁴ Zie dossier blz. [...] voor het handschrift, en dossier blz. [...] voor een transcriptie door Grolsch. Deze transcriptie is onvolledig omdat Grolsch sommige woorden niet kan lezen.

⁴⁰⁵ Zie [http://www.\[...\].nl/content_membersc.htm](http://www.[...].nl/content_membersc.htm), afgedrukt op 4.1.2001, dossier blz. [...].

⁴⁰⁶ Dossier blz. [...].

(180) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar**

Volgens de mededeling van punten van bezwaar⁴⁰⁷ blijkt uit deze woorden dat Heineken er na bijna drie maanden nog niet zeker van is dat de prijsverhoging in de thuisverbruikmarkt die Bavaria heeft toegezegd, ook daadwerkelijk ten uitvoer is gelegd - en niet in de onderhandelingen met de verschillende supermarktketens is afgezwakt. Het woord "toezeggen" voor een prijsverhoging is hierbij van belang: aan afnemers kan men een prijsverhoging weliswaar "aankondigen", "toezeggen" lijkt echter enkel geschikt in het kader van gesprekken met concurrenten, die zich - in tegenstelling tot afnemers - over een prijsverhoging verheugen. De hier aangehaalde tekst versterkt⁴⁰⁸ de stelling in de overwegingen (132) en (133) dat Bavaria op 12 maart 1998 haar voornemen aankondigde om haar prijzen in het thuisverbruiksegment van de markt als eerste te verhogen, waarna de andere brouwerijen zouden volgen, en dat de verhogingen van Bavaria "aanwijsbaar" moeten zijn in Nielsen.

(181) **Alternatieve interpretatie** Heineken verklaart dat Bavaria vermoedelijk in een CBK-bijeenkomst "heeft laten vallen" dat zij haar prijzen heeft verhoogd, of gaat verhogen⁴⁰⁹.

(182) **Beoordeling** De stelling van Heineken dat "toezeggen" eigenlijk "laten vallen" wil zeggen, wijkt teveel af van de gewone betekenis van de woorden om geloofwaardig te zijn.

(183) **Conclusie** De in overweging (179) aangehaalde notitie is dus in de eerste plaats een bevestiging dat de ontwikkeling van de toekomstige bierprijzen - in dit geval in het thuisverbruiksegment (supermarkten) - door de Nederlandse brouwerijen onderling werd besproken. Ten tweede is zij een bevestiging dat de toekomstige bierprijzen een zaak van gemeenschappelijk belang waren, omdat hierover "toezeggingen" werden gedaan die werden nagekomen. Zodoende bevestigt deze notitie de verklaring van InBev in de overwegingen (41) tot (55) dat de concurrenten prijzen in het kader van het CBK bespraken, en met name "overleg over een voor 1998 geplande prijsverhoging" voerden en "[lop]end] overleg over prijzen en voorwaarden in de sector thuisverbruik"⁴¹⁰. Zonder dat het mogelijk is te bewijzen dat de brouwerijen een precieze prijsverhoging op een specifieke datum overeenkwamen, blijkt uit de in overweging (179) aangehaalde zin van Heineken dat een van de brouwerijen aan haar concurrenten toezegde haar prijzen te verhogen.

⁴⁰⁷ Mededeling van punten van bezwaar, punt 193.

⁴⁰⁸ Voor zover de "aankondigingen" van de overwegingen (132) en (133) hier worden vervangen door het door Heineken gebruikte woord "toezeggen".

⁴⁰⁹ Opmerkingen Heineken, punt 161.

⁴¹⁰ Zie overweging (62), tweede en vierde streepje.

4.2.2.16. Contacten tussen Heineken en Bavaria over het Groninger studentencorps

- (184) Medio 1998 was er een incident tussen Heineken en Bavaria omdat Bavaria het Groninger studentencorps Vindicat⁴¹¹ van Heineken inpikte. [H8] (Brand Bierbrouwerij)⁴¹² schreef aan [H4] (Heineken)⁴¹³ over zijn gesprek met [B3] (Bavaria)⁴¹⁴ over het binnenhalen van dit corps⁴¹⁵:

"Tijdens het Food Congres in Noordwijk op 9 september [1998] sprak [B3] mij aan m.b.t. [...] en de Heineken reactie hierop. Het kwam er in het kort op neer dat Heineken volgens hem veel eerder om de tafel had kunnen zitten met de primair verantwoordelijken in de Nederlandse horecamarkt van Heineken en Bavaria. Dan hadden de HI's op een andere manier gecompenseerd kunnen worden. Bovendien voegde hij er nog aan toe dat Bavaria op termijn misschien nog andere prospects in de Horeca op het oog heeft die er over denken om vrijwillig (met de nadruk op vrijwillig, net als [...] volgens hem) op Bavaria over te stappen. [voornaam [H4]], dit past natuurlijk allemaal in de bekende retoriek van de heren [...]. Toch wilde ik je dit niet onthouden. Veel succes met je gesprek."⁴¹⁶

- (185) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar** Volgens de mededeling van punten van bezwaar⁴¹⁷ blijkt uit die e-mail duidelijk dat, wanneer een horecaonderneming "overstapte" van de ene brouwerij naar de andere, het gebruikelijk was dit onder brouwerijen te compenseren: uit de woorden "dan hadden de HI's op een andere manier gecompenseerd kunnen worden", blijkt immers dat er tussen Heineken en Bavaria geen discussie was over de noodzaak van compensatie, alleen over de wijze waarop werd gecompenseerd. De woorden "de reactie van Heineken" zijn een verwijzing naar een campagne van Heineken tegen Bavaria's

⁴¹¹ Dossier blz. [...], antwoord Heineken op vraag 133: "[...]" is één van de zeven erkende studentencorpora in Nederland."

⁴¹² [H8] was medio 1998 directeur Thuisverbruik en Marketing bij Brand Bierbrouwerij BV. Brand maakt deel uit van Heineken; zie overweging (7) en voetnoot 18.

⁴¹³ [H4] was medio 1998 Unit Manager Horeca bij Heineken Nederland BV; zie dossier blz. [...].

⁴¹⁴ [B3] was medio 1998 lid van de Raad van Bestuur van Bavaria; zie dossier blz. [...]

⁴¹⁵ Dossier blz. [...].

⁴¹⁶ Dossier blz. [...]. Heineken verklaart hierover dat Vindicat, vóór het in 1998 door Bavaria werd binnengehaald, Heineken had meegedeeld dat het een aanbod met een zeer hoge korting van Bavaria had ontvangen. "Toen [...] desgevraagd weigerde het schriftelijke bewijs van het bod van Bavaria te leveren, heeft Heineken geprobeerd bij Bavaria één en ander te verifiëren doch Bavaria hield zich van de domme. Kort daarop bleek dat [...] wel degelijk een nieuw contract had afgesloten met Bavaria, en wel op de condities als eerder vermeld. Deze gang van zaken leidde tot veel ongenoegen bij Heineken; één van haar 'key accounts' was in de handen van de concurrentie gevallen, en daarom is besloten de aldus verloren hectoliters terug te winnen (de zogenaamde 'actie Bavaria')." Dossier blz. [...].

⁴¹⁷ Mededeling van punten van bezwaar, punt 270.

horecaondernemingen vanaf augustus-september 1998⁴¹⁸. Volgens Heineken duurde deze campagne enkele maanden⁴¹⁹.

- (186) **Alternatieve interpretatie** Heineken en Bavaria maken bezwaar tegen de bewijskracht van de betrokken e-mail⁴²⁰.
- (187) **Beoordeling** Deze e-mail is ondubbelzinning. Ten eerste bewijst deze het bestaan, tussen de brouwerijen, van een regel dat de vrijwillige overstap van een horecaonderneming naar een andere brouwerij tussen de brouwerijen onderling diende te worden gecompenseerd. Dit bevestigt de in de overwegingen (48) en (49) samengevatte verklaring van InBev dat er twee horecathema's waren: beperkingen op kortingen en beperkingen inzake veranderingen van leveranciers-brouwerijen. Ten tweede bevestigt deze mail dat het overleg tussen de grote Nederlandse brouwerijen over individuele horecaklanten niet beperkt bleef tot multilaterale bijeenkomsten, maar ook tijdens bilaterale contacten plaatsvond.
- (188) **Overige inhoud** De woorden "bekende retoriek" en "nadruk op vrijwillig" in de aangehaalde tekst betekenen dat, volgens de auteur ervan bij Heineken, Bavaria ervan werd verdacht nu en dan vals te spelen tegen een regel van brouwerijen om horeca-afnemers van collega's niet actief te proberen te overtuigen over te stappen naar henzelf. Alleen horeca-afnemers van een andere brouwerij die op eigen initiatief ("vrijwillig") overstappen, worden geacht passief te worden verwelkomd. [...] ⁴²¹. Dezelfde afnemer (Vindicat) kwam ook ter sprake op de multilaterale bijeenkomst van 12 maart, zoals aangehaald in overweging (143).
- (189) **Conclusie** De e-mail over [...] bevestigt de in de overwegingen (48) en (49) samengevatte verklaring van InBev dat de brouwerijen niet alleen overlegden over beperkingen op kortingen, maar ook over beperkingen op horecaondernemingen die van brouwerij veranderden. Uit deze e-mail blijkt ook dat, zoals reeds het geval was bij het prijsoverleg waarvan sprake was in de overwegingen (105) en (177), ook tijdens bilaterale ontmoetingen overleg over de stabiliteit voor horecaondernemingen plaatsvond.

⁴¹⁸ Zie hierover het antwoord van Bavaria op vraag 138 in het dossier op blz. [...]. Heineken verklaart hierover: "De 'actie Bavaria' was (...) bedoeld om hectoliters terug te winnen en hield in dat gedurende een periode van ongeveer twee maanden extra aandacht werd besteed aan verkooppunten van Bavaria." Heineken schat bovendien dat ongeveer 100 horecaondernemingen met een Bavaria-leveringscontract zijn benaderd. Deze actie heeft vanaf augustus 1998 enkele maanden geduurd. Dossier blz. [...]. Zie ook dossier blz. [...] (individuele acties die verwijzen naar "actie Bavaria") en 7089.

⁴¹⁹ Dossier blz. [...].

⁴²⁰ Heineken geeft aan dat het bedoelde gesprek heeft plaatsgevonden en dat [B3] de gang van zaken rond [...] wilde bespreken, maar dat geweigerd werd op de toenadering door Bavaria in te gaan. Dossier blz. [...].

⁴²¹ Zie voetnoot 4110.

4.2.2.17. Bijeenkomst van 15 december 1998

(190) Een lijst met bijeenkomsten die op het CBK-secretariaat werd aangetroffen, vermeldt voor 15 december 1998 twee opeenvolgende bijeenkomsten: "agendacommissie 15.30 - Carlton (JR)" (wat staat voor een agendacommissie om 15.30 u in het Carlton Hotel te Amsterdam waar CBK-directeur [C1] aanwezig was), om 16.00 u gevolgd door een officiële bijeenkomst van de horeacommissie van het CBK in aanwezigheid van de CBK-directeur en twee andere CBK-medewerkers ("HOR - 16.00 - Carlton (JR/JT/BS)").⁴²² Deze punten op een vergaderschema van het CKB illustreren dat de vier brouwerijen soms een niet-officiële of "andere" bijeenkomst hadden waarop InBev doelt in haar verklaring, net vóór een officiële bijeenkomst zoals van de horeacommissie van het CBK. Twee andere elementen in het dossier bevestigen dat een niet-officiële ("andere") bijeenkomst voor 15 december 1998 gepland stond en plaatsvond. Ten eerste is er een agenda die bij het CBK voor directeur [C1] werd bijgehouden, en waarin voor 15 december 1998 twee punten staan: eerst "agendacomm[issie]" en ten tweede "HOR" (de gebruikelijke afkorting voor een officiële bijeenkomst van de horeacommissie).⁴²³ De eerste afspraak stond aanvankelijk gepland voor 14.30 u in Chalet Royal in 's-Hertogenbosch, waarvoor de directeur van het (in Amsterdam gevestigde) CBK al om 13.00 u moest vertrekken. Nadien werd de eerste afspraak gewijzigd en zou deze pas om 15.00 u beginnen en plaatsvinden in het Carlton Hotel (waar ook de officiële horeacommissie zou plaatsvinden) - niet langer om 15.00 u, maar om 16.00 u. Ten tweede staat in een agenda die bij Grolsch voor [G3] en [G4] werd bijgehouden, voor 15 december 1998 gepland: een vertrek om 13.00 u van de brouwerij (dus uit Enschede) en een horeacommissie die om 16.00 u in Chalet Royal ('s-Hertogenbosch) begint; de plaats waar de bijeenkomst zou plaatsvinden werd veranderd in Carlton Hotel in Amsterdam, tegenover het Hotel de l'Europe.⁴²⁴ Een ander bijzonder detail voor deze afspraak is dat onderstreept staat "15.00 u dus!", met de link naar de woorden "horeca c[ommiss]ie" daaronder. Ondanks de vermelding "15.00 u dus" heeft Grolsch in antwoord op een verzoek om inlichtingen verklaard dat de heren [G3] en [G4] op die dag rond 13.00 u vertrokken zijn om naar de 21ste bijeenkomst van de horeacommissie te gaan, die om 16.00 u begon.⁴²⁵ Volgens de notulen van de 21ste bijeenkomst van de horeacommissie begon deze om 15.20 u. Uit de verschillende zojuist genoemde elementen in het dossier blijkt dat de "andere bijeenkomst" voorafgaand aan de officiële 21ste bijeenkomst van de horeacommissie van 15.00 u tot 15.20 u plaatsvond.

⁴²² Dossier blz. [...]. De aanwezigheid van alle drie medewerkers van het CBK-secretariaat op de officiële bijeenkomst wordt bevestigd door de notulen van de 21ste bijeenkomst van de horeacommissie, dossier blz. [...].

⁴²³ Dossier blz. [...].

⁴²⁴ Dossier blz. [...].

⁴²⁵ Dossier blz. [...].

4.2.2.18. Bijeenkomst van 8 januari 1999

- (191) Op 8 januari 1999 vond een strategische bijeenkomst van de Financiële Commissie plaats, waaraan de vier grote brouwerijen en het CBK deelnamen. Bij de op 18 december 1998 gedateerde uitnodiging voegt de directeur van het CBK het verslag van een vorige bijeenkomst en "het concept plan Bier is Leven"⁴²⁶. Verder laat de directeur van het CBK de agenda open, en laat hij de brouwers de gelegenheid onderwerpen voor te stellen⁴²⁷.
- (192) Op een document met "mogelijk te bespreken onderwerpen" staan een zevental onderwerpen die, uit mededingingsrechtelijk oogpunt, geen vragen doen rijzen, zoals gestandaardiseerde retourverpakkingen, pr-activiteiten en lobbying richting overheid.⁴²⁸ Het officiële verslag van de strategische bijeenkomst van 8 januari 1999 bevat dezelfde onderwerpen⁴²⁹. Uit de notities van één van de deelnemers⁴³⁰ en uit het officiële verslag⁴³¹ concludeert de Commissie dat op de bijeenkomst van 8 januari 1999 is gesproken over "Bier is Leven" in zijn oorspronkelijke betekenis - namelijk een mediacampagne en/of gezondheidssymposium om verantwoord biergebruik in een gunstig daglicht te stellen⁴³².
- (193) De vertegenwoordiger van Grolsch noteert op de uitnodiging voor de bijeenkomst van 8 januari 1999⁴³³:
§ Afzet 98	
§ Bier prijs →	[acties/cat II onderkant fust NMA
§ Pinolen krat	
§ kratten	
- (194) **Inhoud van de discussie zoals die uit de tweede van deze vier notities blijkt** In haar mededeling van punten van bezwaar⁴³⁴ heeft de Commissie deze notities als volgt geïnterpreteerd. De tweede van deze

⁴²⁶ Dossier blz. [...].

⁴²⁷ Dossier blz. [...]: "Om de gedachtewisseling zo veel mogelijk 'open' te laten zijn, hebben wij afgezien van een agendavoorstel. Mocht u echter specifieke onderwerpen aan de orde willen stellen, dan vernemen wij dat gaarne van u."

⁴²⁸ Dossier blz. [...] (document D 1.4 aangetroffen bij Bavaria, met daarop ook handgeschreven notities) en blz. [...] (document MV 2 aangetroffen bij Grolsch, met eveneens handgeschreven notities erop).

⁴²⁹ Dossier blz. [...].

⁴³⁰ Dossier blz. [...] (aantekeningen van de vertegenwoordiger Grolsch) rechts onderaan in een kadertje, met als deel "B = L".

⁴³¹ Dossier blz. [...]: "Bier is Leven. Teneinde een mogelijke maatschappelijke communicatie uit de 'filosofische' sfeer te halen, zal het Secretariaat trachten met professionele steun tot een concreet concept plan van aanpak te komen."

⁴³² De Commissie merkt ook op dat Interbrew heeft verklaard dat de slagzin "Bier is Leven" naar het Catherijne-overleg en gedurende een korte periode naar de agenda-commissie heeft verwezen. Zie overweging (216) en voetnoot 478.

⁴³³ Dossier blz. [...]. "NMA" met drie hoofdletters in het origineel.

⁴³⁴ Dhr. [G2] (toenmalig bestuursvoorzitter Grolsch) heeft deze aantekening gemaakt; zie dossier blz. [...]. Mededeling van punten van bezwaar, punt 199.

vier notities geeft aan dat de "bierprijs" op de betrokken bijeenkomst werd besproken. Meer bepaald was overleg over de "bierprijs" toegespitst op vier punten die na de pijl en de accolade rechts van "bierprijs" zijn genoemd: ten eerste de prijsverlagingsacties in de thuisverbruikmarkt ("acties", zie ook de overwegingen (129) en (131)); deze acties werden met name besproken in verband met categorie-II-bier (hier als "cat II" aangegeven)⁴³⁵; ten tweede de prijs van het goedkopere merk- en private-labelbier ("onderkant"); ten derde de prijs van fustbier ("fust"), de belangrijkste grootverpakking in het horecasegment van de Nederlandse biermarkt, en ten vierde de Nederlandse Mededingingsautoriteit (hierna "NMa" genoemd).

- (195) **Alternatieve interpretatie** Volgens Grolsch hebben de woorden "bierprijs" en "acties/Cat II" te maken met een mogelijk verzoek van de brouwerijen aan het ministerie van Financiën om de accijnzen op categorie-II-bier te verhogen. Het woord "onderkant" verwijst volgens Grolsch en Bavaria naar de onderkant van bepaalde kratten waarmee problemen van stapelbaarheid zouden rijzen, en "fust" zou verwijzen naar het statiegeld op lege fusten.
- (196) **Beoordeling** De alternatieve interpretatie die Grolsch en Bavaria van de aantekeningen van hun vertegenwoordigers geven, is niet plausibel omdat geen rekening wordt gehouden met de notities zoals zij in het document staan, waarop zij door een pijl en een accolade met het woord "bierprijs" in verband worden gebracht. Evenmin is duidelijk hoe het woord "acties" in de combinatie "acties/Cat II" in verband kan worden gebracht met accijnzen of de fiscus. Zelfs indien de alternatieve interpretaties van "onderkant", "fust" en "Cat II" werden geaccepteerd, dan nog blijven er de woorden "bierprijs" en "acties", die duidelijk aangeven dat de brouwerijen op de betrokken bijeenkomst bierprijzen hebben besproken.
- (197) **Andere aantekeningen** Op het in overweging (191) genoemde overzicht van op 8 januari 1999 te bespreken onderwerpen⁴³⁶ noteert dezelfde Grolsch-vertegenwoordiger⁴³⁷ de afkorting "B P" met een cirkel er omheen.
- (198) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar** "B P" zou kunnen staan voor "bierprijs" of "bodemprijs". Voor de eerste van beide interpretaties pleit het woord "bierprijs" in de in overweging (193) aangehaalde notities van dezelfde Grolsch-vertegenwoordiger.⁴³⁸

⁴³⁵ Dit is bier dat een lager alcoholgehalte heeft dan standaard pilsner en daarom volgens de Bierverordening geen "pils(ner)" mag worden genoemd; zie overweging (2).

⁴³⁶ Dossier blz. [...].

⁴³⁷ Dossier blz. [...]: antwoord Grolsch op vraag 97.

⁴³⁸ Mededeling van punten van bezwaar, punt 201.

- (199) **Verdere aantekeningen** Voorts noteerde [B1], [...],⁴³⁹ op datzelfde overzicht van mogelijke onderwerpen van gesprek⁴⁴⁰ op die bijeenkomst "P[rivate] L[abel] 50 ct. hoger"⁴⁴¹.
- (200) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar** Dit geeft aan dat een verhoging van de prijzen voor private-labelbier met 0,5 NLG werd besproken.⁴⁴²
- (201) **Alternatieve interpretatie** Bavaria betwist deze interpretatie⁴⁴³. Volgens Bavaria zou deze verhoging met 0,50 NLG geen betrekking hebben op de prijs van private-labelbier, maar op de behandeling van retouremballage door retailafnemers, de zogenaamde Vergoeding Behandeling Retouremballage ("VBR")⁴⁴⁴.
- (202) **Beoordeling** De Commissie vindt deze alternatieve interpretatie van Bavaria niet plausibel. Het door Bavaria aangehaalde onderwerp "Vergoeding Behandeling Retouremballage" (VBR) staat wel op de bladzijde met handgeschreven notities van de Bavaria-vertegenwoordiger, maar veel lager onder de passage "P[rivate] L[abel] 50 ct. hoger". Op de vermelding "VBR" volgt "eigen distributie", terwijl de passage "P[rivate] L[abel] 50 ct. hoger" naast het "mogelijk te bespreken onderwerp" "4. codificatie" staat. Het CBK heeft een codificatie van regels die voor de leden gelden⁴⁴⁵. Daarbij zijn geen regels over de Vergoeding Behandeling Retouremballage (VBR), die immers de verticale relatie tussen brouwerijen en hun afnemers betreft. Bovendien verklaart Bavaria niet waarom de VBR voor private-labelbier van bijzonder belang is ten opzichte van merkbier. In het kader van de VBR zou men zich kunnen voorstellen dat verschillende verpakkingsvormen (zoals blikken) relevant kunnen zijn, maar indien dat onderwerp al werd besproken, dan zou er in de aantekeningen sprake zijn van blikken in plaats van P[rivate] L[abel].
- (203) **Conclusie** In het licht van het voorgaande kan de Commissie niet instemmen met de door Bavaria voorgestelde alternatieve interpretatie. Integendeel, de aantekeningen van de vertegenwoordiger van zowel Grolsch als Bavaria bevestigen ten minste dat de vier brouwerijen het zakelijk gevoelige thema van de prijzen van private-labelbier op de bijeenkomst van 8 januari 1999 hebben besproken, hetgeen de verklaring van InBev in overweging (54) bevestigt dat de vier brouwerijen de prijszetting voor private-labelbier bespraken. De Commissie kan weliswaar instemmen met de stelling van Bavaria⁴⁴⁶ en Heineken⁴⁴⁷ in

439

Dossier blz. [...].

440

Zie dossier blz. [...].

441

Dossier blz. [...].

442

"PL" staat voor "private label"; transcriptie door Bavaria als antwoord op vraag 25, dossier blz. [...].

443

Mededeling van punten van bezwaar, punt 203.

444

Opmerkingen Bavaria, punt 295.

445

Opmerkingen Bavaria, punt 296.

446

Dossier blz. [...].e.v.

447

Opmerkingen Bavaria, punt 151.

Opmerkingen Heineken, punt 181.

antwoord op de mededeling van punten van bezwaar, dat er in het dossier onvoldoende bewijsmateriaal voorhanden is om buiten redelijke twijfel vast te stellen dat de brouwerijen op de bijeenkomst van 8 januari 1999 daadwerkelijk afspraken maakten over de nagenoeg identieke omvang en de volgorde van hun opeenvolgende prijsverhogingen ten aanzien van vooral hun horecaklanten⁴⁴⁸, toch blijkt uit het voorgaande dat, zoals door Heineken hypothetisch voor fustbier wordt toegegeven⁴⁴⁹, de brouwerijen vrij gedetailleerd prijzen bespraken.

- (204) Feit blijft dat Bavaria haar horecaprijzen per 8 januari 1999 met ongeveer 0,06 NLG per liter⁴⁵⁰ verhoogde, Interbrew per 15 januari 1999 met 0,07 NLG per liter⁴⁵¹, Grolsch per 1 mei 1999 met 0,07 NLG per liter⁴⁵² en Heineken per 19 juli 1999 met 0,07 NLG per liter⁴⁵³.

4.2.2.19. Bijeenkomst van 4 maart 1999

- (205) Zoals is aangegeven in overweging (59), verklaarde InBev dat op 4 maart 1999 een agenda-commissie over horeca-thema's plaatsvond in Bosch & Duin in restaurant De Hoefslag, waar de vier grote brouwerijen aanwezig waren.
- (206) In de elektronische agenda van [H4] (Heineken) staat op 4 maart 1999 "de Hoefslag".⁴⁵⁴ In een agenda die bij InBev werd bijgehouden, staat op 4 maart 1999 om 18.00 u "Hoefslag Bosch & Duin".⁴⁵⁵ Het dossier bevestigt dus de verklaring van InBev dat de desbetreffende bijeenkomst van het Catherijne-type (thuisverbruik) heeft plaatsgevonden.

4.2.2.20. Bijeenkomst van 10 mei 1999

- (207) Zoals in overweging (59) is aangegeven, verklaarde InBev dat er op 10 mei 1999 te Vught in Kasteel Maurick een agenda-commissie over horecathema's ("Catherijne") plaatsvond.
- (208) Het dossier bevat een agenda die bij InBev voor [I5] werd bijgehouden met daarin voor 10 mei 1999 de vermelding "18.00 u statiegeld fusten ([G4], [H4], [B3])",⁴⁵⁶ en een agenda die bij InBev voor [I6] werd

⁴⁴⁸ Vgl. mededeling van punten van bezwaar, punt 206.

⁴⁴⁹ Opmerkingen Heineken, punt 180.

⁴⁵⁰ Bavaria verhoogde de horecaprijzen per 8.1.1999 met zo'n 0,06 NLG per liter; zie dossier blz. [...]. Voor bier geleverd in de vorm van kelderbier (dossier blz. [...]): van 273,87 naar 279,87 NLG per hectoliter, of een stijging met 6 NLG per 100 liter. Met 0,055 NLG voor fustbier: *ibid*.

⁴⁵¹ Interbrew verhoogde de horecaprijzen per 15.1.1999 met zo'n 0,07 NLG per liter; zie dossier blz. [...], 3033 en 2406. Voor kelderbier; zie dossier blz. [...]; daar staat een verhoging van 0,03,18 EUR per liter. Bij een omrekeningskoers van 1 EUR = 2,20371 NLG betekent dit 0,07 NLG per liter. Kort daarna, in de eerste maanden van 1999, verhoogde Interbrew haar thuisverbruikprijzen, zowel voor de merken als voor de private labels; zie dossier blz. [...].

⁴⁵² Dossier blz. [...]; Grolsch verhoogde de prijs van fustbier met 0,07 NLG per liter.

⁴⁵³ Dossier blz. [...]. Het Heineken pils fust 50 liter stijgt dan van 133,33 tot 136,83 NLG, een stijging met 3,5 NLG (of met 0,07 NLG per liter).

⁴⁵⁴ Dossier blz. [...], lezing bevestigd door Heineken dossier blz. [...].

⁴⁵⁵ Dossier blz. [...].

⁴⁵⁶ Dossier blz. [...].

bijgehouden met daarin voor diezelfde dag de vermelding "18.00 u statiegeld fust [initialen van [H4]], [voornaam van [B3]], [initialen van [I6]], Kasteel Maurick (Vught)"⁴⁵⁷. InBev heeft bevestigd dat het een bijeenkomst van een "agenda-commissie horeca" betrof en heeft verklaard dat deze plaatsvond in aanwezigheid van [I6], [G4], [H4] en [B3].⁴⁵⁸ Het dossier bevestigt dus de verklaring van InBev dat de desbetreffende bijeenkomst van het Catherijne-type (thuisverbruik) heeft plaatsgevonden.

4.2.2.21. Bijeenkomst van 11 augustus 1999

- (209) Zoals is aangegeven in overweging (59), verklaarde InBev dat op 11 augustus 1999 een agenda-commissie over thuisverbruik-thema's plaatsvond in het Holiday Inn-hotel te Utrecht, waar de vier grote brouwerijen aanwezig waren: [I7] (InBev), [H6] (Heineken), [G5] (Grolsch) en [B3] (Bavaria).
- (210) Heineken erkende dat haar directeur thuisverbruik [H6] op de avond van 11 augustus 1999 in Utrecht is geweest, waar hij volgens Heineken een bijeenkomst had met [B3] van Bavaria; [G3] van Grolsch zou kort op die bijeenkomst aanwezig zijn geweest.⁴⁵⁹ In een antwoord op een verzoek om inlichtingen noemde InBev "[G5] of [G3]" als Grolsch-manager die aanwezig was.⁴⁶⁰ Tijdens de inspecties bij Grolsch werd bewijsmateriaal aangetroffen dat een taxibedrijf Grolsch een rekening stuurde om [G3] op 11 augustus 1999 tussen 18.15 u⁴⁶¹ en 24.00 u⁴⁶² naar Utrecht te brengen en terug. In de reiskostendeclaratie van [G3] staat voor 11 augustus 1999 het traject "Enschede - Utrecht - [woonplaats van [G3] in de buurt van Enschede]", de motivatie "Grolsch/CBK" en totale afgelegde afstand van 306 km.⁴⁶³ Grolsch bevestigde dat [G3], zoals hiervoor beschreven, naar Utrecht werd gebracht en gehaald, maar Grolsch is niet op de hoogte van een bijeenkomst in verband met het CBK.⁴⁶⁴ Naar aanleiding van een herhaald verzoek om inlichtingen verklaarde Grolsch dat [G3] zich niet kon herinneren waar precies en voor welke gelegenheid hij op 11 augustus 1999 in Utrecht was geweest.⁴⁶⁵ In de agenda die bij Bavaria voor [B3] werd bijgehouden, staat op 11 augustus 1999 te lezen "20.00 u Mr [G3] Grolsch afspraak in de buurt van Holiday Inn in Utrecht"⁴⁶⁶. In antwoord op een verzoek om inlichtingen heeft Bavaria bevestigd dat op 11 augustus 1999 om 20.00 u een bijeenkomst van Nederlandse

⁴⁵⁷ Dossier blz. [...].

⁴⁵⁸ Dossier blz. [...].

⁴⁵⁹ Dossier blz. [...]; zie ook kostendeclaratie Heineken, dossier blz. [...].

⁴⁶⁰ Dossier blz. [...]; zie ook verklaring [I7], dossier blz. [...], waarin [G3] als Grolsch-vertegenwoordiger wordt genoemd.

⁴⁶¹ Het tijdstip 18.15-18.30 u wordt ook vermeld als aanvangstijd voor een reis met chauffeur in een agenda die door de secretaresse van [G3] bij Grolsch werd bijgehouden; zie dossier blz. [...].

⁴⁶² Dossier blz. [...].

⁴⁶³ Dossier blz. [...].

⁴⁶⁴ Dossier blz. [...].

⁴⁶⁵ Dossier blz. [...].

⁴⁶⁶ Dossier blz. [...]. Aan het eind van deze aantekening staat het telefoonnummer van Grolsch (053 48 33 333).

brouwerijen in het Holiday Inn te Utrecht heeft plaatsgevonden, in aanwezigheid van [B3].⁴⁶⁷

- (211) Wat betreft de inhoud van de besprekingen op de bijeenkomst van 11 augustus 1999 verklaarde InBev dat "één van de onderwerpen die besproken is, het steeds terugkerende thema inzake de prijsverhoging in de thuismarkt [is]"⁴⁶⁸.

4.2.2.22. Contacten Heineken-Grolsch voorafgaand aan price-offs

- (212) In het derde kwartaal van 1999 vond in het thuisverbruikkanaal een beperkte prijzenoorlog tussen Heineken en Grolsch plaats. Grolsch week af van haar tot dan geldende beleid om geen compensatie te geven aan een winkelketen die tijdelijke kortingen (bekend onder de Engelse term "price-offs") geeft⁴⁶⁹. Op 7 september 1999, tijdens de week waarin de price-offs ingingen⁴⁷⁰, maakte Heineken al interne berekeningen over de mogelijke financiële gevolgen van een "prijzen oorlog"⁴⁷¹.
- (213) Het woord "*prijzenoorlog*" in de berekeningen van Heineken betekent niet dat de communicatielijnen tussen Heineken en Grolsch werden afgebroken. Uit bij Heineken aangetroffen documenten blijkt namelijk dat Heineken rond juli 1999 op verschillende hiërarchische niveaus rechtstreeks contact opneemt met Grolsch over de price-offs - één of anderhalve maand⁴⁷² vóór de gecompenseerde price-offs daadwerkelijk werden doorgevoerd^{473 474}.
- (214) Uit dit alles blijkt dat er medio 1999 tussen Heineken en Grolsch informele contacten waren over toekomstige prijszetting.

4.2.2.23. Bijeenkomst van 19 augustus 1999

- (215) Zoals in overweging (59) is vermeld, verklaarde InBev dat op 19 augustus 1999 een agenda-commissie over horeca-thema's plaatsvond, waar de vier brouwerijen aanwezig waren ([B3] van Bavaria, [H4], directeur horeca Heineken, [G4] van Grolsch, en [I6] van InBev).
- (216) Twee documenten die tijdens de inspecties werden aangetroffen bevestigen de verklaring van InBev dat op 19 augustus 1999 een

⁴⁶⁷ Dossier blz. [...].

⁴⁶⁸ Dossier blz. [...], antwoord van Interbrew op vraag 51.

⁴⁶⁹ Dossier blz. [...] geeft de interne besluitvorming bij Grolsch weer.

⁴⁷⁰ Grolsch mikte op week 37 (de week beginnend op 6.9.1999); zie dossier blz. [...]. Andere gegevens, aangetroffen bij Heineken (dossier blz. [...]), wijzen erop dat al in week 34 (de week beginnend op 16.8.1999) met de price-offs zou zijn begonnen bij de supermarktorganisatie [...]. In haar antwoord op een verzoek om inlichtingen ex artikel 11, vraag nr. 101 blijft Grolsch vaag over de precieze price-offs in 1999; dossier blz. [...].

⁴⁷¹ Dossier blz. [...].

⁴⁷² Zie voetnoot 469.

⁴⁷³ Dossier blz. [...] wijst op drie contacten op directieniveau rond 5.7.1999: een telefonisch contact tussen [G2] (Grolsch) en [H3] (Heineken); een tweede contact tussen [G3] (Grolsch) en [H6] (Heineken), en een derde tussen [H3] en [G2].

⁴⁷⁴ Mededeling van punten van bezwaar, punt 216.

bijeenkomst van een agenda-commissie plaatsvond. Ten eerste staat in de agenda van [B3] op 19 augustus 1999 "18.30 u Interbrew restaurant van de Brink Soest"⁴⁷⁵. In antwoord op een verzoek om inlichtingen verklaarde Bavaria dat zij denkt dat de bijeenkomst heeft plaatsgevonden en dat [B3] namens Bavaria aanwezig was.⁴⁷⁶ Ten tweede staat in de agenda van [I6] bij InBev op 19 augustus 1999 "18.30 u 'Bier is Leven' Soest".⁴⁷⁷ In een antwoord op een verzoek om inlichtingen verklaarde InBev dat de vermelding "Bier is Leven" gedurende een korte periode, door vertegenwoordigers van zowel Interbrew als andere brouwerijen, werd gebruikt om te verwijzen naar het Catherijne-overleg / de Agenda-commissie.⁴⁷⁸ Dit wordt bevestigd op een andere plaats in het dossier, door een afspraak in een agenda van Bavaria.⁴⁷⁹ De oorspronkelijke, officiële betekenis van "Bier is Leven", een mediacampagne en/of gezondheidssymposium om verantwoord biergebruik in een gunstig daglicht te stellen, vindt ook bevestiging in het dossier.⁴⁸⁰ InBev heeft de periode waarin de slogan "Bier is Leven" werd gebruikt om de agenda-commissie aan te geven, niet precies kunnen afbakenen.⁴⁸¹

- (217) Het dossier bevestigt dus de verklaring van InBev dat de desbetreffende bijeenkomst van het Catherijne-type (thuisverbruik) heeft plaatsgevonden.

4.2.2.24. Bijeenkomst van 3 november 1999

- (218) Zoals in overweging (59) is vermeld, verklaarde InBev dat op 3 november 1999 een agenda-commissie over horeca-thema's plaatsvond in Enschede, in restaurant De Broeierd, waar drie van de vier brouwerijen aanwezig waren ([H4], directeur horeca Heineken, [G4] van Grolsch en, voor InBev, [I6] en diens opvolger als directeur horeca [I5]). In antwoord op een verzoek om inlichtingen heeft InBev daaraan nog toegevoegd dat [B3] van Bavaria te laat kwam op de bijeenkomst.⁴⁸²
- (219) In de agenda van [I6] (InBev) staat op 3 november 1999 een gedetailleerde bevestiging van de afspraak in Enschede, met als kopje "agenda-commissie horeca" en onder meer het adres en telefoonnummer van het restaurant.⁴⁸³ In de elektronische agenda van [H4], directeur horeca van Heineken, staat op 3 november 1999 de naam vermeld van

⁴⁷⁵ Dossier blz. [...].

⁴⁷⁶ Dossier blz. [...].

⁴⁷⁷ Dossier blz. [...]. Dit agendapunt geeft ook twee verwijzingen naar een kwestie die bilateraal met Heineken werd afgehandeld; dossier blz. [...].

⁴⁷⁸ Dossier blz. [...].

⁴⁷⁹ Dossier blz. [...] (agenda-item bij Bavaria op 6.7.1999, een datum waarop een agenda-commissiebijeenkomst in De Hoefslag te Bosch en Duijn was gepland, maar waarschijnlijk geen doorgang heeft gevonden; zie dossier blz. [...]).

⁴⁸⁰ Officieel verslag bijeenkomst van 8.1.1999, dossier blz. [...]: "Bier is Leven. Teneinde een mogelijke maatschappelijke communicatie uit de 'filosofische' sfeer te halen, zal het Secretariaat trachten met professionele steun tot een concreet concept plan van aanpak te komen." Vgl. overweging (192).

⁴⁸¹ Dossier blz. [...].

⁴⁸² Dossier blz. [...].

⁴⁸³ Dossier blz. [...].

[G4], directeur horecaverkoop Grolsch.⁴⁸⁴ Volgens Heineken geeft dit aan dat [H4] op 3 november met [G4] heeft gesproken.⁴⁸⁵

- (220) De in de overwegingen (218) en (219) vermelde elementen in het dossier bevestigen de verklaring van InBev dat op 3 november 1999 een agenda-bijeenkomst over de horeca plaatsvond.
- (221) Volgens een antwoord van InBev op een verzoek om inlichtingen "betreffende" de bijeenkomst van 3 november 1999 "het zgn. Catherijne overleg (horeca overleg / agendacommissie). Zoals altijd in het Catherijne overleg werd voornamelijk gesproken over excessieve overeenkomsten en vreedzame co-existentie."⁴⁸⁶

4.2.2.25. Bilateraal overleg van de vier brouwerijen

- (222) In de overwegingen (105), (177), (187) en (213) werd aangetoond dat het mededingingsbeperkende overleg tussen de grote Nederlandse brouwerijen niet tot multilaterale bijeenkomsten beperkt bleef, maar dat ook bilaterale contacten plaatsvonden. Het bewijsmateriaal in die gevallen betrof Bavaria en Interbrew op 12 mei 1997 (overweging (105)), Grolsch en Interbrew kort na 3 juli 1998 (overweging (177)), Heineken en Bavaria in september 1998 (overweging (187)), en Heineken en Grolsch in juli 1999 (overweging (214)). In de hierna volgende overwegingen gaat de aandacht naar het frequente bilaterale overleg tussen Interbrew en Bavaria, twee private-labelbierproducenten in Nederland. De contacten tussen Interbrew en Bavaria worden samen behandeld voor zover zij private-labelbier betreffen. Dat deze contacten buiten de algemene chronologische behandeling zoals die tot dusver plaatsvond, worden behandeld, betekent evenwel niet dat er geen verbanden waren tussen deze specifieke bilaterale contacten en de multilaterale besprekingen tussen de vier brouwerijen. Deze verbanden worden hierna in overwegingen (247) tot (252) samengevat.

4.2.2.26. Private-labeloverleg tussen Interbrew en Bavaria

- (223) Uit de hiervoor samengevatte verklaring van InBev⁴⁸⁷ blijkt dat van oudsher in Nederland bilateraal private-labeloverleg plaatsvond tussen Oranjeboom, opgevolgd door Interbrew, en Bavaria. Dit overleg bestendigde een "gewapende vrede" of een "niet-aanvalsact"⁴⁸⁸.
- (224) Het "niet-aanvalsact" bestond eind 1996 nog steeds, zoals blijkt uit een intern Interbrew-document van 17 september 1996, getiteld "Private Labels B- en C-merken Brand Review"⁴⁸⁹, waarin de toenmalige "huidige status" als volgt werd omschreven: "geen wederzijdse inbraakpogingen

⁴⁸⁴ Dossier blz. [...].

⁴⁸⁵ Dossier blz. [...].

⁴⁸⁶ Dossier blz. [...].

⁴⁸⁷ Overwegingen (52) tot (55).

⁴⁸⁸ Woorden aangehaald in overweging (52).

⁴⁸⁹ Dossier blz. [...].

door Interbrew en Bavaria, Martens luis in de pels, bij inbraak direct reageren"⁴⁹⁰. Specifiek bewijsmateriaal voor bilateraal overleg is in het dossier te vinden voor bijeenkomsten van 8 maart 1995⁴⁹¹, de tweede helft van maart 1997⁴⁹², 12 mei 1997⁴⁹³, 19 juni 1997⁴⁹⁴ en 8 september 1997⁴⁹⁵.

- (225) Bavaria verklaarde dat de bijeenkomst van 8 september 1997 "betrekking had op de spanning tussen de A-merken en de B-merken op consumentenprijs niveau op de retailmarkt".⁴⁹⁶ Dit betekent dat Bavaria erkent dat zij bij de discussies over de prijszetting voor bier het met Interbrew niet alleen over private-labelbier had. Dat Bavaria dit erkent, bevestigt het verband dat in de verklaring van InBev⁴⁹⁷ wordt gelegd tussen bilaterale gesprekken over private-labelbier tussen Interbrew en Bavaria, en de bredere discussies over de biermarkt tussen de vier grote Nederlandse brouwerijen.⁴⁹⁸ Dit strookt ook met het in de overwegingen (104) en (105) genoemde bewijs dat de bijeenkomst van 12 mei 1997 van Interbrew en Bavaria bierprijzen betrof, zonder dat er aanwijzingen zijn dat "bierprijzen" beperkt bleef tot de prijzen voor private-labelbier.
- (226) Uit de verklaring van [I9] (Interbrew Nederland) blijkt dat Interbrew en Bavaria, naast deze bijeenkomsten, ook informatie uitwisselden over bereikte prijsniveaus bij private-labelklanten⁴⁹⁹.

⁴⁹⁰ Dossier blz. [...].

⁴⁹¹ Dossier blz. [...]: bijeenkomst om 12.30 u in Eindhoven, Karpendonkse Hoeve, [I2] (Interbrew hoofdkantoor Leuven) en [I8] (Interbrew Nederland) met [B1] (Bavaria). Daarbij ging het er onder meer over dat "zowel [Bavaria] als [Interbrew Nederland] in Nederland grote last hebben van Martens" (dossier blz. [...]).

⁴⁹² Dossier blz. [...]: bijeenkomst kort vóór 25.3.1997 tussen [I9] (Interbrew Nederland) en [B1] (Bavaria). Op 25.3.1997 informeert [I9] zijn hiërarchische meerderen in België over deze bijeenkomst. Hij deed verslag over vijf besproken onderwerpen, waaronder een prijsverhoging vóór 1998, gedrag in het private-labelsegment en een te organiseren ontmoeting tussen de heren [B1] van Bavaria en [I3] van Interbrew NV. Deze ontmoeting vond op 19.6.1997 plaats; vgl. voetnoot 494.

⁴⁹³ Dossier blz. [...]: bijeenkomst van [I9] (Interbrew Nederland) met [B1] (Bavaria). Behandelde onderwerpen waren onder meer "prijsverhogingen" (dossier blz. [...]) en "private label als zwaard van Damocles (...) morele druk van Grolsch en vooral Heineken om prijzen private label te verhogen" (dossier blz. [...]). Zie ook reeds overwegingen (104)-(105).

⁴⁹⁴ Dossier blz. [...]: lunchvergadering in de kantoren van Interbrew Nederland, met [I3] (Interbrew Europe, Leuven), [I11] (Interbrew Western Europe, Leuven), [I9] (Interbrew Nederland, Breda), en [B1] (Bavaria). Daarbij ging het onder meer over "gedrag in het private label segment en daarmee verbonden de houding van Interbrew tegenover Martens Pils (als een 'ongenode gast' beschouwd in Nederlands bierland)" (dossier blz. [...]).

⁴⁹⁵ Dossier blz. [...]: bijeenkomst om 15.00 u in de kantoren van Bavaria (in Lieshout; dossier blz. [...]) of Interbrew (in Breda, dossier blz. [...]) met [I9] en [I7] (Interbrew Nederland) en [B1] en [B7] (Bavaria). Daarbij ging het onder meer over "de toestand op de Nederlandse private-labelbiermarkt en het feit dat Bavaria een klant van Interbrew had overgenomen (...) scherp aanbod aan [klant] Cehave (...) Bavaria verstoort status-quo (...)" (dossier blz. [...]).

⁴⁹⁶ Dossier blz. [...].

⁴⁹⁷ Overwegingen (53) en (54).

⁴⁹⁸ Vgl. overweging (222).

⁴⁹⁹ Dossier blz. [...]: "Ik had wel soms contacten met Bavaria om te vernemen hoe zij het deden en welk prijsniveau zij konden bereiken".

- (227) Deze verklaring wordt bevestigd door een uit die periode stammend document in het dossier. Op 26 september 1997 schreef [I12], exportmanager van Interbrew Nederland, aan [I13], exportmanager van het Interbrew-hoofdkantoor⁵⁰⁰, in verband met "bierverkopen Duitsland / huismerken en private labels":

"Ik sprak onlangs met onze belangrijkste concurrent in Nederland op dit gebied, van wie ik weet dat zij een bijeenkomst hadden met [...] over het al dan niet doorgaan met het volume Tip bier voor 1998. Ik checkte bij hem het prijsniveau waarop zij gaan werken, en hij bevestigde mij precies dezelfde prijs, min een bijdrage voor het [...] in Düsseldorf, en zij bevestigden dat zij het volume van ongeveer 200 000 hl tegen die prijs gaan accepteren."⁵⁰¹

- (228) Hieruit blijkt dat Interbrew van Bavaria gedetailleerde prijs- en volume-informatie vroeg - en ook kreeg - over een mogelijke levering door Bavaria van private-labelbier aan de Duitse distributieketen [...] ⁵⁰². Dit bevestigt de verklaring van Interbrew waarnaar in overweging (225) werd verwezen - dat Interbrew en Bavaria informatie uitwisselden over het prijspeil voor afnemers van private-labelbier. InBev heeft dit in een brief van 21 februari 2006 erkend.⁵⁰³ Wat het citaat in overweging (226) bijzonder maakt, is dat het hier een (potentiële) afnemer in Duitsland betreft - en niet in Nederland.

- (229) **Overleg tussen Bavaria en Interbrew over private label** Uit de overwegingen (222) tot (228) blijkt duidelijk dat Interbrew en Bavaria regelmatig bilateraal overlegden over prijzen, afnemers en leveringscontracten voor private-labelbier met als doel de mededinging te beperken. Bavaria erkende ook dat tussen Interbrew en Bavaria tijdens bilaterale contacten ook de spanning tussen hun goedkopere bieren en de duurdere bieren van de andere grote brouwerijen werd besproken.⁵⁰⁴ Hiermee wordt het verband bevestigd tussen het bilaterale overleg van de beide Nederlandse producenten van private-labelbier en het multilaterale overleg.

- (230) **Alternatieve interpretatie** Bavaria verwerpt de conclusie van de Commissie als zouden Interbrew en Bavaria op bilaterale bijeenkomsten over de bierprijzen in het thuisverbruiksegment hebben overlegd, met het argument dat dit niet uit de documenten in het dossier zou blijken, en

⁵⁰⁰ Op 26.9.1997 was [I12] Manager Export van United Dutch Breweries in Breda, Nederland (divisie export van Interbrew Nederland); dossier blz. [...]. Op diezelfde dag was [I13] Directeur Export bij Interbrew; dossier blz. [...].

⁵⁰¹ Dossier blz. [...].

⁵⁰² Volgens Bavaria heeft hun exportmanager op 17.9.1997 in Düsseldorf een presentatie gehouden met als doel weer uitgenodigd te worden voor onderhandelingen over de voortzetting van leveringen aan [...] in de toekomst. Volgens Bavaria heeft de presentatie echter niet geresulteerd in onderhandelingen; deze hebben pas in het voorjaar 1998 plaatsgevonden en leverden niets op. Na week 20 van het jaar 1998 werd niet meer geleverd aan [...]; zie dossier blz. [...], toegankelijk gemaakt op blz. [...].

⁵⁰³ Bijlage 1 bij de brief van 21.2.2006 van InBev aan de Commissie, meegedeeld aan alle partijen bij brief D 1314 van 7.3.2006.

⁵⁰⁴ Zie overweging (225).

daarom een speculatieve conclusie zou zijn⁵⁰⁵. Op een andere plaats in haar opmerkingen gaat Bavaria in op de elementen die door de Commissie in verband met de bilaterale bijeenkomsten Interbrew-Bavaria zijn aangevoerd⁵⁰⁶. Wat betreft de bijeenkomsten van de tweede helft van maart 1997 en van 15 mei 1997, verklaart Bavaria dat werd gesproken over de mogelijkheid om de "reprokrat" (een voor meerdere brouwerijen gemeenschappelijke retourkrat) in te voeren⁵⁰⁷. Wat betreft de bijeenkomst van 8 maart 1995, wordt de mogelijke overname van Bavaria als een thema genoemd⁵⁰⁸; wat de bijeenkomst van 19 juni 1997 betreft, de mogelijke overname van Grolsch⁵⁰⁹. Bavaria zou zich, in tegenstelling tot wat de Commissie afleidt uit bij Interbrew aangetroffen documenten of uit verklaringen van Interbrew, nooit zorgen hebben gemaakt over de mogelijke toetreding van Martens tot de Nederlandse markt; dat zou, volgens Bavaria, blijken uit het feit dat alleen in Interbrew-documenten Martens ter sprake komt⁵¹⁰. Ten slotte noemt Bavaria het onwaarschijnlijk dat zij met Interbrew informatie zou uitwisselen over [...], een klant die Bavaria graag wilde behouden⁵¹¹.

- (231) **Beoordeling** De kritiek van Bavaria op de stelling dat tussen Bavaria en Interbrew over de bierprijzen in het thuisverbruiksegment is gesproken, dient te worden verworpen. Om te beginnen doet het feit dat ook andere thema's dan de private-labelprijzen op de betrokken bijeenkomsten werden besproken, niet af aan het feit dat Interbrew en Bavaria voor de levering in het thuisverbruiksegment van de Nederlandse markt overlegden over de prijzen voor private-label- en/of merkbier. De stelling van Bavaria als zouden alleen Interbrew-documenten verwijzingen naar Martens bevatten, is niet juist: zij gaat voorbij aan het feit dat in overweging (236) geciteerd wordt uit uitvoerige Bavaria-notities van de bijeenkomst van juni 1998, waarop Martens niet alleen aanwezig was, maar ook diverse malen werd vermeld. Ten slotte, de informatie-uitwisseling tussen Bavaria en Interbrew over [...] wordt bevestigd door een verklaring uit 2006 van de betrokken Interbrew-medewerker⁵¹².

4.2.2.27. Nederlands-Belgisch private-labeloverleg

- (232) Uit de verklaring van InBev⁵¹³ blijkt ook dat er (ten minste) tweemaal private-labeloverleg is geweest waaraan, behalve Interbrew Nederland en Bavaria, ook de in België gevestigde brouwerijen Interbrew België, Alken-Maes, Haacht en Martens hebben deelgenomen. "Besproken is om

⁵⁰⁵ Opmerkingen Bavaria, punt 256 verwijst naar twee bijeenkomsten, zonder deze echter te vernoemen.
⁵⁰⁶ Opmerkingen Bavaria, punten 300-311. Hier wordt impliciet of expliciet verwezen naar de bijeenkomsten van 8.3.1995, de tweede helft van maart 1997, 15.5.1997 en 19.6.1997 en naar het telefoongesprek over de distributieketen [...] in overwegingen (227) en (228).
⁵⁰⁷ Opmerkingen Bavaria, punt 301.
⁵⁰⁸ Opmerkingen Bavaria, punt 307.
⁵⁰⁹ Opmerkingen Bavaria, punt 302.
⁵¹⁰ Opmerkingen Bavaria, punten 308-310.
⁵¹¹ Opmerkingen Bavaria, punt 306.
⁵¹² Zie voetnoot 503.
⁵¹³ Overweging (55).

te komen tot het respecteren van elkaanders volumes van private labels bij afnemers in Nederland en België (...)"

(233) Bevestiging hiervan is in het dossier te vinden in de vorm van Nederlands- Belgische bijeenkomsten in juni 1998⁵¹⁴ en op 7 juli 1998⁵¹⁵.

(234) **Eerste Nederlands-Belgische bijeenkomst** Over de eerste vergadering die op 14 of 15 juni 1998 plaatsvond in het Novotel in Breda, verklaart brouwerij Haacht:

"Tijdens deze vergadering is aan de Nederlandse brouwerijen uitgelegd waaruit de informatie-uitwisseling tussen de Belgische participanten bestond. De Nederlandse brouwerijen stemden er mee in om gegevens m.b.t. volumes, soort van verpakking, contractduur en eventuele vervaldagen en klanten uit te wisselen. Wat de prijzen betreft, waren de deelnemers het principeel eens dat deze niet zouden uitgewisseld worden.

De aanwezigen op de vergadering oordeelden dat een neutrale partij de uitwisseling van gegevens diende te centraliseren. Deze vraag kwam er omdat de partijen die aanwezig waren op de Nederlandse markt onderling geen vertrouwen hadden in de andere partijen. Haacht werd gevraagd de gegevens te centraliseren aangezien zij niet actief was op de Nederlandse markt."⁵¹⁶

(235) De verklaring van Haacht over deze bijeenkomst bevestigt de verklaring van InBev⁵¹⁷.

(236) In de kamer van de secretaresse van [B1], bestuursvoorzitter van Bavaria, is het volgende handgeschreven verslag aangetroffen van de bijeenkomst van juni 1998, geschreven op briefpapier met het Novotel-logo⁵¹⁸:

⁵¹⁴ Dossier blz. [...]. Op document D2-11 is de datum 14.6.1998 vermeld (dossier blz. [...]). Volgens Bavaria en Martens vond de vergadering echter plaats op 15.6.1998 (dossier blz. [...]).

⁵¹⁵ Dossier blz. [...].

⁵¹⁶ Dossier blz. [...].

⁵¹⁷ Zie overweging (55) en voetnoot 179.

⁵¹⁸ Dossier blz. [...]. "PL" in het origineel, de letters tussen haken zijn door de Commissie toegevoegd). De letters a, b, c enz. in de linkermarge zijn door de Commissie toegevoegd om verwijzen gemakkelijker te maken

a	Martens → concreet met Nederland nooit iets geworden		
b	→ onderkant – markt – prijsbreker –		
c	↳ offertes worden gemaakt		
d	Interbrew Nederland – Martens > offerte gemaakt bij een grote private label		
e	[...]		
f			7.68 [omcirkeld]
g	Martens – " <u>prijzerval België</u> "		
h	<u>Nu NL</u> -> [...]		
i	Interbrew-België heeft de kat de bel aangeboden met P[ri]vate L[abel]		
j	alleen voor	[...]	
k	Pilsener	[...]	
l	^	l m	
m		meermalig	éénmalig
n	[...] – "is beslist" ↳ naar <u>Interbrew</u>		
o		CAT I + II	

(237) **Inhoud volgens de mededeling van punten van bezwaar** Volgens de mededeling van punten van bezwaar, die op het antwoord van Bavaria op een verzoek om inlichtingen was gebaseerd, betekenen de regels a tot c dat Martens er niet of nog niet in was geslaagd om in Nederland private labels af te zetten en dat zij bezig waren met het maken van offertes⁵¹⁹. In haar mededeling van punten van bezwaar⁵²⁰ interpreteerde de Commissie de regels d tot f als volgt: dat Interbrew Nederland vervolgens aanvoerde dat Martens wel degelijk een offerte had gemaakt van 7,68 NLG voor private-labelleveringen aan [...], een thuisverbruikkant waarover de vier grote Nederlandse brouwerijen een "verhaal" hadden besproken op de multilaterale bijeenkomst van 3 juli 1998^{521,522}. In haar mededeling van punten van bezwaar⁵²³ interpreteert de Commissie de regels g en h als het verweer van Martens, dat als volgt zou zijn geweest: onder druk van de dalende prijzen die zij voor haar private-labelproductie in België krijgt, is Martens wel verplicht de grens over te steken en in Nederland offertes te maken, zoals bij Superunie⁵²⁴. De Commissie interpreteert regel i aldus dat Interbrew België het initiatief zou hebben genomen voor een bijeenkomst over private-labelbier⁵²⁵. In haar mededeling van punten van

⁵¹⁹ Antwoord Bavaria op verzoek om inlichtingen, dossier blz. [...]: "Voor zover [B1] zich kan herinneren heeft hij hierbij genoteerd wat er gezegd werd. Wellicht had een en ander de strekking dat Martens er (nog?) niet in geslaagd was om in Nederland private labels af te zetten en dat ze bezig waren met het maken van offertes."

⁵²⁰ Mededeling van punten van bezwaar, punt 242.

⁵²¹ Overwegingen (176) en (177).

⁵²² Bavaria interpreteert regels d tot f als volgt (dossier blz. [...]): "Deze twee partijen [*d.i. InBev en Martens*] hadden een offerte uitgebracht bij Superunie." (toevoeging tussen haken door de Commissie)

⁵²³ Mededeling van punten van bezwaar, punt 242.

⁵²⁴ Bavaria interpreteert regel g als volgt (dossier blz. [...]): "In België was er een behoorlijke prijsval en men vreesde dat dat in Nederland ook zou gaan gebeuren."

⁵²⁵ Bavaria interpreteert regel h als volgt (dossier blz. [...]): "Voor zover [B1] zich kan herinneren kwam het er op neer dat Interbrew de oorlog heeft verklaard aan brouwerijen die in de private label sector actief waren."

bezwaar⁵²⁶ interpreteert de Commissie de regels j tot m als twee keuzes die de verzamelde Nederlandse en Belgische brouwers moeten maken: alleen voor pilsener of ook voor categorie-II-bier?, en: éénmalig of meermalig?⁵²⁷ De Commissie interpreteert deze keuzes als betrekking hebbend op de informatie over private-labelcontracten en/of -offertes waarover op deze vergadering is afgesproken dat zij zouden worden uitgewisseld⁵²⁸. De asterisk en de naam "[...]" bij "meermalig" interpreteert de Commissie aldus dat de vertegenwoordiger van Bavaria, tevens auteur van de in overweging (236) aangehaalde notities, de voorkeur geeft aan herhaaldelijke uitwisseling van gegevens. Ten slotte interpreteert de Commissie in haar mededeling van punten van bezwaar⁵²⁹ de regels n en o als aankondiging of beslissing dat het contract met Superunie naar Interbrew Nederland zou gaan, zowel voor pilsener als voor categorie-II (lichter gealcoholiseerd⁵³⁰) bier⁵³¹.

(238) **Verklaring van InBev na de mededeling van punten van bezwaar** In antwoord op een verzoek om inlichtingen heeft InBev op 21 februari 2006 de volgende verklaring van de heer [I7] meegedeeld:

"Op een bepaald moment (...) heeft de heer [S1] van [...] mij geconfronteerd met een lage prijs die hem was geoffreerd door Martens. Hij meldde mij dat hij een prijs van 0.32 NLG per flesje gekregen had. Dit komt overeen met de prijs van 7.68 NLG per krat van 24 flesjes die genoemd wordt in de nota's van de Heer [B1] [op regel f in overweging (236)]. In het kader van deze besprekingen, die liepen van april tot begin juni 1998, heb ik hen gesuggereerd om naar Categorie II over te stappen en daardoor een accijnsvoordeel te genereren. Uiteindelijk hebben wij begin juni 1998 een overeenkomst gesloten met [...] voor de levering van een nieuw (...) Categorie II-bier (...). Dankzij het accijnsvoordeel dat volgde uit de overstap naar een Categorie II-bier waren wij in staat om een netto-prijs van 6.36 NLG inclusief 0.84 NLG accijnsvoordeel te bieden waarmee wij de offerte van Martens konden pareren.

(...)

Op het ogenblik van de meeting van 14 of 15 juni 1998 (...) was Interbrew met [...] overeengekomen de levering van Categorie I (...)- als Categorie II-bier (...). Ik heb tijdens deze vergadering de besprekingen en de overeenkomst met [...] om twee redenen opgebracht. Ten eerste wilde ik Martens confronteren met hun offerte aan [...], vermits hij voordien steeds ontkend had dat hij offertes had uitstaan in Nederland. Ten tweede wilde ik aan de andere deelnemers meedelen dat zij geen offertes meer moesten neerleggen bij Superunie, gezien de overeenkomst die tussen

⁵²⁶ Mededeling van punten van bezwaar, punt 242.

⁵²⁷ Bavaria interpreteert regels j tot m als volgt (dossier blz. [...]): "[B1] weet niet meer waarom hij dit gnoteerd heeft. Waarschijnlijk is er gesproken over de verpakking: returnable (met statiegeld) en non-returnable (zonder statiegeld)."

⁵²⁸ Zoals blijkt uit de in overweging (234) aangehaalde verklaringen.

⁵²⁹ Mededeling van punten van bezwaar, punt 242.

⁵³⁰ Zie overweging (2).

⁵³¹ Interpretatie Bavaria, dossier blz. [...]: "Martens meldde tijdens de bespreking dat ze met Superunie wilden gaan praten. Toen is meegedeeld dat dit al lang beslist was; Interbrew deelde mede dat Superunie voor Interbrew had gekozen voor zowel categorie I (pilsener met hoog accijnstarief) en categorie II (bier met lager accijnstarief dan categorie I)."

Interbrew en [...] was bereikt (...). Het bestaan [van deze overeenkomst met [...]] blijkt uit de fax van 24 juni 1998. Regel n van overweging [(236)] reflecteert mijn mededeling dat het contract voor de leveringen van Categorie I- en Categorie II-bier aan [...] naar Interbrew was gegaan."⁵³²

(239) De interpretatie in overweging (237) wordt door de van brouwerij Martens verkregen informatie bevestigd.⁵³³

(240) **Tweede Nederlands-Belgische bijeenkomst** Op 7 juli 1998 - minder dan een maand na de bijeenkomst van juni 1998 - was er een tweede bijeenkomst in het Novotel-hotel in Breda⁵³⁴. Daarover verklaart Haacht het volgende:

"Dit was de laatste vergadering die tussen partijen werd georganiseerd. De verzamelde informatie over de Nederlandse markt werd door Haacht op deze vergadering uitgedeeld.

Verder werd van gedachten gewisseld over enig andere minder belangrijke aspecten, doch de persoon die Haacht vertegenwoordigde had in deze discussie geen inbreng. In ieder geval werd over die onderwerpen geen informatie van enige betekenis uitgewisseld. De indruk was dat de vergadering niets concreet opleverde."⁵³⁵

(241) De verklaring van Interbrew-manager [I7] bevestigt de in overweging (240) aangehaalde verklaring van Haacht dat dit de laatste Nederlands-Belgische bijeenkomst was. Zij bevat daartoe een specifiek motief: de vrees dat de NMa bij één of meerdere brouwerijen een inval zou doen, heeft volgens [I7] bijgedragen tot de beslissing het Nederlands-Belgische overleg over de private-labelsector niet voort te zetten.⁵³⁶

(242) De vrees voor een inval van de NMa die zou hebben bijgedragen tot het stopzetten van de Nederlands-Belgische bijeenkomsten over private-labelbier (overweging (241)), strookt in de tijd met de vernietiging van agenda's en gespreksnotities waarvan in overweging (61) sprake was.

(243) **Alternatieve interpretatie** In verband met de beide bijeenkomsten tussen Interbrew, Bavaria en Belgische brouwerijen, roept Bavaria een reeks argumenten in⁵³⁷. Ten eerste verwijt Bavaria de Commissie dat zij de zinssneden "[...]", "meermalig éénmalig", "[...] – is beslist" ----> naar Interbrew" en "Cat I + II" die in overweging (236) werden aangehaald,

⁵³² Bijlage 2 bij vraag 2 van het verzoek om inlichtingen van 10.2.2006, verklaring [I7], meegedeeld aan de partijen als bijlage b bij brief D 1314 van de Commissie van 7.3.2006.

⁵³³ Bijlagen c tot e bij de brief D 1314 van de Commissie van 7.3.2006 aan de partijen.

⁵³⁴ Voor referenties, zie voetnoot 515.

⁵³⁵ Dossier blz. [...].

⁵³⁶ Dossier blz. [...] ([I7]): "Door Bavaria en Interbrew zijn alleen de volumes per private label per afnemer aangegeven, door de Belgische brouwerijen werden ook de afgifteprijzen opgegeven. Dit overzicht is opgesteld door de commerciële directeur van Haacht. Dit werd gestuurd naar de privé-adressen van de aanwezigen. Na de tweede meeting is dit overleg gestaakt en het betreffende overzicht door mij vernietigd, daar er mogelijk sprake was, dat het NMa een inval zou doen bij één of meerdere brouwerijen."

⁵³⁷ Opmerkingen Bavaria, punten 311, 316-333 en 339.

verkeerd interpreteert: volgens Bavaria zouden deze passages betrekking hebben op verpakkingen met en zonder statiegeld, respectievelijk een gesprek tussen Interbrew en Martens weergeven⁵³⁸. Ten tweede beweert Bavaria dat zij uit beleefdheid is ingegaan op de uitnodiging van Interbrew voor een bijeenkomst, zonder daarvan de agenda te kennen, niet vermoedend dat mededingingsbeperkend overleg werd gepland, noch op de hoogte dat er ook Belgische brouwerijen aanwezig zouden zijn⁵³⁹. Ten derde beweert Bavaria tijdens de bijeenkomst van 14 of 15 juni 1998 te hebben aangegeven dat zij problemen had met de wens van de Belgische brouwerijen om informatie uit te wisselen over de Nederlandse biermarkt zoals de Belgische brouwers dat voor de Belgische markt gewoon waren⁵⁴⁰. Ten vierde zou het Bavaria twee bijeenkomsten hebben gekost om onder het overleg met de Belgische brouwerijen uit te komen⁵⁴¹. Ten vijfde zou Bavaria nooit de gevraagde prijzen en volumes hebben meegedeeld⁵⁴².

- (244) **Beoordeling** De kritiek van Bavaria op de interpretatie van de Commissie in overweging (237) van de in overweging (236) weergegeven zinssneden "[...]", "meermalig éénmalig", "[...] – "is beslist" ----> naar Interbrew" en "Cat I + II", overtuigt niet. De zinssneden waarnaar Bavaria verwijst, komen voor in een langere tekst, die in overweging (237) in zijn samenhang wordt geïnterpreteerd. De alternatieve verklaring door Bavaria in verband met statiegeld vindt geen steun in de context en is daarom niet geloofwaardig. De interpretatie in overweging (237) wordt ook bevestigd door de gedetailleerde verklaring van de heer [I7] van Interbrew (in overweging (238)) en door informatie van Martens waarnaar in diezelfde overweging (238) wordt verwezen. De stelling dat Bavaria op de bijeenkomst in juni 1998 alleen als een passieve toehoorder en niet als deelnemer aanwezig was, is niet geloofwaardig in het licht van de gedetailleerde notities die Bavaria zelf maakte en, meer algemeen, in het licht van het grote aantal vergaderingen waaraan Bavaria heeft deelgenomen, zowel multilateraal als bilateraal. Om dezelfde reden is het argument van Bavaria dat zij uit beleefdheid is ingegaan op de uitnodiging van Interbrew voor een bijeenkomst, zonder daarvan de agenda of de aanwezigen te kennen, niet geloofwaardig. Vooral de aanwezigheid op de tweede bijeenkomst valt moeilijk te rijmen met een verrassing tijdens de eerste bijeenkomst. Het dossier bevat overigens uit de periode van de feiten stammende aanwijzingen dat Bavaria, al vóór de beide bijeenkomsten met Belgische brouwerijen, bezorgdheid over mogelijke verstoring van de Nederlandse biermarkt door Martens had geformuleerd⁵⁴³ of ten minste gedeeld⁵⁴⁴. Ook het derde punt van kritiek van Bavaria, weergegeven in overweging (243) - dat zij tijdens de bijeenkomst van juni 1998 had aangegeven problemen te hebben met de

⁵³⁸ Opmerkingen Bavaria, punten 319 resp. 318.

⁵³⁹ Opmerkingen Bavaria, punten 326-327.

⁵⁴⁰ Opmerkingen Bavaria, punt 327.

⁵⁴¹ Opmerkingen Bavaria, punt 329.

⁵⁴² Opmerkingen Bavaria, punt 329.

⁵⁴³ Zie voetnoot 543 (betreffende de bijeenkomst van 8.3.1995).

⁵⁴⁴ Zie voetnoot 494 (betreffende de bijeenkomst van 19.6.1997).

wens van de Belgische brouwerijen om informatie uit te wisselen over de Nederlandse biermarkt - wordt tegengesproken door de aanwezigheid van Bavaria op de daarop volgende bijeenkomst in juli en door de omvang van de door Bavaria op de bijeenkomst in juni gemaakte aantekeningen. Bavaria's stelling dat zij onder het overleg met de Belgische brouwerijen probeerde uit te komen, wordt met niets gestaafd. Zij wordt zelfs tegengesproken door de stelling van Interbrew (overweging (241)) dat vrees voor de NMa aan de basis lag van het stopzetten van de reeks Nederlands-Belgische bijeenkomsten. De opmerking van Bavaria dat zij de gevraagde prijzen en volumes niet zou hebben ingevuld, is als volgt te relativeren: volgens de verklaringen van Haacht (overweging (234)) en van Interbrew (voetnoot 536) hebben zowel Bavaria als Interbrew Nederland wel volumes per afnemer aangegeven, maar geen afgifteprijzen. Hieruit blijkt dat Bavaria in gelijke mate gegevens heeft ingevuld als Interbrew (Nederland), de initiatiefnemer van de bijeenkomsten. Overigens blijkt uit andere gegevens in het dossier (bv. de episode in verband met [...] in Düsseldorf⁵⁴⁵) dat Bavaria er geen problemen mee had om prijsinformatie met Interbrew te delen. De weigering via Haacht prijsinformatie te delen met alle Belgische en Nederlandse deelnemers aan de bilaterale bijeenkomsten, die, zoals de in overweging (234) aangehaalde passages aangeven, op de bijeenkomst van juni 1998 was afgesproken, kan dus worden begrepen als een door Interbrew Nederland en Bavaria gedeelde onwil om de openheid die zij tegenover elkaar vertoonden, uit te breiden tot de minder goed bekende en wellicht als bedreiging beschouwde Belgische collega's⁵⁴⁶. Die weigering kan echter niet worden aangevoerd als bewijs van de onwil van Bavaria om deel te nemen aan mededingingsbeperkende afspraken.

- (245) **Beoordeling** De in overweging (243) samengevatte alternatieve interpretatie van Bavaria overtuigt niet. De interpretatie in de mededeling van punten van bezwaar die in overweging (237) werd samengevat, is volledig in lijn met de tekst van eigen aantekeningen van Bavaria, die in overweging (236) wordt aangehaald. Zij is ook in lijn met de in de overwegingen (234) en (240) aangehaalde verklaringen van Haacht, alsmede met de antwoorden op de aan InBev en Martens gerichte verzoeken om inlichtingen.
- (246) **Conclusie betreffende de Nederlands-Belgische private-labelbijekomsten** Samen met hun Belgische collega's die private-labelbier leveren, i) kwamen InBev en Bavaria overeen intensief bedrijfsgevoelige informatie te gaan uitwisselen, en ii) overlegden InBev en Bavaria in detail wie in de toekomst aan een specifieke afnemer (Superunie) private-labelbier zou gaan leveren.

⁵⁴⁵ Overwegingen (227) en (228).

⁵⁴⁶ Zie overweging (234) (waar sprake is van gebrek aan vertrouwen).

4.2.2.28. Bilaterale bijeenkomsten om private-labelconcurrentie te beperken passen in multilateraal kader

- (247) In de in overwegingen (53) tot (55) aangehaalde verklaring van InBev was aangegeven dat in de jaren negentig private-labelprijzen een gedeelde zorg van de vier grote Nederlandse brouwerijen zijn geweest. Diverse elementen in het dossier illustreren dat Heineken en Grolsch zich zorgen maakten over private-labelprijzen en bevestigen zodoende de verklaring van InBev.⁵⁴⁷
- (248) Om te beginnen is er de interne verklaring van Heineken: "De extreem lage prijsaanbiedingen die thans door de Belgische brouwerij Martens (capaciteit 1-1,5 miljoen hl) worden gedaan, doorkruisen het beleid om de onderkant van de markt op een hoger prijsniveau te krijgen"⁵⁴⁸. Aangezien Heineken niet in de onderkant van de markt actief is, is het prijsbeleid waarvan hier sprake is, niet Heinekens eigen prijsbeleid, maar een beleid dat ten uitvoer moet worden gelegd door brouwerijen die in onderkant van de markt actief zijn. Deze verklaring bewijst dat die concurrenten hun prijszettingsstrategie aan Heineken hadden onthuld. Zij is ook in tegenspraak met het standpunt, in antwoord op de mededeling van punten van bezwaar, dat Heineken zich geen zorgen hoefde te maken over wat brouwerijen die private-label produceren, mogelijk hebben gedaan.⁵⁴⁹
- (249) Twee verklaringen bevatten bewijs dat, onderscheidenlijk, Heineken en Grolsch hebben deelgenomen aan bijeenkomsten waarop de prijszetting voor private-labelbier met InBev en Bavaria werd besproken. [G2] (Grolsch) heeft toegegeven dat hij zich op bijeenkomsten met InBev en Bavaria zorgelijk heeft uitgelaten over wat hij "onverantwoorde" prijszetting voor private-labelbier van deze brouwerijen vond. Hij gebruikte daarvoor de volgende bewoordingen (in de verklaring wordt de derde persoon gebruikt): "Dat het gevonden document, met kenmerk MV 1 genaamd 'Prijsscenario's uitgaande van een nettoverhoging groothandelsprijzen van 2.00 NLG per hl', waarop de aantekening staat 'CBK-Fie altijd meenemen', door hem werd meegenomen naar vergaderingen van de Financiële Commissie van het CBK. Dat het gevonden document door hem werd gebruikt om Interbrew en Bavaria (de producenten van private-labelbier in Nederland) te wijzen op de naar zijn mening onverantwoorde prijsstelling van private-labelbier (minder dan 10 gulden per krat)."⁵⁵⁰ [H3] (Heineken) verklaarde: "Ik ben wel eens aanwezig geweest bij een CBK-vergadering waarbij door anderen werd gesproken over de prijsstelling van private labels. Ik heb daar niet op

⁵⁴⁷ Mededeling van punten van bezwaar, punt 4.1.4.3, punten 126 tot 132.

⁵⁴⁸ Dossier blz. [...], aangehaald in punt 123 van de mededeling van punten van bezwaar.

⁵⁴⁹ Opmerkingen Heineken, punt 116: "weliswaar een factor om rekening mee te houden, doch het betrof uiteindelijk een geheel andere markt met andere belangen dan die van Heineken".

⁵⁵⁰ Verklaring van 23.3.2000 (tijdens de inspectie) ondertekend door dhr. [G2] (dossier blz. [...], aangehaald in punt 130 van de mededeling van punten van bezwaar).

gereageerd omdat Heineken principieel niet betrokken is bij de productie van private labels".⁵⁵¹

- (250) InBev bevestigde in antwoord op een verzoek om inlichtingen over de bilaterale overeenkomst van 21 oktober 1996 tussen Interbrew en Grolsch, dat Grolsch zich vaak bezorgd toonde dat de prijzen voor private-labelbier te laag waren.⁵⁵²
- (251) Tot slot blijkt uit meerdere, reeds aangehaalde gedetailleerde aantekeningen die op de geheime multilaterale overeenkomsten in de periode 27 februari 1996 tot 3 november 1999 werden gemaakt, duidelijk dat de vier grote Nederlandse brouwerijen met elkaar gesprekken voerden met het oog op verhogingen van de prijzen voor private-labelbier⁵⁵³. Daarbij komt ook de rol aan bod van de Belgische brouwerij Martens, die met private-labeloffertes en -leveringen de Nederlandse biermarkt komt "verstoren"⁵⁵⁴.
- (252) Uit de elementen in de overwegingen (247) tot (251) blijkt dat de vier brouwerijen overlegden over prijzen en prijsverhogingen voor private-labelbier. Het bilaterale overleg tussen Interbrew en Bavaria met als doel de prijzen voor private-labelbier te verhogen, moet dan ook, in de betrokken periode, worden beschouwd als deel uitmakend van de algemene discussies van de vier brouwerijen.

4.2.3. *Conclusie betreffende de bevestiging van InBev's verklaring door ander bewijsmateriaal*

- (253) Het in punt 4.2 genoemde bewijsmateriaal bevestigt grotendeels⁵⁵⁵ de verklaring van InBev die in punt 4.1 werd uiteengezet en met name in overweging (62) als volgt werd samengevat:

⁵⁵¹ Dossier blz. [...], aangehaald in punt 129 van de mededeling van punten van bezwaar.

⁵⁵² In de agenda van [G2] is een overeenkomst bij InBev in Breda genoteerd (dossier blz. [...]). InBev heeft bevestigd (dossier blz. [...]) dat [G2] (Grolsch) op of rond 21.10.1996 een bezoek bracht aan [I9] (InBev), die toen de nieuwe directeur van Interbrew Nederland was. Gevraagd naar de besproken onderwerpen, geeft InBev onder meer aan: "Dhr. [G2] liet vaak opmerken (wellicht ook die dag) dat de prijzen van de private label sector zorgwekkend laag waren en dat dit een gevaar inhield voor de industrie." Grolsch heeft geen gegevens kunnen vinden om de vermelding in de agenda van [G2] uit te klaren (dossier blz. [...]).

⁵⁵³ Zie overwegingen (76), (77) en (85) (betreffende de overeenkomst van 19.6.1996), overwegingen (129) en (131) (betreffende de overeenkomst van 12.3.1998), overwegingen (155) tot (157), (164) en (177) (betreffende de overeenkomst van 3.7.1998), en overwegingen (193)-(194) en (199)-(202) (betreffende de overeenkomst van 8.1.1999).

⁵⁵⁴ Zie overwegingen (76) en (77) (in verband met de overeenkomst van 19.6.1996).

⁵⁵⁵ Met uitzondering van het door InBev vermelde prijsoverleg binnen het CBK (Financiële Commissie), in het eerste streepje van overweging (62), en met name de verklaring in overweging (43) dat tot 1999 over prijzen werd overlegd op overeenkomsten van de Financiële Commissie van het CBK, in tegenstelling tot de "andere" overeenkomsten waarvan sprake in overweging (44). Wat mededingingsbeperkend overleg op officiële overeenkomsten betreft, werd geen bevestiging gevonden in ander bewijsmateriaal. Het gepresenteerde bewijsmateriaal betreft alleen "andere" overeenkomsten in de zin van overweging (44), plus de "strategische" overeenkomst van de Financiële Commissie van 8.1.1999, zoals die in overwegingen (191) e.v. is beschreven.

- het overleg over een voor 1998 geplande prijsverhoging, waarover in overwegingen (50) en (53) en (54) verklaringen van InBev te vinden zijn, werd bevestigd in de overwegingen (82) tot (85), (89) en (90), (101) en (102), (104) en (105) (bilateraal), (117) tot (127), (137), (155) tot (160), (164), (171) en (172), (180), (183), (196), (203), (211) en (214) (bilateraal). Dit betrof zowel de horeca- als het thuisverbruiksegment van de Nederlandse biermarkt;
- het overleg over en de uitwisseling van zakelijke informatie over kortingen en prijsrichtsnoeren (bijeenkomsten van: CBK Horeca-commissie, Agenda-commissie, Catherijne-discussiekader) (vanaf ongeveer 1995 tot 1999), waarover in de overwegingen (45) en (48) verklaringen van InBev te vinden zijn, werd bevestigd in de overwegingen (72), (99), (110), (141), (144), (146), (147), (170) (bewijs dat er een regel was), (171) en (172), (187) tot (189) (compensatie, bilateraal), en (221). Dit betrof het horecasegment van de Nederlandse biermarkt;
- het overleg over prijzen en voorwaarden in de sector thuisverbruik (lopend in 1998-1999), waarover in de overwegingen (50) tot (55) verklaringen van InBev te vinden zijn, werd bevestigd in de overwegingen (85), (137), (155) tot (164), (171) en (172), (176) en (177) (bilateraal), (180) tot (183), en (211). Dit betrof het thuisverbruiksegment van de Nederlandse biermarkt;
- de onderling afgestemde feitelijke gedragingen op de private-labelmarkt (lopend tot eind 1998), waarover in de overwegingen in (52) tot (55) verklaringen van InBev te vinden zijn, werden bevestigd in de overwegingen (223) tot (231) (bilateraal InBev-Bavaria), alsmede in de overwegingen (234) en (235), (236), (239) en (245) en (246) (Nederlands-Belgische bijeenkomsten met onder meer InBev en Bavaria). Deze betroffen het thuisverbruiksegment van de Nederlandse biermarkt.

(254) Voorts bevestigt het in punt 4.2 genoemde bewijsmateriaal de in overweging (53) aangehaalde verklaring van InBev dat niet alleen InBev zelf en Bavaria over de prijzen voor private-labelbier overlegden. Het in punt 4.2 genoemde bewijsmateriaal bewijst immers dat de vier brouwerijen op hun multilaterale "andere" bijeenkomsten in de zin van overweging (44) prijzen voor private-labelbier bespraken; zie overwegingen (76), (77), (79) en (85) (betreffende de bijeenkomst van 19 juni 1996), overwegingen (129) en (131) (betreffende de bijeenkomst van 12 maart 1998), overwegingen (155) tot (157), (164) en (177) (betreffende de bijeenkomst van 3 juli 1998), overwegingen (193) en (194) en (199) tot (203) (betreffende de bijeenkomst van 8 januari 1999) en overwegingen (247) tot (252). Het feit dat Heineken en Grolsch nooit private-labelbier hebben geproduceerd, belette hen niet om over prijzen voor private-labelbier te overleggen, aangezien het, zoals InBev verklaarde, in het belang van A-merkproducenten is dat de bieren met de laagste prijzen het meeste stijgen of als eersten, of beiden. Uit dit alles blijkt dat het overleg over private-labelbier in de periode van de multilaterale, "andere" bijeenkomsten, integrerend deel uitmaakte van de reeks bijeenkomsten.

(255) Bijgevolg bevestigt het bewijsmateriaal in het dossier de verklaring van InBev.

- (256) Om verwijzen eenvoudiger te maken, worden "andere" bijeenkomsten in de zin van overweging (44) hierna "niet-officiële" bijeenkomsten genoemd.

4.3. Conclusie ten aanzien van de feiten

- (257) Op grond van de verklaring van InBev en van het overige bewijsmateriaal in het dossier dat deze verklaring staft, concludeert de Commissie dat er van 27 februari 1996 tot en met 3 november 1999 een reeks van regelmatige, multilaterale, niet-officiële bijeenkomsten is geweest van de vier grootste spelers op de Nederlandse biermarkt - Heineken, InBev, Grolsch en Bavaria met als doel de coördinatie van prijzen en prijsverhogingen voor bier in Nederland, over het algemeen (overwegingen (45), (48), (50), (51), (82)-(85), (89)-(90), (101)-(102), (104), (117)-(127), (196) en (203), en specifiek over bierprijzen in het horecasegment door het beperken van kortingen (overwegingen (46), (48), (144)-(146), (147) en (170) (bewijs dat er een regel was om kortingen te beperken)) en prijzen en prijsverhogingen voor bier in het thuisverbruiksegment (overwegingen (45), (50), (54), (137), (155)-(160), (164), (176) en (177) (bilateraal), (180)-(183), (211) en (214) (bilateraal)), met inbegrip van prijzen voor private-labelbier (overwegingen (53)-(54), (164)).
- (258) Tijdens deze multilaterale, niet-officiële bijeenkomsten coördineerden de zelfde vier brouwers ook incidenteel andere commerciële voorwaarden voor individuele afnemers in het horecasegment (zoals leningen aan horecaondernemingen - overwegingen (72), (141)).
- (259) De multilaterale bijeenkomsten werden aangevuld met en ondersteund door bilaterale bijeenkomsten waaraan diezelfde vier brouwerijen, in wisselende combinaties, deelnamen. Deze bilaterale bijeenkomsten dienden dezelfde doelstellingen als de multilaterale bijeenkomsten. Daarnaast gingen zij over afstemming bij de toewijzing van zowel horecaafnemers (overwegingen (187)-(189)) als, met betrekking tot private-labelbier, van afnemers in het thuisverbruiksegment (overwegingen (52), (55), (223)-(231) (bilateraal InBev-Bavaria), (234)-(235), (236) en (238) (Nederlands-Belgische bijeenkomsten met onder meer InBev en Bavaria). Zodoende ondersteunden de bilaterale bijeenkomsten de doelstellingen van de multilaterale bijeenkomsten.
- (260) Dit alles gebeurde met geheimhouding en met opzet, waarbij de deelnemers ten volle beseften dat het ongeoorloofde gedragingen betrof.

5. VERMEENDE SCHENDING VAN DE RECHTEN VAN DE VERDEDIGING

5.1. Inleiding: overzicht van de vermeende schendingen van de rechten van de verdediging

- (261) Heineken acht zich om drie redenen in haar rechten van de verdediging geschaad: ten eerste door de uitzonderlijk lange duur van het

vooronderzoek (5 jaar en 5 maanden); ten tweede omdat zij onvoldoende tijd heeft gehad adequaat te reageren op de mededeling van punten van bezwaar; ten derde omdat zij geen inzage heeft gekregen in de complete verklaringen van InBev, noch in de verweerschriften van de andere partijen⁵⁵⁶. Heineken betoogt ook dat de Commissie onzorgvuldig is omgegaan met het vermoeden van onschuld door een uitspraak in een tv-programma door het met het mededingingsbeleid belaste lid van de Commissie dat de consument in Nederland voor "een biertje teveel heeft betaald"⁵⁵⁷.

- (262) Ook Grolsch acht zich in haar rechten van de verdediging geschaad⁵⁵⁸. Grolsch voert daarvoor de eerste twee redenen aan die hiervoor betreffende Heineken werden vermeld⁵⁵⁹: de lange duur van het vooronderzoek⁵⁶⁰ en het gebrek aan tijd om te reageren op de mededeling van punten van bezwaar⁵⁶¹. Grolsch voert ook aan dat de Commissie met een tunnelvisie, in strijd met het vermoeden van onschuld, het onderzoek heeft gevoerd⁵⁶². Grolsch ziet ook een schending van het vermoeden van onschuld in de uitspraak in een tv-programma waarvan in overweging (261) sprake was⁵⁶³.
- (263) Ook Bavaria acht zich in haar rechten van de verdediging geschaad. Bavaria voert daarvoor de drie redenen aan die hiervoor betreffende Heineken werden vermeld⁵⁶⁴: de lange duur van het vooronderzoek⁵⁶⁵, het gebrek aan tijd om te reageren op de mededeling van punten van bezwaar⁵⁶⁶ en de weigering van toegang tot de verweerschriften van andere partijen⁵⁶⁷. Daaraan voegt Bavaria toe dat zij in haar verweer is geschaad door onvoldoende toegang tot het dossier, meer bepaald tot de antwoorden van andere partijen op een verzoek om inlichtingen met betrekking tot de aantallen horecagelegenheden die zij in de periode 1997-2001 hadden gewonnen en verloren⁵⁶⁸.
- (264) In hetgeen volgt wordt ingegaan op elk van de ingeroepen schendingen van de rechten van verdediging: ten eerste de lange duur van het

⁵⁵⁶ Opmerkingen Heineken, punt 8 en, wat betreft de complete verklaringen van InBev, ook nog punten 67-73.

⁵⁵⁷ Opmerkingen Heineken, punt 8, tweede punt.

⁵⁵⁸ Opmerkingen Grolsch, punten 23-24 en 226.

⁵⁵⁹ Zie overweging (261).

⁵⁶⁰ Opmerkingen Grolsch, punt 23.

⁵⁶¹ Opmerkingen Grolsch, punt 23.

⁵⁶² Opmerkingen Grolsch, punten 39, 45, 51, 54-55 en 224.

⁵⁶³ Brief van Grolsch 20.12.2005 ter aanvulling bij het verweerschrift van 25.11.2005. Nog in een brief van Grolsch (van 24.3.2006) wordt een "schokkend gebrek aan onpartijdigheid bij het lid van de Commissie" aan de kaak gesteld en wordt een reactie geëist. Het interview op de televisie werd op 13.9.2005 uitgezonden.

⁵⁶⁴ Zie overweging (261).

⁵⁶⁵ Opmerkingen Bavaria, punten 398-406; verwijzing naar schade aan de rechten van de verdediging in punt 402.

⁵⁶⁶ Opmerkingen Bavaria, punten 435-439.

⁵⁶⁷ Opmerkingen Bavaria, punt 447.

⁵⁶⁸ Opmerkingen Bavaria, punten 440-447.

vooronderzoek⁵⁶⁹, ten tweede het gebrek aan tijd om te reageren op de mededeling van punten van bezwaar⁵⁷⁰, ten derde de weigering van toegang tot de verweerschriften van andere partijen⁵⁷¹, ten vierde de onvolledige toegang tot het dossier⁵⁷², ten vijfde de weigering van toegang tot de complete verklaringen van InBev⁵⁷³, ten zesde de schending van het vermoeden van onschuld door een tunnelvisie⁵⁷⁴, en ten zevende de schending van het vermoeden van onschuld door een uitspraak van een lid van de Commissie in een tv-programma⁵⁷⁵. Daarna worden in overweging (296) conclusies getrokken ten aanzien van de argumenten die werden aangevoerd inzake schendingen van de rechten van de verdediging.

5.2. De lange duur van het vooronderzoek

- (265) Tussen de inspecties in maart 2000 en het doen uitgaan van de mededeling van punten van bezwaar in augustus 2005 zijn 5 jaar en 5 maanden of 65 maanden verstreken.
- (266) De mogelijke schending van de rechten van de verdediging betreft twee aspecten.
- (267) Het eerste aspect betreft de onzekerheid waarin de partijen door inactiviteit van de Commissie zouden kunnen verkeren over wat er met het vooronderzoek gebeurt. Het tweede aspect betreft de moeilijkheid om zich lang na de feiten nog te kunnen verdedigen.
- (268) Het eerste aspect (de onzekerheid) valt samen met het belang dat door de regels op het gebied van verjaring wordt beschermd. Het is evenwel duidelijk dat de in artikel 25 van Verordening (EG) nr. 1/2003 bepaalde verjaringstermijnen in deze zaak niet zijn overschreden. De eventuele onzekerheid over de uitkomst van deze procedure en de eventuele oplegging van geldboeten is dus inherent aan de procedures tot toepassing van Verordening (EG) nr. 1/2003 en doet op zich geen afbreuk aan de rechten van de verdediging.⁵⁷⁶
- (269) Wat betreft het tweede aspect - de toenemende moeilijkheid zich te verdedigen tegen bezwaren naarmate de feiten in een verder verleden liggen - dient te worden aangetekend dat, voor zover zulks na de inspecties van maart 2000 nog niet volledig duidelijk was, de eerste, grote reeks verzoeken om inlichtingen van oktober 2001 volkomen duidelijk maakten over welke soort bijeenkomsten, op welke data en vaak ook op

⁵⁶⁹ Zie punt 5.2.

⁵⁷⁰ Zie punt 5.3.

⁵⁷¹ Zie punt 5.4.

⁵⁷² Zie punt 5.5.

⁵⁷³ Zie punt 5.6.

⁵⁷⁴ Zie punt 5.7.

⁵⁷⁵ Zie punt 5.8.

⁵⁷⁶ Arrest van 16 december 2003, gevoegde zaken T-5/00 en T-6/00, Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied en Technische Unie BV / Commissie, Jurispr. 2003, blz. II-5761, punten 89-91.

welke locaties het in het onderzoek ging. De partijen konden vanaf dat tijdstip stappen ondernemen om de eventueel toen al naar een andere functie overgeplaatste managers te horen, om eventueel voor de verdediging relevant geachte informatie afzonderlijk bij te houden enz.

- (270) De Commissie is van oordeel dat de partijen niet rechtens genoegzaam hebben aangetoond dat zij, als gevolg van de lange duur van het onderzoek, moeilijkheden ondervonden om zich te verdedigen. Met name hebben zij niet betoogd, of enig bewijs in die zin geleverd, dat het niet mogelijk was met de op de in punt4 beschreven bijeenkomsten aanwezige managers contact op te nemen met het oog op de verdediging van de betrokken ondernemingen.
- (271) Uit een en ander dient te worden geconcludeerd dat de lange duur van het vooronderzoek geen inbreuk op de rechten van de verdediging vormt die de vaststelling van de inbreuk in het gedrang brengt.

5.3. Het gebrek aan tijd om op de mededeling van punten van bezwaar te reageren

- (272) De oorspronkelijke termijn om te antwoorden op de mededeling van punten van bezwaar die op 30 augustus 2005 was uitgegaan, was 3 november 2005. Deze termijn is met drie weken verlengd tot 24 november 2005⁵⁷⁷. Aan Grolsch is nog een extra dag toegestaan omdat een vertegenwoordiger van Grolsch onverwacht een verre zakenreis moest maken⁵⁷⁸. Bavaria heeft in een brief van 7 december 2005 errata en een bijkomende bijlage overgelegd⁵⁷⁹.
- (273) De twee maanden en drie weken die werden toegestaan, moeten volstaan om op de mededeling van punten van bezwaar te reageren. Door drie weken extra toe te staan - bovenop de aanvankelijk toegestane twee maanden - is ruimschoots rekening gehouden met de extra tijd die de partijen en hun raadslieden hebben moeten besteden aan de gevolgen van elkaars vragen betreffende aanvullende toegang tot het dossier die zij hadden gesteld na het ontvangen van een uitvoerig inhoudsoverzicht van het dossier samen met de mededeling van punten van bezwaar.

5.4. De weigering van toegang tot de antwoorden van andere partijen op de mededeling van punten van bezwaar

- (274) Bavaria heeft de vertrouwelijkheid van haar eigen opmerkingen ten aanzien van de mededeling van punten van bezwaar ingeroepen, en tegelijk toegang gevraagd tot de opmerkingen van de andere partijen. Ook Grolsch en Heineken hebben toegang gevraagd tot de opmerkingen van de andere partijen. InBev heeft toegang gevraagd tot een niet-vertrouwelijke versie van de opmerkingen van de andere partijen. Bavaria heeft geen niet-vertrouwelijke versie van haar opmerkingen overgelegd.

⁵⁷⁷ Brieven van 7.11.2005 van de raadadviseur-auditeur aan de partijen.

⁵⁷⁸ E-mail van de raadadviseur-auditeur aan Grolsch van 22.11.2005.

⁵⁷⁹ Ingekomen als A 15646.

- (275) Volgens de rechtspraak heeft de toegang tot het dossier in mededingingszaken tot doel de adressaten van een mededeling van punten van bezwaar in staat te stellen kennis te nemen van het bewijsmateriaal in het dossier van de Commissie, opdat zij doeltreffend kunnen reageren op de conclusies waartoe de Commissie op basis van dit materiaal in die mededeling is gekomen.⁵⁸⁰ De antwoorden van de andere adressaten van de mededeling van punten van bezwaar maken geen deel uit van het dossier waartoe toegang wordt verleend. Deze antwoorden behoren niet tot de elementen op grond waarvan een mededeling van punten van bezwaar wordt vastgesteld, maar zijn integendeel het antwoord van iedere onderneming op de punten van bezwaar ten aanzien van elk van hen.⁵⁸¹
- (276) Voor de Commissie geldt geen algemene verplichting toegang te verlenen tot elementen die zij verkrijgt nadat toegang tot het dossier is verleend bij het vaststellen van de mededeling van punten van bezwaar. Indien de Commissie evenwel voornemens is in haar eindbeschikking gebruik te maken van belastend bewijsmateriaal dat zij heeft verkregen nadat toegang tot het dossier is verleend, dient de onderneming in staat te zijn geweest haar standpunt over de gegevens die de Commissie als bewijs voor de door haar gestelde inbreuk heeft gebruikt, doeltreffend kenbaar te maken.⁵⁸²
- (277) Wanneer de Commissie oordeelt dat de elementen die deel gaan uitmaken van het dossier nadat toegang tot het dossier is verleend, ontlastende elementen kunnen zijn, dient zij de betrokken onderneming in staat te stellen haar standpunt ten aanzien van dat bewijsmateriaal kenbaar te maken, door dit aan de onderneming mee te delen. Het enkele feit dat een onderneming dezelfde argumenten als de betrokken onderneming heeft aangevoerd, kan echter geen ontlastend element opleveren.⁵⁸³ Evenzo betekent het feit dat een aantal ondernemingen in hun antwoord op de mededeling van punten van bezwaar konden aantonen dat hun deelneming aan de gestelde inbreuken niet genoegzaam was bewezen, geenszins dat die antwoorden gegevens bevatten die een ander licht konden werpen op de specifieke schriftelijke bewijzen waarop de Commissie haar conclusie heeft gebaseerd dat een andere onderneming aan de inbreuk heeft

⁵⁸⁰ Arrest van 25 oktober 2005, zaak T-38/02, Groupe Danone / Commissie, Jurispr. 2005, blz. II-4407, punt 33, en arrest van 30 september 2003, gevoegde zaken T-191/98, T-212/98 tot T-214/98, Atlantic Container Line AB e.a. / Commissie, Jurispr. 2003, blz. II-3275, punt 334.

⁵⁸¹ Zie in die zin arrest van 15 maart 2000, gevoegde zaken T-25/95 enz., Cimenteries CBR e.a. / Commissie, Jurispr. 2000, blz. II-491, punt 383, waar sprake is van de documenten die zich niet in het onderzoeksdossier bevonden.

⁵⁸² Belangrijk is hier te benadrukken dat uit punt 386 van het arrest-Cement kan worden geconcludeerd dat het voldoende is toegang te geven tot "de betrokken passage uit een antwoord op de [mededeling van punten van bezwaar] of een daarbij gevoegd document". Uit dat arrest kan niet worden afgeleid dat de passage of het document in kwestie dan deel gaan uitmaken van het "onderzoeksdossier". A fortiori, gaat het volledige antwoord niet van het onderzoeksdossier deel uitmaken, wegens het enkele feit dat een passage of een daarbij gevoegd document zou worden gebruikt als belastend bewijsmateriaal ter staving van de punten van bezwaar.

⁵⁸³ Zie voor een vergelijkbare situatie, arrest van 27 september 2006, zaak T-43/02, Jungbunzlauer AG / Commissie (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), punt 353.

deelgenomen⁵⁸⁴. Wanneer blijkt dat de Commissie het ontlastende bewijsmateriaal niet aan de onderneming heeft meegedeeld, kan er alleen sprake zijn van een schending van de rechten van de verdediging wanneer komt vast te staan dat de procedure een andere uitkomst had gehad indien de onderneming in de loop van de procedure toegang tot dat bewijsmateriaal had gehad.⁵⁸⁵

- (278) De raadadviseur-auditeur heeft de partijen dan ook de verzekering gegeven dat, indien de opmerkingen van andere partijen elementen à decharge zouden bevatten, deze hun zouden worden meegedeeld⁵⁸⁶. Aangezien de opmerkingen die de partijen ten aanzien van de mededeling van punten van bezwaar hebben gemaakt, geen elementen à decharge bevatten, is de partijen geen mededeling gedaan van de opmerkingen van de andere partijen.
- (279) Wel is Heineken NV, de moedermaatschappij van Heineken Nederland BV, mededeling gedaan van een element dat door Bavaria als bijlage bij haar opmerkingen was overgelegd en waarin een bevestiging kan worden gezien van een voor Heineken NV belastend punt dat in de mededeling van punten van bezwaar was opgenomen⁵⁸⁷.
- (280) De eerbiediging van de door de partijen gevraagde vertrouwelijkheid van hun respectieve opmerkingen ten aanzien van de mededeling van punten van bezwaar voor de andere partijen is vaste praktijk van de Commissie. Voor zover de opmerkingen van de andere partijen geen elementen à decharge bevatten, is de Commissie niet verplicht, op verzoek, een afschrift van de antwoorden van andere adressaten op de mededeling van punten van bezwaar mee te delen. Voorts zou het systematisch bewilligen in dit soort verzoeken de procedure nodeloos (potentieel eindeloos) vertragen, omdat iedere onderneming het recht zou hebben elk aan andere adressaten meegedeeld stuk te ontvangen en daarbij opmerkingen te maken, opmerkingen die dan aan de overige adressaten zouden moeten worden gezonden zodat dezen hun opmerkingen kunnen maken.

5.5. Onvolledige toegang tot het dossier

- (281) Dit punt van kritiek van Bavaria betreft haar verzoeken van 23 september 2005⁵⁸⁸, 7 oktober 2005⁵⁸⁹, 26 oktober 2005⁵⁹⁰ en 27 oktober 2005⁵⁹¹ om toegang tot de antwoorden van andere brouwerijen op een verzoek om inlichtingen betreffende aantallen horecaverkooppunten die van andere brouwerijen waren gewonnen of aan dezen waren verloren. Deze

⁵⁸⁴ Arrest-Cement, reeds aangehaald, punt 405.

⁵⁸⁵ Zie in die zin het arrest-Jungbunzlauer, reeds aangehaald, punten 351-360.

⁵⁸⁶ Brieven van 7.11.2005 van de raadadviseur-auditeur aan de partijen.

⁵⁸⁷ Brieven 416 en 417 van de Commissie aan Heineken Nederland en Heineken van 26.1.2006.

⁵⁸⁸ Brief Bavaria van 23.9.2005 met referenties 114422-001 en A-12406

⁵⁸⁹ Brief Bavaria van 7.10.2005 met referenties 114422-0001 en A-13313.

⁵⁹⁰ Brief Bavaria van 26.10.2005 aan de raadadviseur-auditeur met referentie AM219583 en brief Bavaria aan de Commissie van 26.10.2005 met referentie AM219249.

⁵⁹¹ Brief Bavaria van 27.10.2005 aan raadadviseur-auditeur met referentie AM219635.

inlichtingen waren door alle brouwerijen, inclusief Bavaria, als vertrouwelijk aangemerkt. De Commissie weigerde de toegang op 14 oktober 2005⁵⁹², 20 oktober 2005⁵⁹³, 25 oktober 2005⁵⁹⁴, 26 oktober 2005⁵⁹⁵ en 28 oktober 2005⁵⁹⁶. De motivering voor de weigering was dat de andere brouwerijen de inlichtingen als vertrouwelijk aanmerkten, dat de inlichtingen niet in de mededeling van punten van bezwaar werden gebruikt, en dat Bavaria niet aannemelijk maakte dat zij voor haar verdediging niet kon volstaan met het gebruik van de door haarzelf in antwoord op het aan haar zelf gerichte verzoek om inlichtingen aan de Commissie verstrekte gegevens.

- (282) In haar opmerkingen over de mededeling van punten van bezwaar voegt Bavaria geen nieuwe elementen toe aan de correspondentie waarnaar in overweging (281) wordt verwezen. De Commissie concludeert dan ook dat de rechten van de verdediging op dit punt niet zijn geschonden.

5.6. Weigering van toegang tot de complete verklaringen van InBev

- (283) Deze kritiek betreft niet een weigering toegang te verlenen tot stukken in het dossier, doch de onmogelijkheid toegang te verlenen tot stukken die zich niet in het dossier bevinden.
- (284) Heineken heeft, na het ontvangen van de mededeling van punten van bezwaar en de daarmee gepaard gaande toegang tot alle bladzijden van de vier brieven van InBev die niet specifiek betrekking hebben op een andere markt dan de Nederlandse⁵⁹⁷, toegang gevraagd tot twee stukken⁵⁹⁸. Het eerste stuk waartoe Heineken toegang vroeg, was de "geschreven nota in bijlage" waarnaar de verklaring van [I9], exhibit 2.1 bij de brief van InBev van 28 januari 2000 verwijst⁵⁹⁹. Het tweede stuk waartoe Heineken toegang vroeg, was de verklaring of verklaringen waarvan sprake in de brief van InBev van 3 februari 2000. Deze brief is in het Engels gesteld. Op de tweede bladzijde van deze brief wordt verwezen naar verklaringen van managers, en wordt ook een zin in het Nederlands aangehaald uit een verklaring⁶⁰⁰.

⁵⁹² Brief Commissie aan Bavaria van 14.10.2005 met referentie D 5078.

⁵⁹³ E-mail Commissie aan Bavaria van 20.10.2005 met referentie D 5218.

⁵⁹⁴ Brief raadadviseur-auditeur aan Bavaria van 25.10.2005.

⁵⁹⁵ Brief raadadviseur-auditeur aan Bavaria van 26.10.2005.

⁵⁹⁶ Brief raadadviseur-auditeur aan Bavaria van 28.10.2005.

⁵⁹⁷ Voor de referenties van de vier brieven, zie overweging (34). De vier brieven vormen blz. [...]van het dossier.

⁵⁹⁸ Faxbericht van Heineken van 4.11.2005 met referentie TRO/43237-00003 AMCP:71720.1, overgang van eerste naar tweede bladzijde.

⁵⁹⁹ Dossier blz. [...].

⁶⁰⁰ Dossier blz. [...]: "According to the declarations received, these meetings were held for mutual reassurance of limited aggressivity on the market: "Er werd vooral gepraat, om elkaar de indruk te geven dat we het rustig houden op de markt. Zelden of nooit werd concreet gepraat over staffels en verkooppunten. Eigenlijk hield iedereen iedereen voor de gek." During the recent years these meetings more and more lost substance and the concertation became vaguer. However, it appears that none of the players stopped attending the meetings." (In het Engelse origineel staat deze Nederlandse zin in cursief.)

- (285) Op het verzoek van Heineken is geantwoord dat noch de bijlage waarop het eerste verzoek doelt, noch de verklaring of verklaringen waarnaar het tweede verzoek verwijst, zich in het dossier van de Commissie bevindt⁶⁰¹. Daarbij is door de Commissie geopperd dat het in beide gevallen vermoedelijk om handgeschreven documenten of kladversies ging die de interne of externe juristen van InBev hadden gebruikt voor het opstellen van hun verklaringen die in extenso in het dossier beschikbaar waren voor Heineken in dezelfde vorm als waarin zij door de Commissie konden worden gelezen.
- (286) In haar opmerkingen ten aanzien van de mededeling van punten van bezwaar verwijst Heineken ook naar deze verzoeken in het kader van haar rechten van verdediging⁶⁰². Zij geeft echter niet aan hoe haar rechten van verdediging precies zouden zijn geschonden doordat de Commissie niet stukken heeft overgelegd waarover zij zelf nooit heeft beschikt. Hetzelfde geldt voor een latere brief van Heineken, waarin alleen nog naar het tweede stuk, in verband met het citaat op blz. 32 van het dossier⁶⁰³, wordt verwezen⁶⁰⁴.
- (287) Wat de rechten van de verdediging betreft, wordt hier geconcludeerd dat de rechten van de verdediging niet kunnen zijn geschonden, aangezien geen toegang tot een element van het dossier is geweigerd.
- (288) In haar opmerkingen ten aanzien van de mededeling van punten van bezwaar gaat Heineken verder in op het tweede verzoek, in verband met het citaat op blz. 32 van het dossier⁶⁰⁵, maar dan onder het gezichtspunt van de gebrekkige bewijsvoering van de Commissie, die immers op ondeugdelijke verklaringen van InBev steunt⁶⁰⁶. Verder trekt Heineken uit de ondeugdelijkheid en onvolledigheid van de verklaringen van InBev de conclusie dat InBev niet in aanmerking kan komen voor boete-immuniteit⁶⁰⁷.
- (289) De eerste in overweging (288) genoemde stelling van Heineken loopt grotendeels gelijk met de in de overwegingen (290) tot (292) te behandelen stelling van Grolsch dat er sprake zou zijn van een tunnelvisie. De tweede stelling van Heineken wordt behandeld in de overwegingen (486) - (493) in verband met het verzoek van InBev tot het niet-opleggen van een geldboete.

⁶⁰¹ E-mail van 4.11.2005 met referentie D/5431.

⁶⁰² Opmerkingen Heineken, punt 8, derde punt.

⁶⁰³ Aangehaald in voetnoot 600.

⁶⁰⁴ Brief van Heineken van 21.3.2006, referentie 43237-00003 AMCP :94617.1, blz. [...]

⁶⁰⁵ Aangehaald in voetnoot 583.

⁶⁰⁶ Opmerkingen Heineken, punten 67-70.

⁶⁰⁷ Opmerkingen Heineken, punten 71-73.

5.7. Schending van het vermoeden van onschuld door een 'tunnelvisie'

- (290) Dit punt van kritiek van Grolsch komt erop neer dat het de Commissie in deze zaak aan objectiviteit en zorgvuldigheid heeft ontbroken⁶⁰⁸. Grolsch merkt op "dat het niet haar bedoeling is de goede trouw van de Commissie in twijfel te trekken. (...) Wel (...) [is] duidelijk dat de 'schuld' van Grolsch voor de Commissie van meet af heeft vastgestaan, en wel zozeer dat zij werkelijk alles in het door haar verzamelde dossier vanuit die overtuiging is gaan lezen, interpreteren en duiden. Daardoor is op wezenlijke onderdelen een negatieve beeldvertekening ontstaan, die zelfbevestigend is gaan werken. En daardoor is in de punten van bezwaar een tunnelvisie ontstaan, waarin voor een andere lezing of interpretatie van feiten en documenten kennelijk geen plaats is geweest. (...) een zo negatieve beeldvertekening (...) die in dit stadium van de procedure niet eens meer gecorrigeerd kan worden."⁶⁰⁹
- (291) De feiten waarop deze beschikking steunt, zijn in punt 4 beschreven, met een zorgvuldig onderscheid tussen de letterlijke weergave van elementen uit het dossier en de interpretaties of conclusies die daaraan worden verbonden. Voor elk van de elementen in punt 4 geldt dat zij al in de mededeling van punten van bezwaar waren opgenomen, zodat de partijen daarop konden reageren en alternatieve verklaringen aandragen.
- (292) De Commissie heeft deze alternatieve verklaringen van de partijen zorgvuldig onderzocht, en heeft deze verklaringen op diverse punten geaccepteerd. Niettemin bevestigt het bewijsmateriaal in het dossier van de Commissie zoals dat in punt 4 is uiteengezet, het bestaan van de kartelinbreuk en de deelneming van Grolsch aan de inbreuk. In het licht van dit bewijsmateriaal en de gedetailleerde beoordeling van de door Grolsch en de overige partijen aangedragen argumenten, kan de bewering dat sprake was van een tunnelvisie, worden weerlegd.

5.8. Schending van de rechten van de verdediging en van het vermoeden van onschuld door een uitspraak van een lid van de Commissie in een tv-programma

- (293) Op 13 september gaf het met het mededingingsbeleid belaste lid van de Commissie een interview op de Nederlandse televisie. Dit dertien minuten durende interview ging vooral over de toepassing van de staatssteunregels op woningcorporaties, waarbij het lid van de Commissie het terloops ook had over deze zaak om het belang van de mededingingsvoorschriften voor de consument duidelijk te maken.
- (294) Bij het beoordelen van de kritiek van Heineken en Grolsch⁶¹⁰ op dit tv-interview dient rekening te worden gehouden met het feit dat Grolsch had bekendgemaakt dat zij een mededeling van punten van bezwaar had

⁶⁰⁸ Opmerkingen Grolsch, punt 54 met talrijke verwijzingen naar andere passages van de opmerkingen.

⁶⁰⁹ Opmerkingen Grolsch, punt 55. Het voorlaatste woord in het citaat is in het origineel gecursiveerd.

⁶¹⁰ Brief Grolsch van 20.12.2005.

ontvangen⁶¹¹ en daardoor de zaak onder de aandacht van het publiek had gebracht. Dit blijkt ook uit het feit dat, wanneer het lid van de Commissie het heeft over "het biervoorbeeld", het de journalist is die aanvult: "Bavaria, Heineken prijsafspraken", waarna het lid van de Commissie instemt en zegt: "Dus het betekent dat de consument van een biertje teveel heeft betaald" en voorts in algemene termen benadrukt dat het belangrijk is dat iedereen zich aan de concurrentieregels houdt en geen afspraken maakt die de consument benadelen.

(295) De verklaring over deze zaak stemmen overeen met het voorlopige standpunt van de Commissie zoals dat in de mededeling van punten van bezwaar is geformuleerd. Bijgevolg onthulde het lid van de Commissie geen vertrouwelijke informatie, maar verwees zij naar een standpunt dat de partijen ten volle bekend was en dat zij zelf in de pers hadden uitgebracht. Voorts is het duidelijk dat het lid van de Commissie tijdens het interview trachtte voor een breed publiek, zo eenvoudig mogelijk geformuleerd, haar persoonlijke standpunt te formuleren over het belang van de handhaving van de mededingingsregels van het Verdrag voor de consument. Zij illustreerde dit met voorbeelden die aanspreken en voor een breed publiek begrijpbaar zijn. Onder die omstandigheden kan het feit dat zij niet uitdrukkelijk verklaarde dat het om voorlopige bevindingen van de Commissie in de zaak van de Nederlandse biermarkt ging, niet worden beschouwd als een schending van de rechten van de verdediging of als een schending van het vermoeden van onschuld die de Commissie zou beletten een inbreuk vast te stellen.

5.9. Conclusie inzake rechten van de verdediging

(296) Uit de in voorgaande overwegingen aangedragen argumenten blijkt dat er geen bewijzen voorhanden zijn dat er sprake is van een schending van de rechten van de verdediging die de vaststelling van een inbreuk in de weg zou staan.

6. SCHRIFTELIJKE OPMERKINGEN VAN PARTIJEN TEN AANZIEN VAN DE MEDEDELING VAN PUNTEN VAN BEZWAAR

6.1. Heineken Nederland BV

(297) Heineken betoogt in hoofdzaak dat geen bewijs voorhanden is van een schending van artikel 81 van het Verdrag⁶¹². Dit hoofdargument wordt in meer gedetailleerde argumenten met betrekking tot de drie pijlers van de bewijsvoering uitgewerkt: de verklaring van InBev, de bewijzen dat de

⁶¹¹ Artikel uit de krant *De Gelderlander* van 3.9.2005: "Jarenlang teveel betaald voor pilsje. Brussel – Bierdrinkers hebben jarenlang te veel betaald doordat de vier grootste Nederlandse brouwerijen onderling prijsafspraken hebben gemaakt. Dat is de officiële beschuldiging van de kartelspeurders van de Europese Commissie. (...) Een woordvoerder van Grolsch, dat gisteren als eerste melding maakte van de officiële aanklacht, wilde geen inhoudelijk commentaar geven." http://www.gelderlander.nl/regioparto/GLD1,1478,1448-Archief-Zoeken!!_2855326_,00.html, afgedrukt op 7.12.2005.

⁶¹² Opmerkingen Heineken, punt 6.

bijeenkomsten hebben plaatsgevonden, en de bewijzen voor de mededingingsbeperkende inhoud van de bijeenkomsten.

- (298) Wat betreft de verklaringen van InBev, betoogt Heineken dat deze "in hoge mate vaag, evasief, onvolledig en onderling tegenstrijdig" zijn en voor een deel steunen op "hearsay"⁶¹³. In het bijzonder acht Heineken deze pijler van de bewijsvoering gebrekkig omdat de verklaringen van de individuele (gewezen) InBev-managers relativerende passages bevatten waarvan sommige eigenlijk ontlastend zijn⁶¹⁴. Op dit punt wordt in overweging (315) nader ingegaan.
- (299) Wat betreft het bewijsmateriaal dat multilaterale geheime bijeenkomsten hebben plaatsgevonden, betoogt Heineken dat de mededeling van punten van bezwaar ten onrechte extrapoleert van sommige bijeenkomsten naar andere⁶¹⁵. Heineken verwerpt de daarbij door de Commissie gebruikte "premissie dat de bijeenkomsten geheim waren en een concurrentiebeperkend doel hadden"⁶¹⁶. "Indien en voor zover de Commissie een bepaalde bijeenkomst wil gebruiken als bewijs van een inbreuk, dan dient zij voor die individuele bijeenkomst het geheime en mededingingsbeperkende karakter te bewijzen."⁶¹⁷ Op dit punt wordt in overweging (362) nader ingegaan.
- (300) Wat betreft de aantekeningen die met betrekking tot een aantal bijeenkomsten werden aangetroffen, maakt Heineken opmerkingen die in het voorgaande als alternatieve interpretaties werden gegeven.
- (301) Heineken betoogt ook dat de Commissie een afzonderlijke private-labelinbreuk had moeten aangeven, zoals in de beschikking over de Belgische biermarkt is gebeurd⁶¹⁸. Er is immers herhaaldelijk bilateraal over private label gediscussieerd tussen Bavaria en Interbrew, enkele malen aangevuld met Belgische brouwerijen. Heineken heeft daar bijgevolg niets mee te maken. Op dit punt wordt in overweging (357) nader ingegaan.

6.2. Heineken NV

- (302) De in overweging (4) genoemde Heineken NV heeft op de mededeling van punten van bezwaar gereageerd door te verwijzen naar de opmerkingen van Heineken Nederland BV. Op één punt heeft zij ook specifiek gereageerd, namelijk op het punt dat zij hoofdelijk aansprakelijk

⁶¹³ Opmerkingen Heineken, punt 63.

⁶¹⁴ Opmerkingen Heineken, punten 66-70 en 171.

⁶¹⁵ Opmerkingen Heineken, punten 74-77, waarin punt 281 van de mededeling van punten van bezwaar wordt verworpen. Ten dele in reactie op deze opmerking, is er in onderhavige beschikking geen daarmee overeenkomende overweging en is alle bewijsmateriaal dat in dossierreferenties in de bijlagen bij de mededeling van punten van bezwaar was ondergebracht, in punt 4 van de onderhavige beschikking geëxpliciteerd.

⁶¹⁶ Opmerkingen Heineken, punt 76.

⁶¹⁷ Opmerkingen Heineken, punt 77.

⁶¹⁸ Opmerkingen Heineken, punten 117-121. Voor de beschikking over de Belgische biermarkt, zie voetnoot 106.

zou worden gesteld voor het kartel op de Nederlandse biermarkt⁶¹⁹. Op deze vraag wordt in de overwegingen (409) e.v. ingegaan.

6.3. Grolsch

- (303) Evenals Heineken⁶²⁰ betoogt Grolsch in hoofdzaak dat er geen bewijs is van een schending van artikel 81 van het Verdrag⁶²¹. Dit hoofdargument wordt in meer gedetailleerde argumenten met betrekking tot de drie pijlers van de bewijsvoering uitgewerkt.
- (304) Grolsch roept dezelfde argumenten in als Heineken⁶²² tegen de eerste pijler van de bewijsvoering, de verklaring van InBev⁶²³. Zij stelt ook⁶²⁴ dat de Commissie selectief citeert uit de verklaring van InBev, met als gevolg een situatie die vergelijkbaar is met die welke leidde tot het arrest in de zaak-Società Italiana Vetro⁶²⁵, waarin het Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen (hierna "het Gerecht" genoemd) de Commissie verweet "een hypothese te hebben ontwikkeld, waarvan de oorsprong niet in de stukken kon worden aangewezen, en vervolgens de bij die hypothese passende stukken had verzameld; het Gerecht bestempelde die werkwijze als 'zeer dubieus' en 'knip- en plakwerk' "⁶²⁶. Op dit punt wordt in overweging (315) nader ingegaan.
- (305) Wat betreft de multilaterale geheime bijeenkomsten die hebben plaatsgevonden, betwist Grolsch, evenals Heineken⁶²⁷, het feit dat van sommige naar andere multilaterale bijeenkomsten wordt geëxtrapoleerd⁶²⁸. Op dit punt wordt in overweging (362) nader ingegaan.
- (306) Wat betreft de aantekeningen die met betrekking tot een aantal bijeenkomsten werden aangetroffen, maakt Grolsch opmerkingen die in het voorgaande als alternatieve interpretaties werden gegeven.
- (307) Grolsch verbindt haar in overweging (303) samengevatte hoofdargument dat er geen bewijs is, met het ontbreken van grondig onderzoek door de Commissie van de markt waarop de feiten zich hebben afgespeeld⁶²⁹. De Commissie zou ten onrechte geen onderzoek hebben gedaan naar de dynamiek van en de concurrentiestrijd op de Nederlandse biermarkt⁶³⁰. Evenmin heeft zij oog gehad voor de kopersmacht van de retailketens⁶³¹.

⁶¹⁹ Opmerkingen Heineken NV, punt 3.

⁶²⁰ Zie overweging (297).

⁶²¹ Opmerkingen Grolsch, punten 9-22.

⁶²² Zie overweging (298).

⁶²³ Opmerkingen Grolsch, punten 10, 17, 92, 101, 105 en 171.

⁶²⁴ Opmerkingen Grolsch, punten 93, 105, 109, 110, 119 en 162.

⁶²⁵ Arrest van 10 maart 1992, gevoegde zaken T-68/89 enz., Società Italiana Vetro, Jurispr. 1992, blz. II-1403.

⁶²⁶ Opmerkingen Grolsch, punt 119.

⁶²⁷ Zie overweging (299).

⁶²⁸ Opmerkingen Grolsch, punten 85-91.

⁶²⁹ Opmerkingen Grolsch, punten 13, 14, 60, 62, 67, 68, 71, 72, 77 en 100.

⁶³⁰ Opmerkingen Grolsch, punt 13.

⁶³¹ Opmerkingen Grolsch, punt 14.

De veranderingen in het horecasegment en de consolidatie in de thuisverbruikmarkt werden niet vermeld⁶³². De succesvolle horecastrategie van Grolsch, met een groeiend marktaandeel als gevolg, is ten onrechte niet in rekening gebracht⁶³³. De Commissie heeft ten onrechte niet verwezen naar het door Grolsch in antwoord op een verzoek om inlichtingen verstrekte overzicht van gewonnen en verloren horecaverkooppunten⁶³⁴. De beschrijving van de marktaandelen en van hun evolutie schiet tekort⁶³⁵ en is overgenomen uit een NMa-document van 28 mei 2002⁶³⁶. De Commissie had kennelijk geen grondig onderzoek gedaan naar het marktgedrag van de brouwerijen, want zij komt niet tot het resultaat waartoe de Economische Controledienst van het Nederlandse ministerie van Economische Zaken in 1994 kwam⁶³⁷. Op dit punt wordt in overweging (378) nader ingegaan.

- (308) Evenals Heineken (samengevat in overweging (301)), is Grolsch van oordeel dat zij geen deel uitmaakt van het door de Commissie gestelde private-labelkartel⁶³⁸. Grolsch bestrijdt ook dat er een samenhang, laat staan een nauwe samenhang, zou zijn tussen dit afzonderlijke kartel en overleg waaraan Grolsch heeft deelgenomen⁶³⁹. Grolsch beroept zich hiervoor onder meer op de verklaring van InBev, waaruit duidelijk naar voren komt dat al eind jaren tachtig bijeenkomsten tussen Bavaria en Oranjeboom/Interbrew plaatsvonden in verband met private-labelbier⁶⁴⁰. Grolsch neemt ook stelling tegen de verklaring van de heer [G2] die hiervoor in voetnoot 537 is aangehaald, als zou deze Interbrew en Bavaria hebben gewezen op de naar zijn mening onverantwoorde prijsstelling van private-labelbier⁶⁴¹. Op dit punt wordt in overweging (357) nader ingegaan.

6.4. Bavaria

- (309) Evenals Heineken⁶⁴² en Grolsch⁶⁴³, betoogt Bavaria in hoofdzaak dat er geen bewijs is van een schending van artikel 81 van het Verdrag⁶⁴⁴. Dit hoofdargument wordt in meer gedetailleerde argumenten met betrekking tot de drie pijlers van de bewijsvoering uitgewerkt.

⁶³² Opmerkingen Grolsch, punten 60 en 77.

⁶³³ Opmerkingen Grolsch, punt 67.

⁶³⁴ Opmerkingen Grolsch, punt 68.

⁶³⁵ Opmerkingen Grolsch, punten 62 en 71.

⁶³⁶ Opmerkingen Grolsch, punt 72.

⁶³⁷ Opmerkingen Grolsch, punten 99-100.

⁶³⁸ Opmerkingen Grolsch, punt 20.

⁶³⁹ Opmerkingen Grolsch, punten 20 en 115-118.

⁶⁴⁰ Opmerkingen Grolsch, punt 115. Zie ook overweging (52) van deze beschikking.

⁶⁴¹ Opmerkingen Grolsch, punten 160-161.

⁶⁴² Zie overweging (297).

⁶⁴³ Zie overweging (303).

⁶⁴⁴ Opmerkingen Bavaria, punten 363-380.

- (310) Vervolgens roept Bavaria dezelfde argumenten als Heineken⁶⁴⁵ en Grolsch tegen de verklaring van InBev in⁶⁴⁶. Op dit punt wordt in overweging (315) nader ingegaan.
- (311) De argumenten van Bavaria tegen de bewijzen dat de bijeenkomsten hebben plaatsgevonden, werden in punt 4 als alternatieve interpretaties uiteengezet.
- (312) Wat betreft de notities die met betrekking tot een aantal bijeenkomsten werden aangetroffen, formuleert Bavaria een groot aantal opmerkingen over de bij haar aangetroffen notities. Deze werden in punt 4 als alternatieve interpretaties gegeven.

6.5. InBev en InBev Nederland

- (313) InBev en InBev Nederland betwisten de feiten zoals beschreven in de mededeling van punten van bezwaar niet.⁶⁴⁷
- (314) Zij voeren aan dat is voldaan aan de voorwaarden van deel B van de mededeling van 1996 over het niet-opleggen of verminderen van geldboeten in zaken betreffende mededingingsregelingen⁶⁴⁸.

6.6. De bewijswaarde van de verklaring van InBev

- (315) **Kritiek op de verklaring van InBev en het gebruik dat daarvan is gemaakt** In hun antwoord op de mededeling van punten van bezwaar hebben de andere brouwerijen de verklaring van InBev en het gebruik dat daarvan werd gemaakt als bewijselement, bekritiseerd.⁶⁴⁹ Zo stelt Heineken dat de verklaring van InBev "in hoge mate vaag, evasief, onvolledig en onderling tegenstrijdig" is en voor een deel op "hearsay" steunt.⁶⁵⁰ In het bijzonder acht Heineken dit bewijsmateriaal gebrekkig omdat de verklaringen van de individuele (gewezen) InBev-managers relativerende passages bevatten, waarvan sommige eigenlijk ontlastend zijn.⁶⁵¹ Grolsch voert dezelfde argumenten aan als Heineken. Zij stelt ook⁶⁵² dat de Commissie selectief citeert uit de verklaring van InBev, met als gevolg een situatie die vergelijkbaar is met die welke leidde tot het arrest in de zaak-Società Italiana Vetro⁶⁵³, waarin het Gerecht de Commissie verweet "een hypothese te hebben ontwikkeld, waarvan de oorsprong niet in de stukken kon worden aangewezen, en vervolgens de bij die hypothese passende stukken had verzameld; het Gerecht

⁶⁴⁵ Zie overweging (298).

⁶⁴⁶ Opmerkingen Bavaria, punten 343-349.

⁶⁴⁷ Opmerkingen InBev, punten 2, 8 en 36.

⁶⁴⁸ Opmerkingen InBev, punten 22 en 36. Zie ook overweging (34) van deze beschikking en voetnoot 112.

⁶⁴⁹ Opmerkingen Heineken, punten 63-73; opmerkingen Grolsch, punten 92-119, en opmerkingen Bavaria, punten 340-349.

⁶⁵⁰ Opmerkingen Heineken, punt 63.

⁶⁵¹ Opmerkingen Heineken, punten 66-70 en 171.

⁶⁵² Opmerkingen Grolsch, punten 93, 105, 109, 110, 119 en 162.

⁶⁵³ Arrest van 10 maart 1992, gevoegde zaken T-68/89 enz., Società Italiana Vetro, Jurispr. 1992, blz. II-1403.

bestempelde die werkwijze als 'zeer dubieus' en 'knip- en plakwerk' ⁶⁵⁴. Bavaria draagt dezelfde argumenten als Heineken en Grolsch aan, en verwijst daarbij naar de arresten van het Gerecht in de zaken Enso-Gutzeit ⁶⁵⁵, JFE Engineering (naadloze stalen buizen en pijpen) ⁶⁵⁶ en Cement ⁶⁵⁷.

- (316) **Antwoord op de kritiek op de verklaring van InBev en het gebruik dat daarvan is gemaakt** In beginsel rust op de Commissie de verplichting nauwkeurig bepaalde en onderling overeenstemmende bewijzen aan te voeren voor inbreuken op het mededingingsrecht. ⁶⁵⁸ Wanneer de Commissie echter aan de hand van bewijsmateriaal een inbreuk heeft aangetoond, dienen de betrokken ondernemingen niet gewoon een alternatieve uitlegging te geven voor de door de Commissie vastgestelde feiten, maar dienen zij te stellen dat het gebruikte bewijsmateriaal ontoereikend is om het bestaan van de inbreuk aan te tonen. ⁶⁵⁹
- (317) In deze zaak kan de Commissie een voldoende verzameling uit de periode van de feiten stammende bewijsstukken, die worden gestaafd door ondernemingsverklaringen, aanvoeren om de inbreuk te bewijzen. Evenwel dient te worden beklemtoond dat niet elk van de door de Commissie aangevoerde bewijzen noodzakelijkerwijs voor elk onderdeel van de inbreuk aan deze criteria hoeft te voldoen. Het is voldoende dat de door haar aangevoerde verzameling aanwijzingen, in haar geheel beschouwd, aan dit vereiste voldoet. ⁶⁶⁰
- (318) Gelet op de algemene bekendheid van het verbod op mededingingsversturende overeenkomsten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen, kan van de Commissie niet worden geëist dat zij stukken overlegt waaruit met zoveel woorden overleg tussen de betrokken marktdeelnemers blijkt. De fragmentarische en schaarse bewijselementen waarover de Commissie eventueel beschikt, moeten in elk geval kunnen worden vervolledigd via deductie, zodat de relevante omstandigheden kunnen worden gereconstrueerd. Het bestaan van een mededingingsversturende gedraging of overeenkomst kan dus worden afgeleid uit een samenloop van omstandigheden en aanwijzingen die, in

⁶⁵⁴ Opmerkingen Grolsch, punt 119.

⁶⁵⁵ Arrest van 14 mei 1998, zaak T-337/94, Enso-Gutzeit Oy / Commissie, Jurispr. 1998, II-1571, punten 91, 130-139.

⁶⁵⁶ Arrest-JFE Engineering, reeds aangehaald, punt 220.

⁶⁵⁷ Arrest-Cement, reeds aangehaald, punt 1838.

⁶⁵⁸ Arrest van 8 juli 2004, gevoegde zaken T-67/00, T-68/00, T-71/00 en T-78/00, JFE Engineering Corp., voorheen NKK Corp. (T-67/00), Nippon Steel Corp. (T-68/00), JFE Steel Corp. (T-71/00) en Sumitomo Metal Industries Ltd (T-78/00) / Commissie, Jurispr. 2004, blz. II-2501, punt 187.

⁶⁵⁹ Cf. arrest-JFE Engineering, reeds aangehaald, punt 187.

⁶⁶⁰ Zie in die zin het arrest van 20 april 1999, gevoegde zaken T-305/94, T-306/94, T-307/94, T-313/94 tot T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 en T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij NV e.a. / Commissie (PVC II), Jurispr. 1999, blz. II-931, punten 768-778, en met name punt 777, op dat punt in hogere voorziening bevestigd door het arrest van 15 oktober 2002, Limburgse Vinyl Maatschappij NV (LVM) e.a. / Commissie, Jurispr. 2002, blz. I-8375, punt 513-523.

hun totaliteit beschouwd, bij gebreke van een andere coherente verklaring, het bewijs kunnen leveren dat de mededingingsregels zijn geschonden.⁶⁶¹

- (319) Ook dient te worden opgemerkt dat de Commissie in de praktijk vaak verplicht is het bestaan van de inbreuk in moeilijke omstandigheden te bewijzen, doordat meerdere jaren kunnen zijn verstreken sinds de inbreuk is gepleegd en verschillende van de ondernemingen waartegen een onderzoek is ingesteld, niet actief met haar hebben meegewerkt. Het zou te ver gaan om daarenboven ook nog te eisen dat zij bewijst via welk specifiek mechanisme dat mededingingsbeperkende doel diende te worden bereikt. Het zou immers al te gemakkelijk zijn voor een onderneming die zich aan een inbreuk schuldig heeft gemaakt, om zich aan elke sanctie te onttrekken, indien zij zich kon beroepen op de vaagheid van de informatie die met betrekking tot de werking van een ongeoorloofde overeenkomst is verstrekt, hoewel het bestaan van de overeenkomst en het mededingingsversturende doel ervan genoegzaam zijn aangetoond.⁶⁶²
- (320) Hoewel gewoonlijk een zekere argwaan geboden is omdat de voornaamste deelnemers aan een onrechtmatige mededingingsregeling geneigd kunnen zijn het belang van hun eigen bijdrage te bagatelliseren en dat van de anderen te overtrekken, is er geen aanzet voor om bewijzen vertekend weer te geven, daar iedere poging om de Commissie te misleiden, twijfels kan doen rijzen over de oprechtheid van de medewerking van de potentiële begunstigen van de mededeling van de Commissie betreffende het niet-opleggen of verminderen van geldboeten in zaken betreffende mededingingsregelingen.⁶⁶³
- (321) Geen enkele bepaling en geen enkel algemeen beginsel van Gemeenschapsrecht verbiedt de Commissie zich tegenover een onderneming te beroepen op de verklaringen van andere beschuldigde ondernemingen. Anders zou de op de Commissie rustende bewijslast met betrekking tot gedragingen die in strijd zijn met artikel 81 van het Verdrag onoverkomelijk zwaar zijn en onverenigbaar met de haar door het Verdrag opgedragen taak van toezicht op de juiste toepassing van deze bepalingen.⁶⁶⁴
- (322) Het Gerecht heeft opgemerkt dat de betrouwbaarheid en geloofwaardigheid van verklaringen wordt versterkt door een aantal omstandigheden zoals het feit dat de persoon die de verklaring aflegt, een directe getuige van de door hem beschreven omstandigheden was, het feit dat de verklaringen weloverwogen en na rijp beraad zijn afgelegd, en het

⁶⁶¹ Arrest van 7 januari 2004, gevoegde zaken C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P en C-219/00 P, Aalborg Portland e.a. / Commissie, Jurispr. 2004, blz. I-123, punt 55-57.

⁶⁶² Arrest-JFE Engineering, reeds aangehaald, punt 203 en 336.

⁶⁶³ Arrest van 16 november 2006, zaak T-120/04, Peróxidos Orgánicos SA / Commissie (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), punten 70-71 en arrest-JFE Engineering, reeds aangehaald, punten 205-211.

⁶⁶⁴ Arrest-JFE Engineering, reeds aangehaald, punt 192, waar wordt verwezen naar het arrest-PVC II, reeds aangehaald, punt 512.

feit dat de verklaringen duidelijk ingaan tegen de belangen van degene die ze heeft afgelegd. "In het bijzonder impliceert het feit dat een persoon die wordt verzocht stukken te becommentariëren [...] toegeeft dat hij een inbreuk heeft gepleegd en aldus meer feiten bekend dan rechtstreeks uit de betrokken stukken had kunnen worden afgeleid, automatisch, behoudens bijzondere omstandigheden waaruit het tegendeel blijkt, dat de betrokkene vastbesloten is om de waarheid te spreken."⁶⁶⁵

- (323) De benadering van de andere brouwerijen ten aanzien van het bewijsmateriaal, en met name de waarde van de verklaring van InBev, bestaat erin individuele elementen van uit de periode van de feiten stammend bewijsmateriaal op zich te beoordelen. Het is voldoende om hier te herhalen dat bewijsmateriaal steeds in zijn context moet worden beschouwd en dat de door Commissie aangevoerde verzameling bewijzen, in haar geheel beschouwd, moet voldoen aan het vereiste dat zij nauwkeurig bepaald zijn en onderling overeenstemmen.⁶⁶⁶
- (324) Bovendien volgt hieruit dat een verklaring namens een concern, met als bijlagen verklaringen van individuele topmannen, niet mag worden beoordeeld op het feit dat zij naadloos overeenstemmen, gezien de feilbaarheid van het menselijke geheugen en de verschillende functies die deze individuen in de verschillende perioden vervulden.⁶⁶⁷ In ieder geval is een belangrijke test voor de geloofwaardigheid van een verklaring, of zij wordt bevestigd door ander bewijsmateriaal dat via inspecties en daarop volgende verzoeken om inlichtingen is verzameld. De in de verklaring van InBev verschaft informatie moet als geloofwaardig worden beschouwd, aangezien zij ruimschoots is bevestigd, namens de onderneming werd afgelegd en was gebaseerd op informatie verschaft door personen die persoonlijk bij de mededingingsbeperkende gedragingen waren betrokken.

7. JURIDISCHE BEOORDELING

7.1. Artikel 81, lid 1, van het Verdrag

- (325) Krachtens artikel 81, lid 1, van het Verdrag zijn onverenigbaar met de gemeenschappelijke markt en verboden, alle overeenkomsten tussen ondernemingen, alle besluiten van ondernemersverenigingen en alle onderling afgestemde feitelijke gedragingen welke de handel tussen lidstaten ongunstig kunnen beïnvloeden en ertoe strekken of ten gevolge hebben dat de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt wordt verhinderd, beperkt of vervalst, en met name die welke bestaan in het rechtstreeks of zijdelings bepalen van de aan- of verkoopprijzen of van andere contractuele voorwaarden, het beperken of controleren van de productie, de afzet, de technische ontwikkeling of de investeringen, of het verdelen van de markten of van de voorzieningsbronnen.

⁶⁶⁵ Arrest-JFE Engineering, reeds aangehaald, punt 203-212.

⁶⁶⁶ Zie ook arrest-JFE Engineering, reeds aangehaald, punt 180.

⁶⁶⁷ Voor de rol die elk van de InBev-managers heeft gespeeld, zie overweging (14).

7.2. Overeenkomsten en/of onderling afgestemde feitelijke gedragingen

7.2.1. *Beginselen*

- (326) De verbodsbepaling van artikel 81, lid 1, van het Verdrag heeft betrekking op overeenkomsten tussen ondernemingen, besluiten van ondernemersverenigingen en onderling afgestemde feitelijke gedragingen.
- (327) Van een "overeenkomst" in de zin van artikel 81, lid 1, van het Verdrag is sprake wanneer de partijen een gemeenschappelijk plan volgen dat een beperking inhoudt of kan inhouden van hun afzonderlijke verkoopgedrag doordat partijen afspreken hoe zij zich op de markt zullen gedragen of van welke gedragingen zij zich zullen onthouden. Er hoeft geen schriftelijke overeenkomst te zijn; formaliteiten zijn niet noodzakelijk, contractuele sancties of maatregelen om de naleving af te dwingen evenmin. De overeenkomst kan uitdrukkelijk zijn of besloten liggen in het gedrag van de partijen. Voorts is het, met het oog op de vaststelling van een inbreuk op artikel 81, lid 1, van het Verdrag, niet noodzakelijk dat de deelnemers van tevoren overeenstemming hebben bereikt over een allesomvattend gemeenschappelijk plan. Het begrip "overeenkomst" van artikel 81, lid 1, van het Verdrag kan van toepassing zijn op onuitgewerkte afspraken en gedeeltelijke en aan voorwaarden onderhevige overeenkomsten waarover nog wordt onderhandeld en welke de voorbereiding vormen voor de definitieve overeenkomst⁶⁶⁸.
- (328) In zijn arrest in de zaak-Limburgse Vinyl Maatschappij NV (PVC II)⁶⁶⁹ heeft het Gerecht verklaard dat "volgens vaste rechtspraak er sprake [is] van een overeenkomst in de zin [van artikel 81, lid 1] van het Verdrag wanneer de betrokken ondernemingen de gemeenschappelijke wil te kennen hebben gegeven zich op een bepaalde manier op de markt te gedragen".
- (329) Zo artikel 81 van het Verdrag het begrip "onderling afgestemde feitelijke gedraging" van die der "overeenkomsten tussen ondernemingen" of "besluiten van ondernemersverenigingen" onderscheidt, zit daarbij de bedoeling voor onder de verboden van die artikelen een vorm van coördinatie tussen ondernemingen te begrijpen, die, zonder dat het tot een eigenlijke overeenkomst komt, de risico's der onderlinge concurrentie welbewust vervangt door een feitelijke samenwerking.⁶⁷⁰
- (330) De begrippen "coördinatie" en "samenwerking" in de rechtspraak van het Hof van Justitie en het Gerecht houden allerminst in dat een werkelijk plan moet zijn opgesteld, maar dienen te worden verstaan in het licht van het in de mededingingsregels van het Verdrag besloten concept dat iedere ondernemer zelfstandig moet kunnen bepalen welk beleid hij op de

⁶⁶⁸ Arrest van 20 maart 2002, zaak T-9/99, HFB Holding für Fernwärmetechnik Beteiligungsgesellschaft mbH & Co KG e.a. / Commissie, Jurispr. 2002, blz. II-1487, punten 196 en 207.

⁶⁶⁹ Arrest-PVC II, reeds aangehaald, punt 715.

⁶⁷⁰ Arrest van 14 juli 1972, zaak 48/69, Imperial Chemical Industries / Commissie, Jurispr. 1972, blz. 619, punt 64.

gemeenschappelijke markt wil voeren. Deze zelfstandigheidseis ontnemt de ondernemer niet het recht zijn beleid intelligent aan het vastgestelde of te verwachten marktgedrag van de concurrenten aan te passen; daarentegen staat deze eis echter wel onverbiddelijk in de weg aan enigerlei al dan niet rechtstreeks contact tussen ondernemers, wanneer dat contact tot doel of ten gevolge heeft dat daardoor hetzij het marktgedrag van een bestaande of potentiële concurrent wordt beïnvloed, hetzij die concurrent op de hoogte wordt gebracht van het aangenomen of voorgenomen marktgedrag⁶⁷¹.

- (331) Een gedraging kan derhalve als "onderling afgestemde feitelijke gedraging" onder artikel 81, lid 1, van het Verdrag vallen zelfs wanneer partijen zich niet expliciet hebben verbonden tot een gemeenschappelijk plan waarin hun gedragingen op de markt zijn vastgelegd, maar wel gebruikmaken van of deelnemen aan op verstandhouding berustende systemen die de coördinatie van hun commerciële gedragingen vergemakkelijken.⁶⁷² Voorts kan het proces van onderhandeling en voorbereiding met het oog op de goedkeuring van een algemeen plan om de markt te reguleren (afhankelijk van de omstandigheden) ook op zichzelf reeds worden aangemerkt als een onderling afgestemde feitelijke gedraging.
- (332) Hoewel blijkens de bewoordingen van artikel 81, lid 1, van het Verdrag het begrip "onderling afgestemde feitelijke gedraging" behalve afstemming een daaropvolgend marktgedrag en een oorzakelijk verband tussen beide vereist, kan, behoudens door de betrokken ondernemers te leveren tegenbewijs, worden vermoed dat de bij die afstemming betrokken ondernemingen die op de markt actief blijven, bij het bepalen van hun eigen gedrag op de markt rekening zullen blijven houden met de met hun concurrenten uitgewisselde informatie. Dit geldt temeer, wanneer de afstemming gedurende een lange periode en met een zekere regelmaat plaatsvindt. Een onderling afgestemde feitelijke gedraging valt zelfs dan onder artikel 81, lid 1, van het Verdrag, wanneer zich op de markt geen mededingingsbeperkende gevolgen voordoen⁶⁷³.
- (333) De Commissie is evenwel, met name in het geval van een complexe en langdurige inbreuk, niet gehouden de inbreuk te kwalificeren als uitsluitend een van deze beide vormen van verboden gedragingen. De begrippen "overeenkomst" en "onderling afgestemde feitelijke gedraging" zijn soepel en kunnen elkaar overlappen. De mededingingsbeperkende gedragingen kunnen van tijd tot tijd variëren, of de mechanismen ervan kunnen worden aangepast of versterkt om rekening te houden met nieuwe ontwikkelingen. Het kan zelfs voorkomen dat het onmogelijk is om een dergelijk onderscheid te maken, aangezien een inbreuk tegelijkertijd de kenmerken van beide verboden gedragingen kan hebben, terwijl

⁶⁷¹ Arrest van 16 december 1975, gevoegde zaken 40/73 enz., Suiker Unie e.a. / Commissie, Jurispr. 1975, blz. 1663, punt 174.

⁶⁷² Zie ook zaak T-7/89, Hercules/Commissie, reeds aangehaald, punt 242.

⁶⁷³ Zie ook het arrest van 8 juli 1999, zaak C-199/92 P, Hüls/Commissie, Jurispr. 1999, blz. I-4287, punten 158 tot 166.

elementen ervan bij afzonderlijke beschouwing wellicht veeleer kunnen worden beschreven als de een in plaats van de ander. Het zou echter uit analytisch oogpunt gekunsteld zijn om iets wat duidelijk een voortgezette gedraging is, die wordt gekenmerkt door één enkel doel, op te splitsen in verschillende gedragingen en als even zovele inbreuken te beschouwen. Een kartel kan derhalve tegelijkertijd zowel een overeenkomst als een onderling afgestemde feitelijke gedraging zijn. Artikel 81 van het Verdrag voorziet voor complexe inbreuken van het soort waar het in deze zaak om gaat, niet in een specifieke kwalificatie⁶⁷⁴.

- (334) In zijn arrest in de zaak-PVC II heeft het Gerecht verklaard dat "in het kader van een complexe inbreuk waarbij verschillende producenten gedurende een aantal jaren samen de markt probeerden te reguleren, van de Commissie niet kan worden geëist, dat zij de inbreuk voor elke onderneming op elk tijdstip precies als overeenkomst of als onderling afgestemde feitelijke gedragingen kwalificeert, daar artikel [81] van het Verdrag in elk geval op beide vormen van inbreuk ziet"⁶⁷⁵.
- (335) Voor de toepassing van artikel 81, lid 1, van het Verdrag verlangt de kwalificatie van "overeenkomst" niet dezelfde mate van zekerheid als noodzakelijk zou zijn voor de naleving van een burgerrechtelijk commercieel contract. Voorts kan de term "overeenkomst" in het geval van een complex kartel van lange duur niet alleen correct worden toegepast op een algemeen plan of op uitdrukkelijk overeengekomen voorwaarden, maar ook op de tenuitvoerlegging van hetgeen op basis van dezelfde mechanismen en met het oog op hetzelfde gemeenschappelijke doel is overeengekomen. Gelijk het Hof van Justitie, bij de bevestiging van het arrest van het Gerecht, in de zaak-Anic Partecipazioni SpA⁶⁷⁶ heeft verklaard, volgt uit de uitdrukkelijke bewoordingen van artikel 81, lid 1, van het Verdrag dat een overeenkomst niet uit een op zichzelf staande handeling hoeft te bestaan, maar ook uit een reeks van handelingen of een voortgezette gedraging kan bestaan.
- (336) Voorts is het vaste rechtspraak "dat het feit dat een onderneming zich niet houdt aan de resultaten van vergaderingen die een kennelijk mededingingsverstoring doel hebben, haar niet van de volle aansprakelijkheid voor haar deelneming aan het kartel kan ontslaan, wanneer zij zich niet openlijk van de inhoud van de vergaderingen heeft gedistantieerd"⁶⁷⁷. Tevens heeft het Gerecht verklaard dat "het feit dat niet publiekelijk afstand wordt genomen van een inbreuk waaraan de betrokken onderneming heeft deelgenomen, of dat deze niet bij de administratieve instanties wordt aangegeven, ertoe leidt dat het

⁶⁷⁴ Zie het arrest van 17 december 1991, zaak T-7/89, Hercules/Commissie, Jurispr. 1991, blz. II-1711, punt 264.

⁶⁷⁵ Zie gevoegde zaken T-305/94 enz., PVC II, reeds aangehaald, punt 696.

⁶⁷⁶ Zie arrest van 8 juli 1999, zaak C-49/92 P, Commissie / Anic Partecipazioni SpA, Jurispr. 1999, blz. I-4125, punt 81.

⁶⁷⁷ Zie o.m. arrest van 6 april 1995, zaak T-141/89, Tréfileurope Sales sarl / Commissie, Jurispr. 1995, blz. II-791, punt 85; zaak T-7/89, Hercules Chemicals, reeds aangehaald, punt 232, en zaak T-25/95 enz., Cimenteries CBR, reeds aangehaald, punt 1389.

voortbestaan van de inbreuk wordt bevorderd en de ontdekking ervan wordt bemoeilijkt, zodat deze stilzwijgende goedkeuring kan worden aangemerkt als medeplichtigheid of als passieve deelneming aan de inbreuk"⁶⁷⁸.

7.2.2. *Toepassing in deze zaak*

- (337) Op grond van de overwegingen (325) tot (336) is de Commissie van oordeel dat de in deze beschikking beschreven feiten alle kenmerken vertonen van overeenkomsten en/of onderling afgestemde feitelijke gedragingen in de zin van artikel 81 van het Verdrag.
- (338) De feiten zoals die in deze beschikking werden beschreven, tonen aan dat tussen 27 februari 1996 en 3 november 1999 Heineken, Bavaria, Grolsch en InBev stelselmatig niet-officiële bijeenkomsten over de Nederlandse biermarkt hebben gehouden, met als doel de coördinatie van prijzen en prijsverhogingen voor bier in Nederland, in het algemeen (overwegingen (45), (48), (50), (51), (82)-(85), (89)-(90), (101)-(102), (104), (117)-(127), (196) en (203), en specifiek over bierprijzen in het horecasegment door het beperken van kortingen (overwegingen (46), (48), (144)-(146), (147) en (170) (bewijs dat er een regel was om kortingen te beperken)) en prijzen en prijsverhogingen voor bier in het thuisverbruiksegment (overwegingen (45), (50), (54), (137), (155)-(160), (164), (176) en (177) (bilateraal), (180)-(183), (211) en (214) (bilateraal)), met inbegrip van prijzen voor private-labelbier (overwegingen (53)-(54), (164)).
- (339) Tijdens deze multilaterale, niet-officiële bijeenkomsten coördineerden de zelfde vier brouwers ook incidenteel andere commerciële voorwaarden voor individuele afnemers in het horecasegment (zoals leningen aan horecaondernemingen - overwegingen (72), (141)).
- (340) De multilaterale bijeenkomsten werden aangevuld met en ondersteund door bilaterale bijeenkomsten waaraan diezelfde vier brouwerijen, in wisselende combinaties, deelnamen. Deze bilaterale bijeenkomsten dienden dezelfde doelstellingen als de multilaterale bijeenkomsten. Daarnaast gingen zij over afstemming bij de toewijzing van zowel horecaafnemers (overwegingen (187)-(189)) als, met betrekking tot private-labelbier, van afnemers in het thuisverbruiksegment (overwegingen (52),(55),(223)-(231) (bilateraal InBev-Bavaria), (234)-(235), (236) en (238) (Nederlands-Belgische bijeenkomsten met onder meer InBev en Bavaria). Zodoende ondersteunden de bilaterale bijeenkomsten de doelstellingen van de multilaterale bijeenkomsten
- (341) Dit algemene opzet moet worden aangemerkt als een geheel van overeenkomsten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen tussen ondernemingen in de zin van artikel 81 van het Verdrag. Zelfs wanneer de ondernemingen tijdens de regelmatige, bilaterale en multilaterale bijeenkomsten, geen overeenstemming bereikten over hun

⁶⁷⁸ Zaak T-120/04, *Peróxidos Orgánicos SA*, reeds aangehaald, punt 68.

concurrentiegedragingen op de markt, hebben zij via hun voortgezette onderhandelingen hun gezamenlijke wil helder tot uitdrukking gebracht om tot een overeenkomst te komen en kan niet redelijkerwijs worden verwacht dat zij met de via deze onderhandelingen verkregen informatie geen rekening hebben gehouden bij hun optreden op de markt. Dat een brouwerij (zie overwegingen (179)-(183)) het heeft over een door haar concurrent "toegezegde" prijsverhoging die nog niet "duidelijk is" in de cijfers van AC Nielsen, is hiervan een illustratie. De ondernemingen beperkten de prijsconcurrentie door te proberen prijsverhogingen in zowel horeca- als thuisverbruiksegment te coördineren en een regeling ("staffel") ten uitvoer te leggen waardoor de kortingen voor horecaklanten werden beperkt. Bij het nastreven van dezelfde doelstelling - controleren van prijzen op de Nederlandse biermarkt - deelden zij informatie over individuele commerciële voorwaarden en andere marktinformatie hetgeen het mogelijk maakte prijzen, toekomstige prijsverhogingen en voorwaarden te coördineren. De brouwerijen overlegden over individuele kortingen op lijstprijzen of andere individuele financiële voorwaarden voor specifieke horeca-afnemers. Het herhaalde overleg over specifieke klanten en hun voorwaarden, soms over een lange periode en dit op zowel multilaterale als bilaterale bijeenkomsten, laat het belang zien dat werd gehecht aan het bereiken van overeenstemming, maar ook de moeilijkheid om bij het optreden van de ondernemingen te onderscheiden in wat onder een overeenkomst valt en wat onder een onderling afgestemde feitelijke gedraging.

- (342) Toch dient in dit verband te worden benadrukt dat het enkele feit dat geen overeenstemming werd bereikt over specifieke prijsverhogingen of andere thema's die het voorwerp van overleg uitmaakten, niet betekent dat de feiten die de Commissie aanhaalt niet als een overeenkomst kunnen worden aangemerkt. In deze zaak hebben de concurrerende ondernemingen - via de diverse bijeenkomsten waaraan de ondernemingen deelnamen - een continu proces van zakelijke "diplomatie" gecreëerd met als doel hun respectieve belangen te verzoenen. Prijzen waren een vast onderwerp van overleg en het is duidelijk dat de ondernemingen op dit punt geen belangrijke besluiten namen zonder dit met hun concurrenten te bespreken. In dit verband wil de Commissie verwijzen naar het arrest van het Gerecht in de zaak-HFB. In dat arrest verklaart het Gerecht allereerst dat de door de Commissie uiteengezette feiten niet kunnen worden aangemerkt als een poging om tot een akkoord te komen. Vervolgens verklaart het Gerecht dat uit de opeenvolging van vergaderingen waarop de verdeling van de marktaandeelen is besproken, blijkt dat de betrokken ondernemingen althans op een bepaald ogenblik de gemeenschappelijke wil hebben geuit, zich op een bepaalde manier op de markt te gedragen en dus moet worden vastgesteld dat de onderhandelingen gedurende een bepaalde periode werden gekenmerkt door de gemeenschappelijke wil om de mededinging te beperken, ook al hebben de onderhandelingen niet op alle punten tot een akkoord geleid⁶⁷⁹. In deze zaak is het niettemin zo dat, zelfs al er is

⁶⁷⁹ Zaak T-9/99, HFB/Commissie, reeds aangehaald, punt 206.

voor bepaalde aspecten van het overleg geen bewijs voorhanden van een specifieke overeenkomst, de betrokken ondernemingen door voortdurend te overleggen over de belangrijkste concurrentieparameter op deze markt - prijzen - op een bepaald ogenblik de gemeenschappelijke wil hebben geuit om zich op een bepaalde manier op de markt te gedragen, en dat die wil het verloop van de onderhandelingen bepaalde.

- (343) Bovendien doet het feit dat de Commissie niet steeds over bewijsmateriaal beschikt dat prijzen na prijsoverleg daadwerkelijk werden verhoogd, niet ter zake. Zoals in overweging (332)) werd uiteengezet, kan, behoudens te leveren tegenbewijs, worden vermoed dat de bij die afstemming betrokken ondernemingen die op de markt actief blijven, bij het bepalen van hun eigen gedrag op de markt rekening zullen blijven houden met de met hun concurrenten uitgewisselde informatie. Dit geldt temeer, wanneer de afstemming gedurende een lange periode en met een zekere regelmaat plaatsvindt⁶⁸⁰. Voorts kan deelneming aan een onderling afgestemde feitelijke gedraging met betrekking tot prijzen, niet worden ontkend door te wijzen op het feit dat prijzen van een onderneming gelijk bleven.⁶⁸¹
- (344) Geconcludeerd kan worden dat de partijen een geheel van overeenkomsten en/of onderling afgestemde feitelijke gedragingen in de zin van artikel 81 van het Verdrag in stand hielden.

7.3. Eén enkele, voortgezette inbreuk

7.3.1. Beginselen

- (345) Een complex kartel van het type waar het in deze procedure om gaat, kan gedurende de tijd van zijn bestaan terecht als één enkele, voortgezette inbreuk worden beschouwd. De overeenkomst kan van tijd tot tijd variëren, of de mechanismen ervan kunnen worden aangepast of versterkt om rekening te houden met nieuwe ontwikkelingen. Aan de geldigheid van deze beoordeling wordt geen afbreuk gedaan door de mogelijkheid dat één of meer elementen van een geheel van handelingen of van een duurzaam gevolgde gedragslijn afzonderlijk en op zichzelf een schending van artikel 81, lid 1, van het Verdrag kunnen vormen.
- (346) Hoewel een kartel een gezamenlijke onderneming is, kan iedere deelnemer aan de inbreuk zijn eigen specifieke rol spelen. Eén of meer deelnemers kunnen een dominante rol als kopstuk(ken) spelen. Interne conflicten en rivaliteit zijn mogelijk, of zelfs vals spelen, maar voor de toepassing van artikel 81, lid 1, van het Verdrag vormt de actie desondanks een overeenkomst/onderling afgestemde feitelijke gedraging,

⁶⁸⁰ Zaak C-199/92 P, Hüls/Commissie, reeds aangehaald, punten 158 tot 166.

⁶⁸¹ Zaak T-25/95 enz., Cement, reeds aangehaald, punt 1912 (informatie beïnvloedde noodzakelijkerwijs de exportprijs, ook al was er geen prijsstijging), of zie, naar analogie, arrest van 29 november 2005, zaak T-62/02, Union Pigments AS / Commissie, Jurispr. 2005, blz. II-5057, punten 39-41 (in verband met een onderneming die de prijzen van haar concurrenten kan onderbieden, omdat zij de prijzen kende die haar concurrenten zouden toepassen).

voor zover sprake is van het gemeenschappelijk en duurzaam nastreven van een doelstelling.

- (347) Het loutere feit dat elke deelnemer aan een kartel mogelijk een rol speelt die past bij zijn eigen specifieke omstandigheden, sluit niet uit dat hij aansprakelijk is voor de gehele inbreuk, met inbegrip van de handelingen van de andere deelnemers die dezelfde onwettige doelstelling en hetzelfde concurrentievervalsende effect nastreven. Een onderneming die aan een gemeenschappelijke onrechtmatige actie deelneemt door middel van handelingen welke een bijdrage aan de verwezenlijking van de inbreuk in zijn geheel beogen te leveren, is voor de gehele duur van haar deelname aan die inbreuk eveneens aansprakelijk voor de gedragingen van andere ondernemingen in het kader van diezelfde inbreuk. Dit is temeer het geval, wanneer de betrokken onderneming zich van het onwettige gedrag van de andere deelnemers bewust was of dat gedrag redelijkerwijs kon voorzien en bereid was het risico daarvan te aanvaarden.⁶⁸²
- (348) De in artikel 81, lid 1, van het Verdrag bedoelde overeenkomsten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen zijn immers noodzakelijkerwijs het uitvloeisel van een samenwerking van meerdere ondernemingen, die alle medeplegers van de inbreuk zijn, maar wier deelneming verschillende vormen kan hebben, afhankelijk van met name de kenmerken van de betrokken markt en de positie van elke onderneming op die markt, de nagestreefde doelen en de gekozen of voorgenomen uitvoeringswijzen. Daarom sluit het enkele feit dat iedere deelnemende onderneming een eigen rol heeft in het kartel, die aangepast is aan haar eigen specifieke omstandigheden, de verantwoordelijkheid voor de inbreuk in zijn geheel, daarin inbegrepen de gedragingen van andere ondernemingen met hetzelfde mededingingsbeperkende doel en gevolg, niet uit.⁶⁸³

7.3.2. Toepassing in deze zaak

- (349) Het in punt 4 uiteengezette en in overweging (257) samengevatte bewijsmateriaal, toont aan dat de betrokken ondernemingen over een lange periode een gemeenschappelijk opzet volgden, waarin hun marktgedrag was vastgelegd en waarbij hun afzonderlijke verkoopgedrag werd beperkt. De inbreuk bestond in een complex kartel dat de kenmerken van een overeenkomst en/of onderling afgestemde feitelijke gedraging in de zin van artikel 81 van het Verdrag vertoont. Het zou gekunsteld zijn een dergelijke voortgezette gedraging, die door één enkel doel wordt gekenmerkt - beperken van de mededinging op de Nederlandse biermarkt - op te splitsen en als even zovele inbreuken te beschouwen, wanneer het gaat om één enkele inbreuk waaraan gestalte wordt gegeven door zowel verboden overeenkomsten als verboden onderling afgestemde feitelijke gedragingen.

⁶⁸² Zaak C-49/92 P, Anic Partecipazioni SpA, reeds aangehaald, punt 83.

⁶⁸³ Zaak C-49/92 P, Anic Partecipazioni SpA, reeds aangehaald, punten 79-80 en 203.

- (350) Het bewijsmateriaal toont immers aan dat van 27 februari 1996 tot een met 3 november 1999 er een reeks van regelmatige, multilaterale, niet-officiële bijeenkomsten is geweest van de vier grootste spelers op de Nederlandse biermarkt - Heineken, InBev, Grolsch en Bavaria - met als doel de coördinatie van prijzen en prijsverhogingen voor bier in Nederland, in het algemeen (overwegingen (45), (48), (50), (51), (82)-(85), (89)-(90), (101)-(102), (104), (117)-(127), (196) en (203), en specifiek over bierprijzen in het horecasegment door het beperken van kortingen (overwegingen (46), (48), (144)-(146), (147) en (170) (bewijs dat er een regel was om kortingen te beperken)) en prijzen en prijsverhogingen voor bier in het thuisverbruiksegment (overwegingen (45), (50), (54), (137), (155)-(160), (164), (176) en (177) (bilateraal), (180)-(183), (211) en (214) (bilateraal)), met inbegrip van prijzen voor private-labelbier (overwegingen (53)-(54), (164)).
- (351) Tijdens deze multilaterale, niet-officiële bijeenkomsten coördineerden de zelfde vier brouwers ook incidenteel andere commerciële voorwaarden voor individuele afnemers in het horecasegment (zoals leningen aan horecaondernemingen - overwegingen (72), (141)).
- (352) De multilaterale bijeenkomsten werden aangevuld met en ondersteund door bilaterale bijeenkomsten waaraan diezelfde vier brouwerijen, in wisselende combinaties, deelnamen. Deze bilaterale bijeenkomsten dienden dezelfde doelstellingen als de multilaterale bijeenkomsten. Daarnaast gingen zij over afstemming bij de toewijzing van zowel horecaafnemers (overwegingen (187)-(189)) als, met betrekking tot private-labelbier, van afnemers in het thuisverbruiksegment (overwegingen (52),(55),(223)-(231) (bilateraal InBev-Bavaria), (234)-(235), (236) en (238) (Nederlands-Belgische bijeenkomsten met onder meer InBev en Bavaria). Zodoende ondersteunden de bilaterale bijeenkomsten de doelstellingen van de multilaterale bijeenkomsten
- (353) Dit alles gebeurde met geheimhouding en met opzet, waarbij de deelnemers ten volle beseften dat het ongeoorloofde gedragingen betrof. Het vormde een kartel.
- (354) Gedurende de hele periode waarop deze beschikking ziet, was het algemene opzet van het kartel het maximale behoud van de status-quo en de beperking van de mededinging tot een minimum. De deelnemers versterkten hun positie ten aanzien van hun klanten - zowel de supermarkten in het thuisverbruiksegment als de verkooppunten in het horecasegment - door middel van regelmatig en nauw onderling overleg en door met elkaar te onderhandelen over alle gevoelige aspecten van de concurrentieparameters, met als doel zowel prijsverhogingen of minstens prijsstabiliteit te behalen als het aantal en de impact van overstappende horecaondernemingen te beperken.
- (355) De verschillende samenstellingen van de bijeenkomsten, waarvan sommige over de horeca, andere over het thuisverbruiksegment gingen en weer andere over beide, waren middelen om de efficiëntie van de samenwerking te versterken door er gespecialiseerde managers voor

horecathema's bij te betrekken (Catherijne-bijeenkomsten). Toch vormden zij nooit een bedreiging voor de samenhang van het kartel. Overweging (164) laat zien hoe de deelnemers op hun bijeenkomsten soms zowel horeca- als thuisverbruikthema's behandelden. Er zijn op 12 maart 1998⁶⁸⁴ en 3 juli 1998⁶⁸⁵ gezamenlijke bijeenkomsten over horeca-/thuisverbruikthema's geweest. Het dossier bevat twee voorbeelden van afnemers - een in het thuisverbruiksegment ([...], overweging (178)) en een in het horecasegment ([...], overweging (188)) - over wie zowel op een bilaterale als een multilaterale bijeenkomst is overlegd.

- (356) Het in overweging (102) ter sprake gekomen bestaan van uiteenlopende belangen binnen het kartel, tussen brouwerijen met duurder merken, enerzijds, en brouwerijen met goedkopere merken waaronder private-labelbieren, anderzijds, doet evenmin af aan de eenheid van de inbreuk. Het beste bewijs daarvan is dat geen van de brouwerijen haar deelname aan de bijeenkomsten beëindigde⁶⁸⁶. Evenmin zijn de verschillende uitgangsposities in het horecasegment, waarbij sommige brouwerijen in een historisch zwakkere positie verkeerden dan anderen, een hinderpaal geweest voor het bestaan van één enkel kartel.
- (357) **Verweer (1)** Zowel Heineken⁶⁸⁷ als Grolsch⁶⁸⁸ verklaren dat zij part noch deel hebben gehad aan het door de Commissie gestelde private-labelkartel, dat, mocht het bestaan, als een afzonderlijk kartel dient te worden beschouwd, naar analogie van wat in de Belgische bierbeschikking werd geconcludeerd⁶⁸⁹.
- (358) **Beoordeling** Het feit dat Oranjeboom/Interbrew en Bavaria al eind jaren tachtig bilateraal overleg over private label pleegden, doet hieraan niet af. In deze beschikking wordt geen conclusie getrokken over de vraag of eind jaren tachtig of in de eerste helft van de jaren negentig al dan niet één of meer kartels de Nederlandse bierindustrie kenmerkten. Feit blijft dat er voor de periode van 27 februari 1996 tot 3 november 1999 afdoende bewijs is dat alle vier de brouwerijen tot welke deze beschikking is gericht, stelselmatig met elkaar overlegden met als de doel de mededinging te beperken in zowel de horecasector als het thuisverbruiksegment van de Nederlandse biermarkt (met inbegrip van inspanningen om de prijs voor private-labelbier te verhogen of minstens te vermijden dat deze daalde). Als gevolg daarvan, zijn de afzonderlijke bijeenkomsten die uitsluitend over private-labelbier gingen, in overweging (254) afzonderlijk beschreven als een gedeeltelijk specifiek, doch integraal onderdeel van het stelsel van bijeenkomsten. In ieder geval blijkt uit de in de overwegingen (247) tot (252) samengevatte elementen dat zowel Heineken en Grolsch zich ten volle bewust waren van de onrechtmatige gedragingen van hun collega's InBev en Bavaria of die

⁶⁸⁴ Zie overwegingen (128) e.v.

⁶⁸⁵ Zie overweging (151).

⁶⁸⁶ Vgl. overweging (46).

⁶⁸⁷ Zie overweging (301).

⁶⁸⁸ Zie overweging (308).

⁶⁸⁹ Voor deze beschikking, zie voetnoot 103.

redelijkerwijs hadden kunnen voorzien of zich daarvan bewust hadden kunnen zijn.

- (359) **Verweer (2)** De stelling dat sancties moeten worden opgelegd voor een afzonderlijk private-labelkartel, houdt verband met de suggestie dat in deze beschikking afzonderlijke productmarkten moeten worden afgebakend waarop verschillende kartels actief waren. Deze suggestie ligt impliciet besloten in de bewoording van de opmerkingen van Heineken op de mededeling van punten van bezwaar⁶⁹⁰.
- (360) **Beoordeling** In de rechtspraak wordt bevestigd dat "in het kader van de toepassing van artikel [81] de relevante markt [moet] worden afgebakend om te bepalen of de overeenkomst [...] in geding de handel tussen lidstaten ongunstig kan beïnvloeden en ertoe strekt of ten gevolge heeft dat de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt wordt verhinderd, beperkt of vervalst".⁶⁹¹ "De Commissie [is] uitsluitend verplicht in een beschikking krachtens artikel 81 EG de relevante markt af te bakenen, wanneer zonder een dergelijke afbakening niet kan worden uitgemaakt of de overeenkomst [...] de handel tussen lidstaten ongunstig kan beïnvloeden en ertoe strekt of tot gevolg heeft dat de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt wordt verhinderd, beperkt of vervalst"⁶⁹². Bovendien hoeft het enkele feit dat een reeks praktijken verschillende producten of zelfs verschillende markten treft, niet automatisch tot de conclusie te leiden dat er sprake is van afzonderlijke inbreuken. Voor zover de praktijken deel uitmaken van een coherent gemeenschappelijk plan en verbonden zijn, is het enkele feit dat er twee markten zijn, niet voldoende om het bestaan van één enkele inbreuk te ontkennen.
- (361) In de onderhavige zaak bestaat er geen twijfel dat de partijen onderling over bier overlegden en onderhandelden, zoals beschreven in overweging (2).
- (362) **Verweer (3)** De andere partijen dan InBev betwisten de extrapolatie van het de mededingingsbeperkende karakter van de multilaterale, niet-officiële bijeenkomsten waarover notities voorhanden zijn, naar de multilaterale bijeenkomsten waarvoor geen dergelijke notities in het dossier voorhanden zijn⁶⁹³.
- (363) **Beoordeling** Overeenkomstig de in de overwegingen (316) tot (323) aangehaalde beginselen, kan de Commissie niet worden verweten dat zij op basis van bijeenkomsten waarover veel bewijsmateriaal bestaat, conclusies trekt met betrekking tot andere bijeenkomsten, wanneer de

⁶⁹⁰ Opmerkingen Heineken, punt 116; vgl. voetnoot 551.

⁶⁹¹ Arrest van 21 februari 1995, zaak T-29/92, Vereniging van Samenwerkende Prijsregelende Organisaties in de Bouwnijverheid e.a. / Commissie, Jurispr. 1995, blz. II-289, punt 74 en zaak T-25/95 enz., Cement, reeds aangehaald, punt 1093.

⁶⁹² Arrest van 19 maart 2003, zaak T-213/00, CMA CGM e.a. / Commissie, Jurispr. 2003, blz. II-913, punt 206.

⁶⁹³ Zie overwegingen (299) en (305).

bijeenkomsten deel uitmaken van dezelfde reeks mededingingsbeperkende bijeenkomsten waarbij het om dezelfde deelnemers gaat en die onder vergelijkbare omstandigheden plaatsvinden. In deze beschikking betreft de extrapolitie de bijeenkomsten (zoals die van 8 oktober 1996, 8 januari 1997 en 15 december 1998) die plaatsvonden tussen andere bijeenkomsten waarvan het mededingingsbeperkende karakter door documenten uit die tijd is aangetoond, en bijeenkomsten (van 4 maart, 10 mei en 11 augustus 1999) die plaatsvonden tussen bijeenkomsten waarover documenten bestaan, en het onderzoek dat aan het kartel een einde maakte. De aanwijzingen in agenda's, reisdocumenten en kostendeclaraties komt niet minder bewijskracht toe wat de niet individueel inhoudelijk gedocumenteerde vergaderingen betreft. De Commissie mag uit een samenloop van omstandigheden en aanwijzingen conclusies trekken (zie overweging (318)). Gezien het systematische karakter van de niet-officiële bijeenkomsten en het feit dat zij met de verklaring van InBev overeenstemmen, mag voor alle in punt 4 beschreven multilaterale, niet-officiële bijeenkomsten, de conclusie worden getrokken dat het om bijeenkomsten met een mededingingsbeperkend karakter gaat.

- (364) In ieder geval dient te worden benadrukt dat het bij het vaststellen van de inbreuk niet aankomt op het precieze aantal bijeenkomsten dat heeft plaatsgevonden. Zelfs indien bepaalde bijeenkomsten waarvan de inhoud niet rechtstreeks met documenten kan worden gestaafd, niet in aanmerking worden genomen, dan nog zou de inbreuk worden aangetoond, aangezien het aantal bijeenkomsten waarvan de inhoud wel rechtstreeks met documenten kan worden gestaafd, voldoende is om aan te tonen dat er in de beschouwde periode een gemeenschappelijke wil bij de partijen bestond.
- (365) **Verweer (4)** Drie partijen betwisten de kwalificatie van alle niet-officiële bijeenkomsten die niet specifiek "bilateraal" zijn genoemd, als "multilateraal". Volgens Heineken, Grolsch en Bavaria kunnen zij niet aansprakelijk worden gesteld voor wat is besproken op bijeenkomsten waarvan de Commissie niet kan bewijzen dat één van hun vertegenwoordigers erop aanwezig was.
- (366) **Beoordeling** Dit betoog slaagt niet, omdat voldoende bewijzen voorhanden zijn om de desbetreffende bijeenkomsten van 27 februari 1996 tot 3 november 1999 als multilateraal te kwalificeren.
- (367) Het gaat hierbij in de eerste plaats om de verklaring van InBev over de Nederlandse biermarkt waarin wordt vermeld dat de vier brouwerijen bijeenkomsten hielden⁶⁹⁴, die soms werden bijgewoond door een vertegenwoordiger van het CBK.

⁶⁹⁴ Zie overweging (45), waarin blz. [...]van het dossier wordt aangehaald. Zie daarnaast ook dossier blz. [...]. De suggestie op blz. [...]dat ook een vertegenwoordiger van de kleine brouwerijen op het Catherijne-overleg alias in de agendacommissie aanwezig zou zijn geweest, vindt nergens elders in het

- (368) Ten tweede zijn er in punt 4 bewijselementen voor de regelmatige aanwezigheid van de vier brouwerijen. Dit rechtvaardigt het gebruik van de term "multilateraal" om de reeks bijeenkomsten te beschrijven. Samen met de specifieke benamingen en het geheime karakter ervan, levert dit gronden op om de reeks bijeenkomsten te onderscheiden van de officiële CBK-vergaderingen en deze te kwalificeren als een bijzonder type bijeenkomsten, een *systematische* reeks vergaderingen tussen de vier brouwerijen, een *circuit* van multilaterale bijeenkomsten.
- (369) De handgeschreven aantekeningen die in punt 4 werden aangehaald, bieden aanvullende steun voor de conclusie dat alle vier de brouwerijen regelmatig aan de reeks geheime bijeenkomsten deelnamen, zodat zij er allen voor aansprakelijk kunnen worden geacht. Uit alle teruggevonden handgeschreven bescheiden met betrekking tot de bijeenkomsten blijkt dat in de bijeenkomsten werd onderhandeld over de op de Nederlandse biermarkt te volgen prijsstrategie. Er komt tevens in tot uiting dat er tegengestelde belangen bestonden tussen de vier, bijvoorbeeld tussen "onderkant" en "bovenkant" van de markt.⁶⁹⁵ Gezien het grote belang van de uitkomst van de onderhandelingen, en de uiteenlopende belangen tussen de vier onderling, had elk van de vier brouwerijen een sterke motivering om geen vergadering te missen. De stelling van Bavaria dat één van de directeuren zijn [...] soms verving⁶⁹⁶, bevestigt het punt dat de reeks niet-officiële bijeenkomsten multilateraal mogen worden genoemd, d.w.z. dat zij in de regel werden bijgewoond door alle vier de brouwerijen.⁶⁹⁷
- (370) Een onderneming die aan een gemeenschappelijke onrechtmatige actie deelneemt door middel van handelingen welke een bijdrage aan de verwezenlijking van de inbreuk in zijn geheel beogen te leveren, is voor de gehele duur van haar deelname aan die inbreuk eveneens aansprakelijk voor de gedragingen van andere ondernemingen in het kader van diezelfde inbreuk. Dit is temeer het geval, wanneer de betrokken onderneming zich van het onwettige gedrag van de andere deelnemers bewust was of dat gedrag redelijkerwijs kon voorzien en bereid was het risico daarvan te aanvaarden.⁶⁹⁸ In deze zaak is het duidelijk dat iedere onderneming wist of althans redelijkerwijs kon voorzien dat andere bijeenkomsten naast die waaraan elke onderneming deelnam, konden hebben plaatsgevonden. Het feit dat iedere onderneming misschien niet aan sommige van deze bijeenkomsten heeft deelgenomen, kan dan ook

dossier steun. Het gaat hier waarschijnlijk om een verwarring met de officiële financiële commissie, waar wel een vertegenwoordiging van de kleine brouwerijen bestond – zie blz. [...].

⁶⁹⁵ Vgl. overweging (127).

⁶⁹⁶ Opmerkingen van Bavaria, punten 114-115 en bijlage 34.

⁶⁹⁷ Volgens het arrest van 5 december 2006, zaak T-303/02, Westfalen Gassen Nederland BV / Commissie (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), punt 106 is het zo dat "zelfs wanneer de Commissie stukken ontdekt waaruit met zoveel woorden onrechtmatig overleg tussen marktdeelnemers blijkt, zoals de notulen van een vergadering, zijn die doorgaans slechts fragmentarisch en schaars, zodat vaak bepaalde details via deductie moeten worden gereconstrueerd (arrest Aalborg Portland e.a./Commissie, punt 76 hierboven, punten 55 en 56)".

⁶⁹⁸ Zaak C-49/92 P, Anic Partecipazioni SpA, reeds aangehaald, punt 83.

niet ontkrachten dat de onderneming aan de ene enkele inbreuk heeft deelgenomen.

- (371) **Conclusie** Geconcludeerd dient te worden dat de partijen waren betrokken bij één enkele, gemeenschappelijke inbreuk, die zowel het horeca-segment als het thuisverbruiksegment (met inbegrip van het aan supermarkten geleverde private-labelbier) van de Nederlandse biermarkt betrof en dat deze inbreuk werd gemaakt via een reeks niet-officiële bijeenkomsten waarop in de regel alle vier de brouwerijen waren vertegenwoordigd. De multilaterale bijeenkomsten werden aangevuld met en ondersteund door bilaterale bijeenkomsten waaraan diezelfde vier brouwerijen, in wisselende combinaties, deelnamen. Deze bilaterale bijeenkomsten dienden dezelfde doelstellingen als de multilaterale bijeenkomsten.

7.4. Beperking van de mededinging

7.4.1. Beginselen

- (372) Artikel 81, lid 1 van het Verdrag merkt uitdrukkelijk als beperking van de mededinging aan, overeenkomsten, besluiten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen die ertoe strekken of ten gevolge hebben dat de mededinging wordt verhinderd, beperkt of vervalst en met name die welke bestaan in:

- het rechtstreeks of zijdelings bepalen van de aan- of verkoopprijzen of andere contractuele voorwaarden;
- het verdelen van de markten of van de voorzieningsbronnen.

- (373) Indien het aanbod op een markt sterk geconcentreerd is, kan de uitwisseling van bepaalde informatie, met name naar gelang van de soort uitgewisselde informatie, ondernemingen de mogelijkheid bieden de positie en de commerciële strategie van hun concurrenten op de markt te kennen, waardoor de rivaliteit op deze markt wordt vervalst en de waarschijnlijkheid van collusie wordt vergroot of collusie zelfs wordt vergemakkelijkt.⁶⁹⁹ Het is vaste rechtspraak dat, wanneer de uitgewisselde informatie zakengeheimen bevat, dit een belangrijke aanwijzing is van het mededingingsbeperkende karakter van de uitwisseling⁷⁰⁰ en het Gerecht heeft ook verklaard dat de enkele omstandigheid dat met concurrenten informatie wordt uitgewisseld die een onafhankelijke ondernemer koste

⁶⁹⁹ Arrest van 23 november 2006, zaak C-238/05, *Asnef-Equifax, Servicios de Información sobre Solvencia y Crédito, SL / Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)* (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), punt 58.

⁷⁰⁰ Arrest van 28 mei 1998, zaak C-7/95 P, *John Deere Ltd / Commissie*, Jurispr. 1998, blz. I-3111, punten 88-89; zie ook arrest van 2 oktober 2003, zaak C-199/99 P, *Corus UK Ltd / Commissie*, Jurispr. 2003, blz. I-11177, punten 105-109.

wat kost als zakengeheim voor zich pleegt te houden, reeds blijk geeft van de bedoeling de mededinging te beperken⁷⁰¹.

7.4.2. Toepassing in deze zaak

- (374) In het geheel van overeenkomsten en/of onderling afgestemde feitelijke gedragingen in de hier te onderzoeken zaak kunnen de volgende elementen worden beschouwd als relevant bij de vaststelling dat de betrokken praktijken de mededinging tussen de vier brouwerijen beperkten: het feit dat de brouwers prijzen en prijsverhogingen voor bier in Nederland coördineerden, in het algemeen (overwegingen (45), (48), (50), (51), (82)-(85), (89)-(90), (101)-(102), (104), (117)-(127), (196) en (203), en specifiek bierprijzen in het horecasegment door het beperken van kortingen (overwegingen (46), (48), (144)-(146), (147) en (170) (bewijs dat er een regel was om kortingen te beperken)) en prijzen en prijsverhogingen voor bier in het thuisverbruiksegment (overwegingen (45), (50), (54), (137), (155)-(160), (164), (176) en (177) (bilateraal), (180)-(183), (211) en (214) (bilateraal)), met inbegrip van prijzen voor private-labelbier (overwegingen (53)-(54), (164)).
- (375) Bovendien coördineerden de zelfde vier brouwers tijdens deze multilaterale, niet-officiële bijeenkomsten ook incidenteel andere commerciële voorwaarden voor individuele afnemers in het horecasegment (zoals leningen aan horecaondernemingen - overwegingen (72), (141)).
- (376) De multilaterale bijeenkomsten werden aangevuld met en ondersteund door bilaterale bijeenkomsten waaraan diezelfde vier brouwerijen, in wisselende combinaties, deelnamen. Deze bilaterale bijeenkomsten dienden dezelfde doelstellingen als de multilaterale bijeenkomsten. Daarnaast gingen zij over afstemming bij de toewijzing van zowel horecaafnemers (overwegingen (187)-(189)) als afnemers in het thuisverbruiksegment, met betrekking tot private-labelbier (overwegingen (52), (55), (223)-(231) (bilateraal InBev-Bavaria), (234)-(235), (236) en (238) (Nederlands-Belgische bijeenkomsten met onder meer InBev en Bavaria). Zodoende ondersteunden de bilaterale bijeenkomsten de doelstellingen van de multilaterale bijeenkomsten
- (377) Met dit geheel van overeenkomsten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen werd één mededingingsversturende doelstelling nagestreefd, namelijk het beperken van de mededinging door besluiten van de belangrijkste marktpelers over de belangrijke concurrentieparameters te beïnvloeden. Gezien dit gemeenschappelijke opzet en de stelselmatig door de vier brouwerijen op de Nederlandse biermarkt nagestreefde gemeenschappelijke doelstelling, is de Commissie van mening dat de betrokken gedraging ertoe strekt de mededinging te beperken in de zin

⁷⁰¹ Arrest van 10 maart 1992, zaak T-12/89, Solvay & Cie SA / Commissie, Jurispr. 1992, blz II-907, punt 100; Arrest van 12 juli 2001, gevoegde zaken T-202/98, T-204/98 en T-207/98, Tate & Lyle plc, British Sugar plc en Napier Brown & Co. Ltd / Commissie, Jurispr. 2001, blz. II-2035, punt 66.

van artikel 81, lid 1, van het Verdrag. Hoewel er geen afzonderlijke beoordeling hoeft plaats te vinden van de elementen die een onderling afgestemde feitelijke gedraging kunnen vormen, omdat deze van een ruimer plan deel uitmaken, dient toch te worden herhaald dat een onderling afgestemde feitelijke gedraging die ertoe strekt de mededinging te beperken, zelfs dan onder artikel 81, lid 1, van het Verdrag valt wanneer mededingingsbeperkende gevolgen op de markt ontbreken⁷⁰².

- (378) Aangezien de in deze beschikking vastgestelde kartelinbreuk een inbreuk is wegens haar strekking, hoeft, anders dan het in overweging (307) samengevatte standpunt van Grolsch, geen onderzoek naar de dynamiek van en de concurrentiestrijd op de Nederlandse biermarkt te worden gedaan.
- (379) Geconcludeerd dient te worden dat de in deze beschikking vastgestelde overeenkomsten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen ertoe strekken de mededinging te verhinderen, te beperken of te vervalsen.

7.5. Toepassing van artikel 81, lid 3

- (380) Volgens artikel 81, lid 3, van het Verdrag kunnen de bepalingen van artikel 81, lid 1, van het Verdrag buiten toepassing worden verklaard voor elke overeenkomst en voor elke onderling afgestemde feitelijke gedraging die bijdraagt tot verbetering van de productie of van de verdeling der producten of tot verbetering van de technische of economische vooruitgang, mits een billijk aandeel in de daaruit voortvloeiende voordelen de gebruikers ten goede komt, en zonder nochtans aan de betrokken ondernemingen a) beperkingen op te leggen welke voor het bereiken van deze doelstellingen niet onmisbaar zijn, b) de mogelijkheid te geven, voor een wezenlijk deel van de betrokken producten de mededinging uit te schakelen.
- (381) Volgens artikel 2 van Verordening (EG) nr. 1/2003 dient de onderneming die zich op artikel 81, lid 3, beroept, de bewijslast te dragen dat aan de voorwaarden van deze bepaling is voldaan.
- (382) De partijen hebben geen argumenten of bewijzen aangedragen dat in deze zaak aan de voorwaarden van artikel 81, lid 3, van het Verdrag is voldaan.
- (383) De Commissie is van oordeel dat niet aan de voorwaarden van artikel 81, lid 3, is voldaan. Er is geen enkel voordeel voor de consument, zoals duidelijk blijkt uit de doelstellingen van het kartel. Voorts draagt het kartel ook niet bij tot verbetering van de productie of van de verdeling der producten of tot verbetering van de technische of economische vooruitgang.
- (384) Geconcludeerd dient te worden dat artikel 81, lid 3, van het Verdrag niet van toepassing is.

⁷⁰²

Zaak C-199/92 P, Hüls/Commissie, reeds aangehaald, punten 158-166.

7.6. Beïnvloeding van de handel tussen lidstaten

- (385) Volgens vaste rechtspraak van het Hof van Justitie moet een overeenkomst en/of onderling afgestemde feitelijke gedraging tussen ondernemingen, om de handel tussen lidstaten ongunstig te kunnen beïnvloeden, op grond van een aantal objectieve elementen feitelijk en rechtens met een voldoende mate van waarschijnlijkheid doen verwachten dat zij, al dan niet rechtstreeks, daadwerkelijk of potentieel, op de handelsstromen tussen lidstaten een invloed kan uitoefenen.⁷⁰³
- (386) Aangezien de overeenkomst en/of onderling afgestemde feitelijke gedraging tussen de partijen betrekking heeft op het hele Nederlandse grondgebied, bestaat er een sterk vermoeden dat hierdoor de handel tussen de lidstaten ongunstig kan zijn beïnvloed. Dit vermoeden kan alleen worden weggenomen indien bij onderzoek van de kenmerken van de overeenkomst en de hele economische context het tegendeel blijkt.⁷⁰⁴
- (387) Het dossier bevat geen elementen die in de richting van een andere conclusie wijzen.
- (388) Integendeel, de volgende factoren ondersteunen het in overweging (386) geformuleerde vermoeden.
- (389) In de overwegingen (32) en (33) is erop gewezen dat Nederland een belangrijke bierexporteur is en dat tegelijk ook een niet onaanzienlijke hoeveelheid bier in Nederland wordt geïmporteerd, hoofdzakelijk vanuit andere lidstaten.
- (390) Daarnaast heeft de Belgische moedermaatschappij van InBev Nederland een actieve rol in het kartel gespeeld.
- (391) Voorts blijkt uit de overwegingen (55), (76)-(77) en (236)-(236) dat de overeenkomsten en/of onderling afgestemde feitelijke gedragingen gedeeltelijk er op waren gericht om prijsverval in Nederland als gevolg van de lage prijzen van uit België ingevoerd private-labelbier, te beperken of te vermijden.
- (392) Om deze redenen is het waarschijnlijk dat de geschetste mededingingsbeperkingen de handelsstromen in de brouwerijsector hebben doen afwijken van het verloop dat zij anders hadden gehad.
- (393) Geconcludeerd dient te worden dat de overeenkomsten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen tussen de brouwerijen de handel tussen lidstaten konden beïnvloeden.

⁷⁰³ Arrest van 11 juli 1985, zaak 42/84, Remia e.a. / Commissie, Jurispr. 1985, blz. 2545, punt 22.

⁷⁰⁴ Arrest van 14 december 2006, gevoegde zaken T-259/02-T-264/02 en T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich e.a. / Commissie (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), punten 180-181.

8. ADRESSATEN IN DEZE PROCEDURE

8.1. Algemene aansprakelijkheidsbeginselen

(394) De Commissie is van oordeel dat de adressaten van deze beschikking voor de in deze beschikking beschreven mededingingsbeperkende gedragingen aansprakelijk moeten worden geacht. Bij wijze van algemene opmerking, zij erop gewezen dat het voorwerp van de communautaire mededingingsregels de "onderneming" is, een begrip dat een economische betekenis heeft en niet identiek is met dat van rechtspersoon in het nationale handels- of fiscaal recht. De "onderneming" die aan de inbreuk heeft deelgenomen, is derhalve niet noodzakelijkerwijs dezelfde entiteit als de specifieke rechtspersoon binnen een groep van ondernemingen waarvan de vertegenwoordigers daadwerkelijk aan de kartelbijeenkoms hebben deelgenomen. Het begrip "onderneming" wordt in het Verdrag niet gedefinieerd. Het Gerecht verklaarde in zijn arrest in de zaak-Shell International Chemical Company: "Door ondernemingen onder meer te verbieden, overeenkomsten te sluiten of deel te nemen aan onderling afgestemde feitelijke gedragingen welke de handel tussen de lidstaten ongunstig kunnen beïnvloeden en ertoe strekken of ten gevolge hebben dat de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt wordt verhinderd, beperkt of vervalst, richt artikel 85, lid 1, EEG-Verdrag [thans 81, lid 1, van het Verdrag] zich tot economische eenheden die bestaan in een unitaire organisatie van personele, materiële en immateriële elementen, welke op duurzame basis een bepaald economisch doel nastreeft en kan bijdragen tot het begaan van een in die bepaling bedoelde inbreuk."⁷⁰⁵

(395) Ondanks dat artikel 81 van het Verdrag van toepassing is op ondernemingen en het begrip "onderneming" een economische betekenis heeft, kunnen slechts entiteiten met rechtspersoonlijkheid voor inbreuken aansprakelijk worden gesteld. Deze beschikking dient dan ook tot rechtspersonen te worden gericht⁷⁰⁶. Derhalve moeten voor elke onderneming die in deze zaak verantwoordelijk moet worden geacht voor haar inbreuk op artikel 81 van het Verdrag, een of meer rechtspersonen worden aangewezen die de wettelijke aansprakelijkheid voor de inbreuk in deze zaak dienen te dragen. Volgens de rechtspraak "erkent het communautaire mededingingsrecht dat verschillende ondernemingen die tot dezelfde groep behoren een economische eenheid vormen en derhalve

⁷⁰⁵ Zie arrest van 10 maart 1992, zaak T-11/89, Shell International Chemical Company Ltd / Commissie, Jurispr. 1992, blz. II-757, punt 311. Zie ook arrest van 14 mei 1998, zaak T-352/94, Mo Och Domsjö AB / Commissie, Jurispr. 1998, blz. II-1989, punten 87-96; zaak T-43/02, Jungbunzlauer AG, reeds aangehaald, punt 125; arrest van 27 september 2006, zaak T-314/01, Coöperatieve Verkoop- en Productievereniging van Aardappelmeel en Derivaten Avebe BA / Commissie (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), punt 136; arrest van 27 september 2006, zaak T-330/01, Akzo Nobel NV / Commissie (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), punt 83.

⁷⁰⁶ Hoewel het begrip "onderneming" in de zin van artikel 81, lid 1, niet noodzakelijk samenvalt met het begrip "vennootschap met rechtspersoonlijkheid", moet voor de toepassing en de tenuitvoerlegging van de beschikkingen steeds een rechtspersoon worden gezocht tot welke de handeling zal worden gericht. Zie gevoegde zaken T-305/94 enz., PVC-II, reeds aangehaald, punt 978.

een onderneming in de zin van de artikelen 81 en 82 EG indien de betrokken ondernemingen hun marktgedrag niet zelfstandig bepalen".⁷⁰⁷ Indien een dochteronderneming niet zelfstandig haar marktgedrag bepaalt, vormt de onderneming die haar marktstrategie heeft uitgestippeld, een economische eenheid met die dochteronderneming en kan zij voor een inbreuk aansprakelijk worden geacht op grond van het feit dat zij van dezelfde onderneming deel uitmaakt.

- (396) Volgens vaste rechtspraak van het Hof van Justitie en het Gerecht mag de Commissie over het algemeen aannemen dat een volledige dochteronderneming in hoofdzaak de door haar moedermaatschappij verstrekte instructies volgt, en hoeft de Commissie niet na te gaan of de moedermaatschappij van die macht ook heeft gebruikgemaakt.⁷⁰⁸ De moedermaatschappij en/of de dochteronderneming kunnen deze hypothese echter ontkrachten wanneer zij tijdens de administratieve procedure naar behoren aantonen dat de dochteronderneming zelfstandig haar marktgedrag bepaalt en niet louter de instructies van haar moedermaatschappij uitvoert en als zodanig niet onder de definitie van "onderneming" valt.⁷⁰⁹
- (397) Wanneer het bestaan van een inbreuk op artikel 81, lid 1, van het Verdrag is bewezen, moet worden bepaald, welke natuurlijke of rechtspersoon de onderneming exploiteerde op het tijdstip waarop de inbreuk is gemaakt, teneinde deze aansprakelijk te stellen.

8.2. Aansprakelijkheid in deze zaak

8.2.1. *Bavaria*

- (398) Het in punt 4 beschreven bewijsmateriaal toont aan dat Bavaria NV van 27 februari 1996 tot 3 november 1999 rechtstreeks aan het kartel heeft deelgenomen. In overweging (71) werd er op gewezen dat wat Bavaria zich "kan herinneren" van hetgeen op de bijeenkomst van 27 februari

⁷⁰⁷ Zaak 48/69, Imperial Chemical Industries, reeds aangehaald, punten 132-133; arrest van 12 juli 1984, zaak 170/83, Hydrotherm Gerätebau GmbH / Vennootschap Compact del dott. ing. Mario Andreoli en C. SAS, Jurispr. 1984, blz. 2999, punt 11; arrest van 12 januari 1995, zaak T-102/92, Viho Europe BV / Commissie, Jurispr. 1995 bladzijde II-17, punt 50, aangehaald in arrest van 30 september 2003, zaak T-203/01, Manufacture française des pneumatiques Michelin / Commissie, Jurispr. 2003, blz. II-4071, punt 290.

⁷⁰⁸ Arrest van 15 juni 2005, gevoegde zaken T-71/03, T-74/03, T-87/03 en T-91/03, Tokai Carbon Co. Ltd (T-71/03), Intech EDM BV (T-74/03), Intech EDM AG (T-87/03) en SGL Carbon AG (T-91/03) / Commissie (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), punt 60; arrest van 14 mei 1998, zaak T-354/94, Stora Kopparbergs Bergslags AB / Commissie, Jurispr. 1998, blz. II-2111, punt 80, bevestigd door arrest van 16 november 2000, zaak C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags AB / Commissie, Jurispr. 2000, blz. I-9925, punten 27-29; arrest van 25 oktober 1983, zaak 107/82, Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft AEG - Telefunken AG / Commissie, Jurispr. 1983, blz. 3151, punt 50, alsmede zaak T-317/01, Avebe, reeds aangehaald, punt 135 en zaak T-330/01, Akzo Nobel NV, reeds aangehaald, punt 82.

⁷⁰⁹ Gevoegde zaken T-71/03 enz., Tokai Carbon, reeds aangehaald, punt 61; zaak T-330/01, Akzo Nobel NV, reeds aangehaald, punt 83.

1996 werd besproken, kan gelden als bewijs dat zij op die bijeenkomst was vertegenwoordigd.⁷¹⁰

8.2.2. *Grolsch*

- (399) Het in punt 4 beschreven bewijsmateriaal toont aan dat Koninklijke Grolsch NV van 27 februari 1996 tot 3 november 1999 rechtstreeks aan het kartel heeft deelgenomen.

8.2.3. *Heineken*

- (400) Het in punt 4 beschreven bewijsmateriaal toont aan dat Heineken Nederland BV van 27 februari 1996 tot 3 november 1999 rechtstreeks aan het kartel heeft deelgenomen.
- (401) In deze zaak was deze onderneming gedurende de inbreukperiode al dan niet middellijk volledige eigendom van Heineken NV (zie overweging (4)). Volgens de in de overwegingen (394) tot (397) uiteengezette beginselen en volgens vaste rechtspraak heeft Heineken NV op beslissende wijze het commerciële beleid van haar dochteronderneming beïnvloed. Dit standpunt werd reeds in de mededeling van punten van bezwaar ingenomen.⁷¹¹
- (402) Bovendien bevat het dossier nog meer elementen die bevestigen dat Heineken NV beslissende invloed op haar dochterondernemingen uitoefende.⁷¹² Met name blijkt dit uit de rapportagelijnen van de direct bij de kartelbijeenkomsten betrokken medewerkers. Die rapportagelijnen resulteerden erin dat Heineken NV kennis had van het commerciële beleid van haar dochterondernemingen en stelden Heineken NV in staat regelmatige controle en sturing uit te oefenen.
- (403) Tijdens de duur van het kartel rapporteerden de bij het kartel betrokken Heineken-medewerkers (van wie de lijst in overweging (6) is te vinden) immers rechtstreeks dan wel indirect (via [H3]) aan de heer [[H1]], [...] van Heineken NV.
- (404) Er zijn vier concrete aanwijzingen in het dossier voor de actieve betrokkenheid van de heer [[H1]], [...] van Heineken NV, bij de Nederlandse biermarkt.

⁷¹⁰ Bovendien blijkt uit het dossier dat Bavaria was vertegenwoordigd op de voorgaande "Utrecht Hoog-Brabant"-bijeenkomst van 6.7.1995 en de voorgaande Catherijne-bijeenkomst van 25.1.1996, die voorafgaan aan de periode waarop deze beschikking ziet, maar die dezelfde kenmerken delen als de in punt 4 opgesomde 18 multilaterale bijeenkomsten. De desbetreffende bladzijden in het dossier voor Bavaria's aanwezigheid op de bijeenkomst van 6.7.1995 zijn blz. [...] en voor de bijeenkomst van 25.1.1996, dossier blz. [...]. In de mededeling van punten van bezwaar werden zij bijeenkomsten 2 en 3 genoemd.

⁷¹¹ Mededeling van punten van bezwaar, punt 329.

⁷¹² Dossier blz. [...] (antwoord op vraag 4), [...] (Bijlage 3, driejarenplan) [...] (Bijlage 4, Rules & Guidelines).

- (405) De eerste aanwijzing bestaat uit de ontmoetingen van 20 januari 1999 met [B1]⁷¹³ (...) en van 10 november 1999 met de heer [G2]⁷¹⁴ (de topman bij Grolsch).
- (406) Ten tweede is er volgende verklaring van [I9], Algemeen Directeur van InBev Nederland: "Omwille van mijn agressieve houding, in het algemeen tegen 'het clubje' was ik niet graag gezien in Nederland. [H1] (Heineken) was niet gelukkig met mijn houding en heeft rechtstreeks aan [I1] gesuggereerd om mij te vervangen. Ook [I3] gaf me aan dat ik de markt 'volwassen moest runnen'.⁷¹⁵ [I1] en [I3] waren werkzaam bij InBev, de moedermaatschappij van InBev Nederland, en waren de hiërarchische meerderen van [I9]⁷¹⁶. De verklaring toont zodoende aan dat [H1], (...) van Heineken NV, goed op de hoogte was van de wijze waarop de vier ondernemingen de Nederlandse biermarkt benaderden.
- (407) Ten derde is er het faxbericht dat [H1] en een collega in de Raad van Bestuur van Heineken NV op 23 april 1999 naar [B1] van Bavaria zonden: "[voornaam van B1], we hebben met leedwezen kennis genomen van je jaarresultaten. Voor ons niet verwonderlijk gezien de discountpolitiek die je volgt in Groningen."⁷¹⁷ Hieruit blijkt niet alleen betrokkenheid bij de Nederlandse markt, maar is er ook een concrete, kritische uitlating over commerciële gedragingen die prijzen naar beneden halen ("discountpolitiek").
- (408) Ten vierde blijkt de betrokkenheid van [H1] bij de Nederlandse biermarkt ook uit het interne bericht van 6 mei 1992 waarin hij intern verslag doet van zijn ontmoeting de dag voordien⁷¹⁸ met de heer [G1], toenmalig

⁷¹³ De bijeenkomst van 20.1.1999 (die in de mededeling van punten van bezwaar bijeenkomst U werd genoemd) wordt bewezen door de agenda's van [H1] (dossier blz. [...]) en transcriptie door Heineken, blz. [...]: "[naam restaurant] Bisantiek, [plaats] Breukelen, diner met [B1], [parkeren in] Stationsweg [telefoonnummer van het restaurant]" en van [B1] (dossier blz. [...]) "19.00 u [initialen van H1] restaurant" en bevestigd door Bavaria in antwoord op verzoek om inlichtingen nr. 41, dossier blz. [...]). Ook Heineken heeft toegegeven dat de bijeenkomst heeft plaatsgevonden, maar weigert te antwoorden op een vraag naar de punten die werden behandeld (dossier blz. [...]). [B1] (Bavaria) kan zich het precieze programma van de ontmoeting niet herinneren (dossier blz. [...]).

⁷¹⁴ De bijeenkomst van 10.11.1999 (in de mededeling van punten van bezwaar bijeenkomst Y genoemd) van [G2] (Grolsch) en [H1] en [H9] (Heineken) wordt bewezen door de vermeldingen in de agenda's van zowel Heineken (dossier blz. [...]) als Grolsch (dossier blz. [...], met afkortingen die worden verklaard in dossier blz. [...]). Volgens een antwoord van Grolsch op een verzoek om inlichtingen (dossier blz. [...]) stelde [H1] dhr. [G2] voor aan [H9], de hoofdaandeelhouder van de Heineken-groep, en ging het gesprek over algemene ontwikkelingen in de Europese en/of internationale biersector. Dergelijke ontmoetingen van [G2] met [H9] zouden uitzonderlijk zijn geweest en in totaal twee- tot driemaal hebben plaatsgevonden; zie dossier blz. [...]. In de agenda bij Heineken (dossier blz. [...]) staat ongeveer één uur aangegeven voor de ontmoeting (duur die door Heineken wordt bevestigd; dossier blz. [...]), terwijl in de agenda bij Grolsch (dossier blz. [...]) een halfuur gepland is voor dhr. [H1] en daarna een halfuur voor dhr. [H9]. Heineken heeft erkend dat de ontmoeting heeft plaatsgevonden, maar weigerde te antwoorden op een verzoek om inlichtingen betreffende de behandelde punten en de frequentie van dergelijke bijeenkomsten (dossier blz. [...]).

⁷¹⁵ Dossier blz. [...].

⁷¹⁶ Zie overweging (10).

⁷¹⁷ Bijlage 36 bij de opmerkingen van Bavaria bij de mededeling van punten van bezwaar, aan Heineken NV meegedeeld op 26.1.2006 bij brief D 416 van de Commissie.

⁷¹⁸ Dossier blz. [...].

topman van Grolsch⁷¹⁹. Hoewel dit document de periode vóór de aanvangsdatum van de inbreuk betreft, zoals die in het kader van deze beschikking wordt aangehouden, blijkt hieruit duidelijk dat [H1] betrokken was bij gedetailleerde gesprekken over de Nederlandse biermarkt.

- (409) **Verweer** Heineken NV is van mening dat de Commissie haar in de mededeling van punten van bezwaar ten onrechte als adressaat heeft aangemerkt⁷²⁰.
- (410) Heineken NV ontkent concreet bij de inbreuk betrokken te zijn geweest, dan wel van de inbreuk op de hoogte te zijn geweest⁷²¹. Hiertoe voert zij het volgende aan. Het lag niet in de strategische prioriteiten van Heineken NV om zich te bemoeien met de operationele gang van zaken in Heineken Nederland BV⁷²². De twee genoemde bijeenkomsten waarbij dhr. [H1] zou zijn betrokken, hadden geen mededingingsbeperkend karakter en één daarvan viel niet binnen de inbreukperiode⁷²³. De verklaringen van InBev zijn onjuist⁷²⁴. Het faxbericht⁷²⁵ moet worden opgevat als een "flauw en studentikoos" grapje van twee leden van de Raad van Bestuur van de beursgenoteerde Heineken NV en mag niet worden opgevat als aanduiding dat [H1] actief bij de Nederlandse biermarkt betrokken was⁷²⁶. De verwijzing naar Groningen zou te maken hebben met het incident rond de studentenvereniging [...] dat zich een jaar voordien had voorgedaan⁷²⁷. Dit zou ook te maken hebben met het lidmaatschap van deze studentenvereniging van [H1], zijn zoon en wellicht de zoon van [B 1]⁷²⁸.
- (411) **Beoordeling** Uit de opmerkingen van Heineken NV blijkt niet dat zij betwist (indirect) het volledige kapitaal van Heineken Nederland NV in handen te hebben gehad. Voorts beperkt Heineken NV zich ertoe te verklaren dat zij niet bekend was met de activiteiten van Heineken Nederland BV, en ontkent zij deze actief te hebben gesteund, zonder evenwel het bewijs te leveren dat zij het commerciële beleid van haar dochteronderneming niet op beslissende wijze kon beïnvloeden, of bewijzen aan te dragen met betrekking tot het autonome optreden van deze dochteronderneming. Zodoende heeft Heineken NV niet met voldoende bewijzen het vermoeden weerlegd dat zij daadwerkelijk een beslissende invloed op het gedrag van haar dochteronderneming Heineken Nederland BV uitoefende.

⁷¹⁹ Zie overweging (19).

⁷²⁰ Zie opmerkingen Heineken NV, punt 3.

⁷²¹ Zie opmerkingen Heineken NV, punt 5.

⁷²² Zie opmerkingen Heineken NV, punt 6.

⁷²³ Zie opmerkingen Heineken NV, punt 8.

⁷²⁴ Zie opmerkingen Heineken NV, punt 9.

⁷²⁵ Zie overweging (407).

⁷²⁶ Brief Heineken NV van 2.2.2006, geregistreerd onder nr. A/1500.

⁷²⁷ Zie voetnoot 726. Over dit incident, zie overwegingen (184) e.v.

⁷²⁸ Zie voetnoot 726.

- (412) De overige opmerkingen van Heineken NV zijn, om de in overweging (411) aangehaalde redenen, irrelevant voor haar aansprakelijkheid. Daarnaast zijn ze echter ook weinig aannemelijk. Dat Nederland geen strategische prioriteit zou zijn geweest, lag misschien aan het goede functioneren van het kartel⁷²⁹. Het is inderdaad zo dat de Commissie geen bewijzen heeft voor de concrete inhoud van de beide ontmoetingen op topniveau van [H1] - op 20 januari 1999 met [B1]⁷³⁰ en op 10 november 1999 met [G2]⁷³¹ - en hun al dan niet mededingingsbeperkende inhoud, en dat de tweede van deze beide ontmoetingen na de laatste bewezen multilaterale bijeenkomst valt. Dit diskwalificeert beide echter niet als bewijs voor betrokkenheid bij de Nederlandse biermarkt. De ontmoeting van 10 november 1999 was tussen [H1] en de topman van Grolsch, evenals de bijeenkomst in 1992, waarvan het dossier laat zien dat gedetailleerde gesprekken over de Nederlandse biermarkt daadwerkelijk plaatsvonden.⁷³² Het derde argument - dat [I9] niet de waarheid spreekt - wordt zonder opgave van duidelijke motieven geponeerd. Wat het faxbericht betreft: dat is, zelfs indien dit grappig was bedoeld, een aanwijzing dat het topmanagement van Heineken goed op de hoogte was van en betrokken bij het functioneren van de Nederlandse biermarkt. Dat in het faxbericht sprake is van een Bavaria's "discountpolitiek in Groningen", is een verwijzing naar concreet, zakelijk handelen in een deel van Nederland. Daaruit blijkt dat de leiding van Heineken NV op de hoogte was van dit soort lokale zaken. De reeks niet-officiële bijeenkomsten met hun mededingingsbeperkende agenda maken deel uit van de wijze waarop de Nederlandse biermarkt functioneerde. In het licht van dit faxbericht is het ondenkbaar dat de leiding van Heineken NV niet op de hoogte was van de grote lijnen van wat zich in het circuit van niet-officiële bijeenkomsten afspeelde.
- (413) Op grond van het voorgaande dient deze beschikking te worden gericht tot Heineken Nederland BV en tot Heineken NV, aangezien deze laatste beslissende invloed over haar dochteronderneming uitoefende, en temeer daar Heineken NV niet in staat is gebleken het in overweging (396) aangehaalde vermoeden te weerleggen.
- (414) Geconcludeerd dient te worden dat Heineken NV, samen met Heineken Nederland BV, hoofdelijk aansprakelijk dient te worden gesteld voor de inbreuken die zij in de periode van 27 februari 1996 tot en met 3 november 1999 maakte.

⁷²⁹ In 1992 was [H1] "niet ontevreden (...) met de performance van de Nederlandse organisatie".

⁷³⁰ Zie voetnoot 713.

⁷³¹ Zie voetnoot 714.

⁷³² Bijeenkomst van 5.5.1992 te Enschede van [H1] (Heineken) en [G1] ([G2]'s voorganger als topman van Grolsch); zie dossier blz. [...]voor de interne notulen door [H1], getranscribeerd door Heineken dossier blz. [...]. Grolsch kon niet bevestigen dat deze bijeenkomst plaatsvond (dossier blz. [...]).

8.2.4. InBev

- (415) Het in punt 4 beschreven bewijsmateriaal toont aan dat InBev Nederland NV, voorheen Interbrew Nederland NV geheten, van 27 februari 1996 tot 3 november 1999 rechtstreeks aan het kartel heeft deelgenomen.
- (416) In deze zaak was deze onderneming gedurende de inbreukperiode al dan niet middellijk volledige eigendom van InBev NV, voorheen Interbrew NV (zie overweging (12)).
- (417) Volgens de in de overwegingen (394) tot (397) uiteengezette beginselen en volgens vaste rechtspraak heeft InBev NV op beslissende wijze het commerciële beleid van haar dochteronderneming beïnvloed. Dit standpunt werd reeds in de mededeling van punten van bezwaar ingenomen.⁷³³
- (418) Bovendien bevat het dossier andere elementen die bevestigen dat InBev NV voor de gedragingen van haar dochterondernemingen verantwoordelijk was.⁷³⁴ Met name blijkt dit uit de rapportagelijnen van de direct bij de kartelbijeenkomsten betrokken medewerkers. Die rapportagelijnen resulteerden erin dat InBev NV kennis had van het commerciële beleid van haar dochterondernemingen en stelden InBev NV in staat regelmatige controle en sturing uit te oefenen.
- (419) Tijdens de duur van het kartel rapporteerden de bij het kartel betrokken InBev-medewerkers (van wie de lijst in overweging (14) is te vinden) immers rechtstreeks dan wel indirect (via [I9] en later [I6]) aan het management van InBev NV.
- (420) Het dossier bevat vier aanwijzingen voor de actieve betrokkenheid van het management van InBev bij de Nederlandse biermarkt.
- (421) Ten eerste (deze aanwijzing dateert uit de periode vóór de periode die in het kader van deze beschikking als de inbreukperiode wordt aangehouden) gaf het Leuvense InBev-hoofdkantoor aan [I4], Algemeen Directeur Interbrew Nederland, toestemming om met andere Nederlandse brouwerijen te overleggen⁷³⁵.
- (422) Ten tweede rapporteerde [I9], Algemeen Directeur InBev Nederland, aan het Leuvense hoofdkantoor van InBev over een gesprek met Bavaria in 1997⁷³⁶.
- (423) Ten derde namen managers van het Leuvense hoofdkantoor van de InBev-groep deel aan de bilaterale bijeenkomsten met andere Nederlandse brouwerijen⁷³⁷.

⁷³³ Mededeling van punten van bezwaar, punt 329.

⁷³⁴ Dossier blz. [...] (antwoord op vraag 4) en 19252-19323 (Interbrew Group Delegation of Authority Guide).

⁷³⁵ Dossier blz. [...], voetnoot 181.

⁷³⁶ Zie overweging (89).

- (424) Ten vierde is er de informatie aan de groepsmanager export waarnaar wordt verwezen in overweging (227).
- (425) **Geen weerlegging** De opmerkingen van InBev ten aanzien van de mededeling van punten van bezwaar geven geen aanleiding om af te zien van het voornemen InBev NV en InBev Nederland NV hoofdelijk aansprakelijk te stellen voor de in deze beschikking beschreven feiten en vastgestelde inbreuk.
- (426) Op grond van het voorgaande dient deze beschikking tot InBev Nederland NV en tot InBev NV te worden gericht.

9. DUUR VAN DE INBREUK

- (427) De Commissie beschikt over bevestigd bewijsmateriaal dat de partijen waarop deze procedure betrekking heeft vanaf de bijeenkomst van 27 februari 1996 een geheel van overeenkomsten en/of onderling afgestemde feitelijke gedragingen uitwerkten en naleefden, met als doel de mededinging te beperken (zie overweging (257) en punt 4).
- (428) De laatste bijeenkomst waarvoor bewijs voorhanden is dat alle vier de partijen er aanwezig waren, vond op 3 november 1999 plaats (zie overwegingen (218)-(221)).
- (429) Op grond van deze overwegingen wordt geconcludeerd dat de duur van de individuele deelname aan de inbreuk voor de diverse betrokken ondernemingen als volgt was:
- a) Bavaria
- (430) Van 27 februari 1996 tot en met 3 november 1999.
- b) Grolsch
- (431) Van 27 februari 1996 tot en met 3 november 1999.
- c) Heineken
- (432) Voor de onderneming gevormd door zowel Heineken NV als Heineken Nederland BV, de periode van 27 februari 1996 tot en met 3 november 1999.
- d) InBev
- (433) Voor de onderneming gevormd door zowel InBev NV als InBev Nederland NV, de periode van 27 februari 1996 tot en met 3 november 1999.

⁷³⁷ Zie overwegingen (232) e.v.

10. SANCTIES

10.1. Artikel 7, lid 1, van Verordening (EG) Nr. 1/2003

- (434) Wanneer de Commissie een inbreuk op artikel 81 van het Verdrag vaststelt, kan zij de betrokken ondernemingen overeenkomstig artikel 7, lid 1, van Verordening (EG) nr. 1/2003 gelasten aan die inbreuk een einde te maken.
- (435) Hoewel uit de feiten blijkt dat de inbreuk naar alle waarschijnlijkheid in 1999 is beëindigd, is het niettemin nodig met absolute zekerheid te garanderen dat aan de inbreuk een einde is gemaakt, en daarom dient de Commissie van de ondernemingen tot welke deze beschikking is gericht, te verlangen dat zij een einde maken aan de inbreuk, voor zover zij dat nog niet hebben gedaan, en dat zij zich voortaan onthouden van enige overeenkomst, onderling afgestemde feitelijke gedraging of besluit van ondernemersverenigingen die hetzelfde of een soortgelijk doel of gevolg zouden kunnen hebben.

10.2. Artikel 15, lid 2, van Verordening nr. 17 en artikel 23, leden 2 en 3, van Verordening (EG) nr. 1/2003

- (436) Krachtens artikel 23, lid 2, van Verordening (EG) nr. 1/2003 kan de Commissie bij beschikking geldboeten opleggen aan ondernemingen wanneer deze opzettelijk of uit onachtzaamheid inbreuk maken op artikel 81 van het Verdrag. Deze geldboete mag ten hoogste 10% van de omzet van elk der betrokken ondernemingen in het voorafgaande boekjaar bedragen. Artikel 15, lid 2, van Verordening nr. 17 dat op het tijdstip van de inbreuk van toepassing was, bevatte vergelijkbare regels.
- (437) Zowel volgens artikel 15, lid 2, van Verordening nr. 17 als volgens artikel 23, lid 3, van Verordening (EG) nr. 1/2003 dient de Commissie bij de vaststelling van het bedrag van de geldboete rekening te houden met de ernst (zwaarte) en de duur van de inbreuk. De Commissie is voornemens de geldboeten vast te stellen op een voldoende hoog niveau om een afschrikkende werking te garanderen. Voorts zal de Commissie, rekening houdende met alle relevante omstandigheden, de rol die elk van de bij de inbreuk betrokken ondernemingen heeft gespeeld, voor elk van hen afzonderlijk beoordelen. In het bijzonder zal de Commissie ervoor zorgen dat in de opgelegde geldboeten eventuele verzwarende of verzachtende omstandigheden voor elke onderneming tot uitdrukking komen. Tot slot zal de Commissie in voorkomend geval haar mededeling betreffende het niet-opleggen of verminderen van geldboeten in zaken betreffende mededingingsregelingen toepassen.

11. HET BASISBEDRAG VAN DE GELDBOETEN

- (438) Het basisbedrag van de geldboete wordt op grond van de ernst (zwaarte) en de duur van de inbreuk bepaald.

11.1. Ernst van de inbreuk

- (439) De Commissie houdt bij haar beoordeling van de ernst van de inbreuk rekening met de aard ervan, de feitelijke impact ervan op de markt - voor zover zulks meetbaar is - en de omvang van de relevante geografische markt.

11.1.1. Aard van de inbreuk

- (440) Het belangrijkste kenmerk van de inbreuk waarop deze beschikking ziet, is de regelmatige coördinatie van prijs en prijsverhogingen voor bier in Nederland, in zowel het horeca- als het thuisverbruiksegment. Bovendien is er ook bewijs voorhanden dat de partijen incidenteel andere commerciële voorwaarden voor afnemers in het horecagebied coördineerden en de toewijzing van afnemers onderling afstemden. Dit alles gebeurde met geheimhouding en met opzet, waarbij de deelnemers ten volle beseften dat het ongeoorloofde gedragingen betrof.
- (441) De inbreuk duurde enkele jaren en betrof het hele grondgebied van Nederland.
- (442) Naar hun aard zijn horizontale overeenkomsten en praktijken van dit soort "zeer ernstige" inbreuken op artikel 81 van het Verdrag in de zin van de richtsnoeren voor de berekening van geldboeten die uit hoofde van artikel 15, lid 2, van Verordening nr. 17, respectievelijk artikel 65, lid 5, van het EGKS-Verdrag worden opgelegd⁷³⁸ (hierna "richtsnoeren boetetoemeting" genoemd) aangezien schade voor consumenten steeds zeer waarschijnlijk is en niet buiten beschouwing kan worden gelaten. De rechtspraak heeft bevestigd dat overeenkomsten of onderling afgestemde feitelijke gedragingen die, zoals in casu, met name strekken tot horizontale prijsafspraken reeds op grond van hun eigen aard als "zeer zwaar" kunnen worden gekwalificeerd, en dat voor die kwalificatie niet nodig is dat zij een bepaald geografisch gebied bestrijken of een bijzondere uitwerking op de markt hebben.⁷³⁹
- (443) **Verweer** Enkele van de betrokken ondernemingen betogen dat de inbreuk niet moet worden aangemerkt als een "zware" of "zeer zware" inbreuk in de zin van de richtsnoeren boetetoemeting⁷⁴⁰. Zo betwist Heineken bijvoorbeeld dat er sprake was van marktverdeling en prijsafspraken, of dat de bijeenkomsten een geheim en geïnstitutionaliseerd karakter hadden⁷⁴¹. Verder voert Heineken aan dat er geen sprake kan zijn van een ernstige inbreuk omdat er geen bewijs is voor wilsovereenstemming

⁷³⁸ PB C 9 van 14.1.1998, blz. 3.

⁷³⁹ Zie arrest van 27 juli 2005, gevoegde zaken T-49/02 tot T-51/02, Brasserie nationale SA (anc. Brasseries Funck-Bricher et Bofferdin), Brasserie Jules Simon et Cie SCS en Brasserie Battin SNC / Commissie (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), punten 178 en 179; zaak T-38/02, Groupe Danone, reeds aangehaald, punten 147, 148 en 152, en arrest van 18 juli 2005, zaak T-241/01, Scandinavian Airlines System AB / Commissie, Jurispr. 2005, blz. II-2917, punten 84, 85, 130 en 131.

⁷⁴⁰ Wat volgt zijn enkele voorbeelden. De Commissie beoogt hier niet een volledige opsomming te geven.

⁷⁴¹ Zie opmerkingen Heineken, punt 215.

waardoor niet van een overeenkomst kan worden gesproken⁷⁴². Ook het bestaan van een onderling afgestemde feitelijke gedraging wordt ontkend. Zo zou er op de thuisverbruikmarkt geen prijsverhoging zijn doorgevoerd - en dus geen onderling afgestemde feitelijke gedraging hebben plaatsgevonden - en zou er op de horecamarkt geen causaal verband zijn geweest tussen de bijeenkomsten en de prijsverhoging⁷⁴³. Verder wordt ook aangevoerd dat het overleg ongestructureerd was en geen gedragscoördinatie tot doel had. Als er van afstemming al sprake zou zijn geweest, dan was dit een zeer zwakke vorm, aldus nog steeds Heineken. Ook Grolsch betwist de kwalificatie "zware" of "zeer zware" inbreuk. Zij betoogt dat zij haar commerciële beleid zelfstandig heeft vastgesteld en dat de prijsverhogingen uit noodzaak waren geboren⁷⁴⁴. Verder benadrukt zij niet de initiatiefnemer te zijn geweest van de bijeenkomsten⁷⁴⁵. Ook wijst Grolsch erop dat zij niet heeft deelgenomen aan de private-labelbijeenkomsten⁷⁴⁶.

- (444) **Beoordeling** Het geheel van overeenkomsten en onderling afgestemde feitelijke gedragingen die in punt 4 werden beschreven en in overweging (257) zijn samengevat, hebben prijscoördinatie en onderlinge verdeling van afnemers tot doel. Daarom worden zij naar hun aard als zeer zware inbreuken beschouwd, zelfs indien geen daadwerkelijke impact valt aan te tonen⁷⁴⁷.
- (445) Het argument dat de bijeenkomsten niet geheim waren, overtuigt niet. Het ontbreken van officiële notulen en het nagenoeg volledig ontbreken van interne notities betreffende de bijeenkomsten vormen, gezien het aantal, de duur in de tijd en de aard van de betrokken besprekingen, genoegzaam bewijs voor de stelling van de Commissie dat degenen die de bijeenkomsten bijwoonden, werd ontraden aantekeningen te maken. Hieruit blijkt dat de ondernemingen die deze bijeenkomsten bijwoonden, zich niet alleen bewust waren van de onrechtmatigheid van hun gedrag, doch ook maatregelen hebben genomen om de heimelijke verstandhouding te verhullen. Opmerkingen als zou het declareren van kosten bewijzen dat de bijeenkomsten niet geheim⁷⁴⁸ waren, overtuigen niet. Declareren van kosten is een interne aangelegenheid. Intern bestaat er uiteraard geen reden geheimhouding te betrachten.
- (446) Wat betreft de stelling dat de bijeenkomsten niet zouden zijn geïnstitutionaliseerd, volstaat de Commissie met de opmerking dat zonder tegenbewijs toch moeilijk kan worden aangevoerd dat de in punt 4 beschreven reeks bijeenkomsten die over een periode van meer dan 3 jaar

⁷⁴² Zie opmerkingen Heineken, punt 209.

⁷⁴³ Zie opmerkingen Heineken, punt 209.

⁷⁴⁴ Zie opmerkingen Grolsch, punt 216.

⁷⁴⁵ Zie opmerkingen Grolsch, punt 217.

⁷⁴⁶ Zie opmerkingen Grolsch, punt 218.

⁷⁴⁷ Zie bv. arrest van 14 december 2006, gevoegde zaken T-259/02 tot T-264/02 en T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich AG e.a. / Commissie (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), punten 234-241.

⁷⁴⁸ Zie opmerkingen Bavaria, punt 105.

plaatsvonden, anders kunnen worden opgevat dan als een geïnstitutionaliseerd verband van bijeenkomsten. Om dezelfde reden kan ook niet van een ongestructureerd verband worden gesproken.

- (447) Het argument dat er geen wilsovereenstemming tussen de betrokken ondernemingen was en dat daarom ook niet kan worden gesteld dat er een overeenkomst heeft bestaan, gaat voorbij aan de in overweging (333) aangehaalde rechtspraak en aan het feit dat, zoals in overweging (342) is opgemerkt, de partijen via hun overeenkomsten en/of onderling afgestemde feitelijke gedragingen hebben laten zien dat het hun gemeenschappelijke doelstelling was de mededinging op de Nederlandse biermarkt te beperken. Alleen al de omstandigheid dat geregeld wordt bijeengekomen om prijzen en prijsverhogingen te coördineren en afnemers onderling te verdelen en daarbij informatie uit te wisselen die op zijn minst concurrentiegevoelige informatie is, moet worden aangemerkt als een inbreuk op artikel 81 van het Verdrag. Het enkele feit dat niet op elke bijeenkomst afzonderlijk wilsovereenstemming zou zijn bereikt met betrekking tot de nagestreefde prijsbepaling of verdeling van afnemers, doet hier niets aan af⁷⁴⁹.
- (448) Beweringen dat de prijsverhogingen binnen het zelfstandig bepaalde commerciële beleid van de onderneming passen, doen niets af aan het bewijs dat onderhandelingen over gewenste prijsverhogingen plaatsvonden. Prijsverhogingen moeten zelfstandig worden vastgesteld. Het enkele feit dat hierover overleg heeft plaatsgevonden, bewijst al dat deze prijsverhogingen niet zelfstandig kunnen zijn vastgesteld. Dat deze prijsverhogingen in het beleid van de onderneming passen, is dan ook irrelevant.
- (449) Opmerkingen waarbij de rol van de betrokken onderneming passief wordt voorgesteld, zijn in dit stadium van de boetevaststelling, waar enkel de inbreuk als zodanig en niet de specifieke rol van individuele ondernemingen worden beschouwd, van geen belang⁷⁵⁰.
- (450) Ook het al dan niet fysiek aanwezig zijn op de private-labelbijeenoemkomsten, doet niets af aan de ernst van de inbreuk⁷⁵¹. In overweging (254) werd geconcludeerd dat alle vier de brouwerijen tot welke deze beschikking is gericht, de mededinging hebben willen beperken op alle aspecten en segmenten van de Nederlandse biermarkt, met inbegrip van private-labelbier. Op de bilaterale private-labelbijeenoemkomsten werd door de vertegenwoordigers van de "onderkant van de markt", InBev en Bavaria, het beleid van alle vier brouwerijen ten uitvoer gelegd in de moeilijke onderhandelingen met de meest prijsgevoelige supermarkten. De vier brouwerijen wordt verweten dat zij met hun bijeenkomsten de mededinging op de Nederlandse biermarkt

⁷⁴⁹ Cf. arrest van 9 juli 2003, zaak T-220/00, Cheil Jedang Corp. / Commissie, Jurispr. 2003, blz. II-2473, punt 140.

⁷⁵⁰ Zaak T-338/94, Finnboard, reeds aangehaald, punt 313.

⁷⁵¹ Cf. arrest van 20 maart 2002, zaak T-28/99, Sigma Technologie di rivestimento Srl / Commissie, Jurispr. 2002, blz. II-1845, punten 83 en 84.

beoogden te beperken. Dit doel kon uitstekend worden nageleefd zonder dat ieder van hen op elke afzonderlijke bijeenkomst aanwezig was. Zodoende kan in deze zaak niet overtuigend worden aangevoerd dat enkele van de betrokken ondernemingen niet aan alle bestanddelen van het kartel hebben deelgenomen, dan wel een duidelijk geringere rol hebben gespeeld.

- (451) **Conclusie** Op grond van de in overweging (440) vermelde kenmerken van de inbreuk, dient de inbreuk, naar zijn aard, als "zeer zwaar" te worden aangemerkt.

11.1.2. *De daadwerkelijke impact van de inbreuk*

- (452) In deze procedure is het niet mogelijk de daadwerkelijke impact van het geheel van regelingen waaruit de inbreuk bestaat, op de Nederlandse markt te meten en daarom houdt de Commissie ook niet specifiek rekening met een bepaalde impact, overeenkomstig de aanwijzing in de richtsnoeren boetetoemeting dat de daadwerkelijke impact in aanmerking dient te worden genomen wanneer deze kan worden gemeten. Het Gerecht heeft verklaard dat de Commissie niet verplicht is de concrete impact van het kartel op de markt precies aan te tonen en te kwantificeren⁷⁵². Daarom zal de Commissie bij het vaststellen van de geldboeten in deze zaak de impact van het kartel op de markt niet in aanmerking nemen.

11.1.3. *De omvang van de relevante geografische markt*

- (453) De inbreuk betrof het volledige grondgebied van Nederland, een lidstaat met meer dan 16 miljoen inwoners en een bierconsumptie die boven het West-Europese gemiddelde ligt⁷⁵³. De jaarconsumptie van 13 miljoen hectoliter kost de Nederlandse verbruikers een bedrag van ten minste 1 miljard EUR⁷⁵⁴. Het totale marktaandeel van de betrokken ondernemingen op de Nederlandse markt bedroeg meer dan 90%. De betrokken ondernemingen hadden de economische macht om de Nederlandse consument aanzienlijke schade te berokkenen⁷⁵⁵. Deze macht was des te groter omdat de inbreuken betrekking hadden op de gehele biermarkt: zowel het horeca- als het thuisverbruiksegment. Dit betekent dat 90% van de volledige Nederlandse biermarkt door een kartel werd getroffen⁷⁵⁶. Verder zij nog aangetekend dat de biermarkt van groot economisch belang is, niet alleen door het geld dat er in omgaat, maar ook doordat het een product betreft dat door alle lagen van de bevolking wordt geconsumeerd.

⁷⁵² Zie in diezelfde zin zaak T-241/01, Scandinavian Airlines System AB, reeds aangehaald, punt 122, en zaak T-38/02, Danone, reeds aangehaald, punt 148.

⁷⁵³ Zie overweging (27).

⁷⁵⁴ Zie overweging (31).

⁷⁵⁵ Cf. Beschikking 2002/759/EG van de Commissie van 5 december 2001 betreffende zaak nr. COMP/37800/F3 - Luxemburgse brouwer• en, PB L 253 van 21.9.2002, blz. 21, overweging 94.

⁷⁵⁶ Dit is een belangrijk verschil met: Beschikking 2005/503/EG van de Commissie van 29 september 2004 betreffende zaak nr. COMP/C.37.750/B2 - Brasseries Kronenbourg - Brasseries Heineken, PB L 184 van 15.7.2005, blz. 57, overweging 86.

- (454) De door de inbreuk getroffen productmarkt en geografische markt dragen ertoe bij de inbreuk als "zeer zwaar" aan te merken.

11.1.4. Conclusie ten aanzien van de ernst van de inbreuk

- (455) Gelet op de aard van de inbreuk en het feit dat het hele grondgebied van Nederland wordt getroffen, hebben de ondernemingen tot welke deze beschikking is gericht, een zeer zware inbreuk op artikel 81 van het Verdrag gemaakt.

11.2. Gedifferentieerde behandeling

- (456) Binnen de categorie zeer zware inbreuken biedt het scala aan mogelijke boetebedragen de mogelijkheid ondernemingen verschillend te behandelen teneinde rekening te houden met het daadwerkelijke economische vermogen van de inbreukmakers de mededinging aanzienlijke schade te berokkenen. Dit is passend wanneer er, zoals in de onderhavige zaak, aanzienlijke verschillen zijn in de respectieve marktaandeelen van de bij de inbreuk betrokken ondernemingen.
- (457) Gezien de omstandigheden van deze zaak, waarbij verscheidene ondernemingen zijn betrokken, is het nodig bij de vaststelling van het basisbedrag van de geldboeten rekening te houden met het specifieke gewicht - en bijgevolg met de reële impact op de mededinging - van de inbreukmakende gedragingen van elke onderneming. Daartoe kunnen de betrokken ondernemingen naar gelang van hun relatieve belang op de betrokken markt in verschillende categorieën worden ingedeeld.
- (458) In deze zaak is het passend de bieromzet in Nederland van de aan de inbreuk deelnemende ondernemingen te gebruiken als vergelijkingsbasis om hun respectieve gewicht te bepalen. De vergelijking is gebaseerd op de Nederlandse bieromzet in het laatste volledige kalenderjaar van de inbreuk (1998). De totale waarde van de bieromzet in Nederland wordt voor 1998 op ten minste 1 miljard EUR geraamd (zie overweging (31)).
- (459) Heineken dient, met een bieromzet in Nederland van [tussen 450-480] miljoen EUR in 1998⁷⁵⁷, in de eerste categorie te worden ingedeeld.
- (460) Grolsch, met een bieromzet in Nederland van [tussen 150 en 180] miljoen EUR in 1998⁷⁵⁸, en InBev, met een bieromzet in Nederland van [tussen 150 en 180] miljoen EUR in 1998⁷⁵⁹, dienen in een tweede categorie te worden ingedeeld.

⁷⁵⁷ Antwoord van 16.2.2007 op een verzoek om inlichtingen.

⁷⁵⁸ Antwoord van 16.2.2007 op een verzoek om inlichtingen, bedrag gedeeld door 2,20371, om een bedrag in EUR te verkrijgen.

⁷⁵⁹ Antwoord van 16.2.2007 op een verzoek om inlichtingen, bedrag gedeeld door 2,20371, om een bedrag in EUR te verkrijgen.

(461) Bavaria dient, met een bieromzet in Nederland van [tussen 100 en 130] miljoen EUR in 1998⁷⁶⁰, in een derde categorie te worden ingedeeld.

(462) Op basis daarvan is het passende uitgangsbetrag voor de ondernemingen waaraan een geldboete zal worden opgelegd, als volgt:

- Eerste categorie (Heineken)	EUR 65 000 000
- Tweede categorie (Grolsch and InBev)	EUR 25 000 000
- Derde categorie (Bavaria)	EUR 17 000 000

11.3. Voldoende afschrikwekkende werking

(463) Binnen de categorie zeer zware inbreuken biedt het scala aan mogelijke boetebedragen de mogelijkheid het bedrag van de geldboete op een zodanig niveau vast te stellen dat daarvan een voldoende afschrikkende werking uitgaat, rekening houdend met de omvang van elke onderneming. Op dit punt tekent de Commissie aan dat in 2006, het laatste aan deze beschikking voorafgaande boekjaar waarvoor gegevens voorhanden zijn, de wereldwijde omzet van InBev 13.308 miljoen EUR bedroeg⁷⁶¹, die van Heineken 11.829 miljoen EUR⁷⁶², die van Grolsch 317 miljoen EUR⁷⁶³ en die van Bavaria 401 miljoen EUR⁷⁶⁴. Gezien de aanzienlijke omzetverschillen tussen de adressaten van deze beschikking en met name het feit dat de omzet van InBev en die van Heineken meer dan vijftientig maal die van Bavaria of Grolsch bedragen, en gelet op de omstandigheden van de zaak, dient op de aan Bavaria en Grolsch op te leggen geldboete geen vermenigvuldigingsfactor te worden toegepast. Aangezien InBev een aanzienlijk grotere onderneming is met een omzet van meer dan 13 miljard EUR, dient, ten einde te garanderen dat de geldboete een voldoende afschrikkende werking heeft, en gelet op de omstandigheden van de zaak, een vermenigvuldigingsfactor van 2,5 te worden toegepast op de aan InBev op te leggen geldboete. Aangezien ook Heineken een aanzienlijk grotere onderneming is met een omzet van meer dan 11 miljard EUR, dient, ten einde te garanderen dat de geldboete een voldoende afschrikkende werking heeft, en gelet op de omstandigheden van de zaak, een vermenigvuldigingsfactor van 2,5 te worden toegepast op de aan Heineken op te leggen geldboete.

(464) Daarmee komt het uitgangsbetrag van de aan elke onderneming op te leggen geldboete uit op de volgende bedragen:

- Heineken	EUR 162 500 000

⁷⁶⁰ Antwoord van 16.2.2007 op een verzoek om inlichtingen, bedrag gedeeld door 2,20371, om een bedrag in EUR te verkrijgen.

⁷⁶¹ Persbericht van InBev, op 1.3.2007 gepubliceerd op <http://www.inbev.com/>.

⁷⁶² Heineken NV, Jaarverslag 2006, p. 3

⁷⁶³ Antwoord van 20.2.2007 op verzoek om inlichtingen.

⁷⁶⁴ Antwoord van 2.3.2007 op verzoek om inlichtingen.

- InBev	EUR 62 500 000
- Bavaria	EUR 17 000 000
- Grolsch	EUR 25 000 000

11.4. Duur van de inbreuk

- (465) Het uitgangsbetrag van de geldboete wordt in de regel verhoogd met 10% voor elk volledig jaar dat inbreuk werd gemaakt en met 5% voor elke resterende periode van 6 maanden of meer, doch minder dan één jaar.
- (466) Zoals is uiteengezet in punt 8.2.3, heeft Heineken ten minste van 27 februari 1996 tot en met 3 november 1999, een periode van 3 jaar en 8 maanden, aan de inbreuk deelgenomen. Bijgevolg wordt het uitgangsbetrag van de aan Heineken op te leggen geldboete met 35% verhoogd.
- (467) Zoals is uiteengezet in punt 8.2.4, heeft InBev ten minste van 27 februari 1996 tot en met 3 november 1999, een periode van 3 jaar en 8 maanden, aan de inbreuk deelgenomen. Bijgevolg wordt het uitgangsbetrag van de InBev op te leggen geldboete met 35% verhoogd.
- (468) Zoals is uiteengezet in punt 8.2.2, heeft Grolsch ten minste van 27 februari 1996 tot en met 3 november 1999, een periode van 3 jaar en 8 maanden, aan de inbreuk deelgenomen. Bijgevolg wordt het uitgangsbetrag van de aan Grolsch op te leggen geldboete met 35% verhoogd.
- (469) Zoals is uiteengezet in punt 8.2.1, heeft Bavaria ten minste van 27 februari 1996 tot en met 3 november 1999, een periode van 3 jaar en 8 maanden, aan de inbreuk deelgenomen. Bijgevolg wordt het uitgangsbetrag van de aan Bavaria op te leggen geldboete met 35% verhoogd.

11.5. Conclusie betreffende de basisbedragen

- (470) De basisbedragen van de aan elke onderneming op te leggen geldboete zijn derhalve als volgt:

- Heineken	EUR 219 375 000
- InBev	EUR 84 375 000
- Bavaria	EUR 22 950 000
- Grolsch	EUR 33 750 000

12. VERZWARENDE EN VERZACHTENDE OMSTANDIGHEDEN

12.1. Verzwarende omstandigheden

(471) De Commissie is van oordeel dat er in de onderhavige zaak voor geen van de betrokken ondernemingen verzwarende omstandigheden zijn.

12.2. Verzachtende omstandigheden

12.2.1. Duur van de procedure

(472) Heineken⁷⁶⁵ en Bavaria⁷⁶⁶ zien beide verzachtende omstandigheden in het feit dat het onderzoek lang duurde en dat de zaak een tijdlang heeft stilgelegen. Ook Grolsch klaagde hierover⁷⁶⁷. Bavaria voert aan dat het onderzoek in de onderhavige zaak buitensporig lang heeft geduurd⁷⁶⁸ en dat, gezien de complexiteit van de zaak, het belang van de betrokkene bij de procedure en de gedragingen van de betrokkene⁷⁶⁹ en de Commissie, de redelijke termijn is overschreden⁷⁷⁰. Heineken voert vergelijkbare argumenten aan⁷⁷¹. De betrokken ondernemingen stellen, zoals eerder vermeld⁷⁷², dat zij door deze lange duur van het onderzoek in hun verdediging zijn geschaad⁷⁷³.

(473) Zoals in punt 5.2 is uiteengezet, is er geen bewijs voorhanden dat de lange duur van het onderzoek een inbreuk op de rechten van de verdediging vormt. De duur van de procedure wijzigt noch de ernst van de inbreuk noch de mate van deelname van elke partij. Zij kan bijgevolg niet als een verzachtende omstandigheid worden aangemerkt.

12.2.2. Beëindiging van de inbreuk na inspecties

(474) De betrokken ondernemingen voeren aan dat het kartel is beëindigd voordat de Commissie met inspecties is begonnen en dat, wat deze verzachtende omstandigheid betreft, zondermeer aan de criteria is voldaan⁷⁷⁴. Deze stelling wordt onderbouwd door te wijzen op het feit dat de Commissie de bijeenkomst van 3 november 1999 als laatste multilaterale bijeenkomst van de reeks heeft aangemerkt.

(475) De Commissie kan deze stelling niet accepteren. Kartelinbreuken zijn naar hun aard zeer zware schendingen van artikel 81 van het Verdrag. Deelnemers aan deze inbreuken realiseren zich doorgaans zeer goed dat

⁷⁶⁵ Opmerkingen Heineken, punten 8, 240-251.

⁷⁶⁶ Opmerkingen Bavaria, punten 398-405.

⁷⁶⁷ Opmerkingen Grolsch, punt 23.

⁷⁶⁸ Opmerkingen Bavaria, punt 398.

⁷⁶⁹ Opmerkingen Bavaria, punt 399.

⁷⁷⁰ Opmerkingen Bavaria, punt 405.

⁷⁷¹ Opmerkingen Heineken, punten 240-248.

⁷⁷² Zie overweging (261) e.v.

⁷⁷³ Opmerkingen Bavaria, punt 402; opmerkingen Grolsch, punt 23, en opmerkingen Heineken, punten 8 en 250.

⁷⁷⁴ Zie bv. opmerkingen Heineken, punt 252.

zij bij onrechtmatige activiteiten zijn betrokken. De Commissie is ten aanzien van dergelijke gevallen van welbewuste onrechtmatige gedragingen van mening dat het feit dat een onderneming een einde maakt aan deze gedragingen voordat de Commissie ingrijpt, slechts in zoverre hoeft te worden beloond dat de duur van de inbreuk voor de betrokken onderneming korter zal zijn dan anders het geval was geweest. Was de inbreuk immers blijven voortduren na het optreden van de Commissie, dan had dit een verzwarende omstandigheid gevormd. In de zaak-Grafietelektroden bevestigde het Gerecht dat het feit dat een onderneming vóór de inleiding van het onderzoek van de Commissie de inbreuk vrijwillig heeft beëindigd, voldoende in aanmerking wordt genomen bij de berekening van de duur van de inbreukperiode en geen verzachtende omstandigheid vormt⁷⁷⁵.

12.2.3. Niet-tenuitvoerlegging

- (476) Heineken stelt hetgeen besproken werd, niet ten uitvoer te hebben gelegd⁷⁷⁶. Ditzelfde wordt ook door InBev aangevoerd⁷⁷⁷. Heineken betoogt dienaangaande dat zij op de thuisverbruikmarkt geen prijsverhogingen heeft doorgevoerd gedurende de periode van de vermeende inbreuk. Derhalve zou hetgeen werd besproken, niet ten uitvoer zijn gelegd⁷⁷⁸. InBev merkt in dit verband nog op dat iedere brouwerij haar eigen prijzenbeleid behield, ieder zijn eigen strategie bepaalde, iedereen zijn zin deed en dat zij zich niet aan enige afspraak hield.
- (477) Geen van de deelnemers heeft aangetoond dat hij zich aan de toepassing van de regeling heeft onttrokken.⁷⁷⁹ Incidentele niet-toepassing of valsspelerij had nooit tot gevolg dat de vastgestelde regelingen volledig en absoluut opzij werden geschoven, maar ging altijd uit van de regelingen. Incidenteel vals spelen leidt niet tot een vermindering, omdat het gewoonweg betekent dat een onderneming heimelijk probeert zich het kartel ten nutte te maken.⁷⁸⁰
- (478) Het feit dat, volgens hetgeen in overweging (51) uit de verklaring van InBev werd aangehaald, de regelingen een zekere manoeuvreerruimte laten aan de leden van het kartel, vormt geen verzachtende omstandigheid. De in punt 4 beschreven feiten vormen afdoende bewijs dat prijzen in detail tussen de vier concurrenten werden besproken met als doel deze op een ander niveau te handhaven dan bij normale mededinging het geval

⁷⁷⁵ Arrest van 29 april 2004, gevoegde zaken T-236/01, T-239/01, T-244/01 tot en met T-246/01, T-251/01 en T-242/01, Tokai Carbon Co Ltd e.a. / Commissie, Jurispr. 2004, blz. II-1181, punt 341.

⁷⁷⁶ Opmerkingen Heineken, punt 262.

⁷⁷⁷ Opmerkingen InBev, punt 21.

⁷⁷⁸ Opmerkingen Heineken, punt 262.

⁷⁷⁹ Arrest van 15 maart 2006, zaak T-26/02, Daiichi Pharmaceutical Co. Ltd / Commissie, Jurispr. 2006, blz. II-713, punt 113.

⁷⁸⁰ Arrest van 14 mei 1998, zaak T-308/94, Cascades SA / Commissie, Jurispr. 1998, blz. II-92, punt 230 en arrest van 29 november 2005, zaak T-62/02, Union Pigments AS / Commissie, Jurispr. 2005, II-5057, punt 41.

was geweest. In overweging (452) werd er reeds op gewezen dat het niet mogelijk is de daadwerkelijke impact van het kartel op de Nederlandse biermarkt te meten. Toch kan worden aangetekend dat de verwachting van Heineken en Interbrew dat de bierprijs in het thuisverbruiksegment zou dalen onder invloed van de invoering van de Mededingingswet⁷⁸¹, niet is uitgekomen. De vier zijn er integendeel in geslaagd hun lijstprijzen constant te houden en deze vanaf eind 1998 te verhogen. In het horecasegment hebben de vier hun prijzen zelfs in het begin van het jaar 1998, meteen na de invoering van de Mededingingswet, kunnen verhogen. Op het niveau van de consument is de bierprijs in Nederland in de periode 1995-1999 in geen enkel jaar gedaald.⁷⁸²

12.2.4. Diverse aangevoerde verzachtende omstandigheden

- (479) Bavaria voert aan dat zij zich onder druk van de grote brouwerijen Heineken en Interbrew min of meer gedwongen voelde mee te doen met het kartel⁷⁸³. Zo verklaart Bavaria dat het "not done" was om uitnodigingen voor overleg van Interbrew of Heineken af te slaan⁷⁸⁴ en dat het voor Bavaria van groot belang was zich constructief op te stellen zonder grotere brouwerijen onnodig tegen de haren te strijken⁷⁸⁵. Voorts verklaart Bavaria dat haar vertegenwoordiger [B2] de bijeenkomsten altijd als onprettig en intimiderend heeft ervaren⁷⁸⁶.
- (480) Voor zover deze argumenten van Bavaria erop zien voor Heineken en Interbrew verzwarende omstandigheden aan te voeren, merkt de Commissie op dat, wat hiervan dan ook moge zijn, er in ieder geval onvoldoende bewijzen voorhanden zijn om de bijdrage van Heineken en Interbrew aan het kartel als leidinggevend aan te merken. Evenmin blijken Heineken en Interbrew retorsiemaatregelen tegen de andere ondernemingen te hebben genomen om hen de inbreuken te doen naleven.
- (481) Voor zover de argumenten van Bavaria dienen te worden opgevat als een beroep op een verzachtende omstandigheid (het meest voor de hand liggend in dat geval zou zijn: het louter vervullen van een passieve of meelopersrol bij de inbreuk), merkt de Commissie op dat aan de voorwaarden hiervoor niet is voldaan. Uit niets is immers gebleken dat Bavaria met minder ijver aan het kartel heeft meegewerkt, en van minder dan volledige betrokkenheid bij het kartel is evenmin iets gebleken⁷⁸⁷. Gedurende de gehele duur van de inbreuk heeft Bavaria systematisch aan de mededingingsversturende bijeenkomsten deelgenomen en niets wijst erop dat zij de doelstellingen van het kartel met enige terughoudendheid

⁷⁸¹ Zie voetnoot 315.

⁷⁸² Dossier blz. [...]. Canadean, aangehaald in voetnoot 8, bevat een tabel 7.5.1 'Consumer price index for beer 1996-2000', waaruit blijkt dat het bierprijsspeel in 1996, 1997 en 1998 ongewijzigd bleef tegenover 1995, om in 1999 met 1% te stijgen.

⁷⁸³ Opmerkingen Bavaria, punten 21 en 118.

⁷⁸⁴ Opmerkingen Bavaria, punt 21.

⁷⁸⁵ Opmerkingen Bavaria, punt 118.

⁷⁸⁶ Opmerkingen Bavaria, punt 118.

⁷⁸⁷ Cf. zaak T-338/94, Finnboard, reeds aangehaald, punt 352.

heeft nagestreefd⁷⁸⁸. Voorts is er geen bewijs voorhanden dat Bavaria onder druk werd gezet om aan het kartel deel te nemen en kan zij, ook al zou er druk op haar zijn uitgeoefend, zich niet op deze omstandigheid beroepen, aangezien zij deze druk bij de bevoegde autoriteiten had kunnen melden en bij de Commissie een klacht had kunnen indienen krachtens artikel 3 van Verordening nr. 17, in plaats van aan de betrokken activiteiten deel te nemen.⁷⁸⁹

(482) Heineken heeft aangevoerd dat rekening dient te worden gehouden met het feit dat zij een complianceprogramma heeft ingevoerd⁷⁹⁰. Hoewel de Commissie positief staat tegenover de maatregelen die de onderneming neemt om kartelinbreuken te voorkomen, doen dergelijke maatregelen geen afbreuk aan de vaststelling dat inbreuk is gemaakt en dat deze inbreuk met deze beschikking moet worden bestraft. Dit geldt te meer wanneer de betrokken inbreuk, zoals in casu, een kennelijke schending van artikel 81 van het Verdrag oplevert⁷⁹¹.

12.2.5. Conclusie ten aanzien van de verzwarende en de verzachtende omstandigheden

(483) De bedragen van de aan elke onderneming op te leggen zijn derhalve als volgt:

- Heineken	EUR 219 375 000
- InBev	EUR 84 375 000
- Bavaria	EUR 22 950 000
- Grolsch	EUR 33 750 000

13. TOEPASSING VAN HET 10%-OMZETPLAFOND

(484) Artikel 23, lid 2, van Verordening (EG) nr. 1/2003 bepaalt: "Voor elke bij de inbreuk betrokken onderneming en ondernemersvereniging is de geldboete niet groter dan 10% van de totale omzet die in het voorafgaande boekjaar is behaald."

(485) Rekening houdend met de omzet van de ondernemingen in 2006, leidt dit vereiste tot de beperking van de aan Grolsch op te leggen geldboete tot EUR 31 758 000.

⁷⁸⁸ Cf. zaak T-48/02, Brouwerij Haacht, reeds aangehaald, punt 80.

⁷⁸⁹ Arrest van 29 november 2005, zaak T-62/02, Union Pigments AS / Commissie, Jurispr. 2005, blz. II-5057, punt 63.

⁷⁹⁰ Opmerkingen Heineken, punten 265-272.

⁷⁹¹ Gevoegde zaken T-236/01 enz., Tokai Carbon, reeds aangehaald, punt 343. Zie ook het arrest van 11 december 2003, zaak T-65/99, Strintzis Lines Shipping SA / Commissie, Jurispr. 2003, blz. II-5433, punt 201, en het arrest van 9 juli 2003, zaak 224/00, Archer Daniels Midland Company en Archer Daniels Midland Ingredients Ltd / Commissie, Jurispr. 2003, blz. II-2597, punt 280 e.v.

14. TOEPASSING VAN DE MEDEDELING VAN DE COMMISSIE BETREFFENDE HET NIET-OPLEGGEN OF VERMINDEREN VAN GELDBOETEN IN ZAKEN BETREFFENDE MEDEDINGINGS-REGELINGEN

14.1. Niet-oplegging of zeer aanzienlijke vermindering van de geldboete

(486) InBev diende een verzoek in op grond van de mededeling van de Commissie betreffende het niet-opleggen of verminderen van geldboeten in zaken betreffende mededingingsregelingen⁷⁹². Zij werkte samen met de Commissie in verschillende stadia van het onderzoek met het oog op de clemente behandeling waarin wordt voorzien door die mededeling, die sindsdien is vervangen door een recentere mededeling van de Commissie betreffende immuniteit tegen geldboeten en vermindering van geldboeten in kartelzaken⁷⁹³. In de onderhavige zaak zal de oorspronkelijke mededeling van 1996 (hierna "de mededeling" genoemd), en niet de recentere, worden toegepast⁷⁹⁴.

(487) InBev voert aan dat zij aan de voorwaarden voldoet om in aanmerking te komen voor een boetevermindering met ten minste 75% en zelfs voor boete-immuniteit ingevolge deel B van de mededeling⁷⁹⁵.

(488) Deel B van de mededeling luidt als volgt:

"Een onderneming die

a) de geheime mededingingsregeling bij de Commissie aanbrengt, voordat deze een bij beschikking gelaste verificatie bij de bij de mededingingsregeling betrokken ondernemingen heeft verricht en zonder dat de Commissie nog over voldoende gegevens beschikt om het bestaan van de aangebrachte mededingingsregeling te bewijzen;

b) als eerste materiaal heeft verstrekt dat van doorslaggevend belang is om het bestaan van de aangebrachte mededingingsregeling te bewijzen;

c) haar deelneming aan de ongeoorloofde activiteit uiterlijk op het tijdstip van de aangifte heeft beëindigd;

d) aan de Commissie alle dienstige inlichtingen verstrekt alsmede alle stukken en bewijsmateriaal waarover zij met betrekking tot de mededingingsregeling beschikt, en tijdens de gehele duur van het onderzoek haar voortdurende, volledige medewerking blijft verlenen;

e) geen andere onderneming heeft gedwongen aan de mededingingsregeling deel te nemen en niet het initiatief heeft genomen tot, of een bepalende rol heeft gespeeld bij de onwettige activiteit,

⁷⁹² Zie voetnoot 112.

⁷⁹³ PB C 45 van 19.2.2002, blz. 3.

⁷⁹⁴ Dossier blz. [...]: correspondentie tussen InBev en de Commissie.

⁷⁹⁵ Opmerkingen InBev, punten 22-35.

komt in aanmerking voor een vermindering van ten minste 75% van de geldboete die zonder haar medewerking zou zijn opgelegd, of mogelijk zelfs voor volledige niet-oplegging van die geldboete."

- (489) Om tegemoet te komen aan de legitieme verwachtingen van InBev met betrekking tot het niet-opleggen of verminderen van de geldboet op grond van de medewerking die zij heeft verleend, onderzoekt de Commissie in de overwegingen (490) tot (493) of InBev aan de voorwaarden van de mededeling heeft voldaan.
- (490) In haar brief van 14 januari 2000 werd voor enkele dagen nadien informatie over mededingingsbeperkende praktijken op de Nederlandse biermarkten aangekondigd⁷⁹⁶. In brieven van 28 januari 2000, 3 februari 2000, 25 februari 2000 en 29 februari 2000⁷⁹⁷ werd een verklaring betreffende de Nederlandse biermarkt overgelegd, met een beroep op de mededeling. Als gevolg van de verklaring van InBev zijn op 22 en 23 maart 2000 in Nederland overeenkomstig artikel 14, lid 3, van Verordening nr. 17 inspecties uitgevoerd.
- (491) Het was InBev die de Commissie van het bestaan van de inbreuk op de hoogte bracht, nog voordat de Commissie tot een inspectie overging en voordat zij over andere informatie betreffende de inbreuk beschikte. Ook was InBev de eerste onderneming die de Commissie materiaal verstrekke dat van doorslaggevend belang was om het bestaan van een kartel te bevestigen. Voor zover de Commissie bekend, heeft InBev haar deelneming aan de onwettige activiteiten beëindigd voordat de Commissie van de inbreuk op de hoogte geraakte. Verder heeft InBev de Commissie alle bewijsmateriaal verstrekt waarover zij met betrekking tot het kartel beschikte. Bovendien is InBev tijdens de hele duur van het onderzoek haar voortdurende, volledige medewerking blijven verlenen en heeft zij de in de mededeling van punten van bezwaar aan de deelnemende ondernemingen verweten feiten niet ten gronde betwist. Ten slotte is er geen enkele aanwijzing dat InBev een andere onderneming tot deelneming aan de inbreuk zou hebben gedwongen, dan wel het initiatief zou hebben genomen tot of een bepalende rol zou hebben gespeeld bij de onwettige activiteit.
- (492) De Commissie is op grond van het voorgaande dan ook van oordeel dat InBev ten volle aan de voorwaarden van deel B van de mededeling voldoet.
- (493) Geen van de andere betrokken ondernemingen heeft een beroep op de mededeling gedaan. Bovendien hebben deze ondernemingen in hun reactie op de mededeling van punten van bezwaar het bestaan van de inbreuk zoals daarin beschreven betwist. Voorts ging de informatie die zij aan de Commissie hebben verstrekt voordat de mededeling van de punten van bezwaar werd verzonden, niet verder dan het antwoord op het verzoek

⁷⁹⁶ Zie overweging (34).

⁷⁹⁷ Zie overweging (34).

om inlichtingen dat de Commissie overeenkomstig artikel 11 van Verordening nr. 17 en nadien overeenkomstig artikel 18 van Verordening (EG) nr. 1/2003 had toegezonden. Ten slotte strekten de stukken die zij de Commissie na toezending van de mededeling van de punten van bezwaar hebben overgelegd, slechts ter ondersteuning van hun eigen verdediging. Al deze omstandigheden moeten ertoe leiden dat op de overige ondernemingen geen boetevermindering dient te worden toegepast.

14.2. Conclusie ten aanzien van de toepassing van de mededeling van de Commissie betreffende het niet-opleggen of verminderen van geldboeten in zaken betreffende mededingingsregelingen

(494) InBev moet een boetevermindering van 100% krijgen van de geldboete die haar anders zou zijn opgelegd.

15. DUUR VAN DE PROCEDURE

(495) Hiervoor werd reeds opgemerkt dat, anders dan InBev, de drie overige partijen vinden dat de Commissie in deze zaak de redelijke termijn voor een administratieve procedure heeft overschreden.⁷⁹⁸

(496) De Commissie is het ermeê eens dat zij in administratieve procedures betreffende mededingingszaken die onder de toepassing van Verordening (EG) nr. 1/2003 vallen, binnen een redelijke termijn een beschikking moet geven.⁷⁹⁹

(497) De Commissie erkent dat de procedure in deze zaak, die in maart 2000 is begonnen en meer dan zeven jaar heeft geduurd, ongepast lang was.

(498) Zoals in punt 5.2 is uiteengezet, zijn er geen aanwijzingen dat door de duur van de procedure de rechten van verdediging van de partijen zijn geschonden. Voor zover de duur van de procedure aan de Commissie toe te schrijven is en als onredelijk dient te worden aangemerkt, meent de Commissie dat dit een uitzonderlijke vermindering van de geldboeten rechtvaardigt.

(499) Om die redenen verlaagt de Commissie de boetebedragen met 100 000 EUR.

(500) Bijgevolg zijn de bedragen van de aan elke onderneming op te leggen geldboeten als volgt:

- Heineken	EUR 219 275 000
- Bavaria	EUR 22 850 000

⁷⁹⁸ Overweging (472).

⁷⁹⁹ Vgl. bv. arrest van 21 september 2006, zaak C-113/04 P, Technische Unie BV / Commissie (nog niet gepubliceerd in de Jurisprudentie), punt 40.

- Grolsch EUR 31 658 000

16. DE IN DEZE PROCEDURE OP TE LEGGEN GELDBOETEN

(501) Mitsdien dienen de overeenkomstig artikel 23, lid 2, van Verordening (EG) nr. 1/2003 op te leggen geldboeten als volgt te zijn:

- Heineken EUR 219 275 000

- Bavaria EUR 22 850 000

- Grolsch EUR 31 658 000

HEEFT DE VOLGENDE BESCHIKKING GEGEVEN:

Artikel 1

De volgende ondernemingen waren in de periode van 27 februari 1996 tot en met 3 november 1999 betrokken bij één enkele en voortgezette inbreuk op artikel 81 van het Verdrag doordat zij deelnamen aan een samenstel van overeenkomsten en/of onderling afgestemde feitelijke gedragingen met als doel de mededinging op de gemeenschappelijke markt te beperken door: i) in het bijzonder prijzen en prijsverhogingen voor bier in Nederland te coördineren in zowel het horecasegment als het thuisverbruiksegment, daaronder begrepen private-labelbier; ii) incidenteel andere commerciële voorwaarden voor individuele afnemers in het horecasegment in Nederland te coördineren, en iii) incidentele onderlinge afstemming inzake de toewijzing van afnemers in zowel het horeca- als het thuisverbruiksegment in Nederland:

- a) InBev: InBev NV en InBev Nederland NV
- b) Heineken: Heineken NV en Heineken Nederland BV
- c) Grolsch: Koninklijke Grolsch NV
- d) Bavaria: Bavaria NV.

Artikel 2

De in artikel 1 genoemde ondernemingen maken onverwijld een einde aan de in artikel 1 bedoelde inbreuk, voor zover zij zulks nog niet hebben gedaan.

Zij onthouden zich van enige in artikel 1 bedoelde handeling of gedraging, alsmede van enige handeling of gedraging die dezelfde of soortgelijke doelstellingen of gevolgen heeft.

Artikel 3

Voor de in artikel 1 bedoelde inbreuken worden de volgende geldboeten opgelegd aan de volgende ondernemingen:

- a) Heineken NV en Heineken Nederland NV, hoofdelijk aansprakelijk:
219 275 000 EUR;
- b) Koninklijke Grolsch NV: 31 658 000 EUR;
- c) Bavaria NV: 22 850 000 EUR.

De geldboete dient binnen drie maanden vanaf de datum van kennisgeving van deze beschikking in euro te worden betaald op de onderstaande rekening:

Rekening nr. 642-0029000-95 van de Europese Commissie bij:

Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (BBVA) SA

Kunstlaan 43

BE-1040 Brussel

(Swift-code: BBVABEBB – IBAN-code: BE76 6420 0290 0095).

Na het verstrijken van de termijn van drie maanden is van rechtswege rente verschuldigd tegen de rentevoet die op de eerste dag van de maand waarin deze beschikking wordt gegeven, door de Europese Centrale Bank op haar basisherfinancieringstransacties wordt toegepast, vermeerderd met 3,5 procentpunt, oftewel 7,32%.

Artikel 4

De onderhavige beschikking is gericht tot:

InBev NV, Brouwerijplein 1, BE-3000 Leuven, België;

InBev Nederland NV, Ceresstraat 1, NL-4811 CA Breda, Nederland;

Heineken NV, Vijzelstraat 72, NL-1017 HL Amsterdam, Nederland;

Heineken Nederland BV, Burgemeester Smeetsweg 1, NL-2382 PH Zoeterwoude, Nederland;

Koninklijke Grolsch NV, Brouwerslaan 1, NL-7548 XA Enschede, Nederland;

Bavaria NV, De Slater 1, NL-5737 RV Lieshout, Nederland.

Deze beschikking vormt een executoriale titel overeenkomstig artikel 256 van het Verdrag.

Gedaan te Brussel, ...

Voor de Commissie,

Neelie KROES
Lid van de Commissie